

ROZUMIEĆ (4664) *vb impf*

rozumieć (4662), **rozumieć** [w tekście wierszowanym] (2), [**rozumieć**]; rozumieć *MWilKHist* C3; rozumieć : rozumieć *WitośLut* (1:1; A3v).

o jasne, w e wahania.

inf rozumieć (1035); -eć (59), -éć (31), -(e)ć (945); -eć *OpecŻyw* (2), *ForCnR*, *KochDz*, *KochWr* (2), *OrzJan* (17); -éć *GrzepGeom* (5), *KochPs* (2), *KochFr*; -eć : -éć *MurzHist* (2:4), *MurzNT* (3:3), *BiałKat* (10:12), *Oczko* (2:2), *SarnStat* (17:1), *GosłCast* (2:1). ◇ *praes* 1 *sg* rozumiém (394), rozumim (3); -ém : -im *RejKup* (9:3); ~ -ém (29), -em (11), -ęm (3), -(e)m (351); -ém *KochDz*, *PudłFr* (3), *KochWr* (5), *GórnTroas*, *KochPij*, *KochAp*, *KochFragJan*, *SarnStat*, *GosłCast* (4); -em *BiałKat* (3), *KochCzJan* (2), *JanNkar* (2); -ém : -em *OrzQuin* (2:2), *OrzJan* (9:1); -ęm : -em : -(e)m *MurzHist* (2:1), *BiałKaz* (1:-:1). ◇ 2 *sg* rozumiész (275); -ész (23), -esz (6), -(e)sz (246); -ész *OpecŻyw*, *OrzQuin*, *GrzepGeom*, *Strum* (2), *KochPs*, *KochSob*, *PudłFr*, *KochWr*, *OrzJan* (6), *GosłCast* (2); -esz *MurzOrt*; -ész : -esz *MurzHist* (1:1), *BiałKat* (3:1), *KochPieś* (1:1), *ZawJeft* (1:2). ◇ 3 *sg* rozumié (468), rozumi (1); -é : -i *CzahTr* (2:1); ~ -é (26), -(e) (442). ◇ 1 *pl* rozumiémy (135); -émy (13), -ęmy (2) *MurzHist*, *MurzNT*, -emy (1) *KochFrag*, -(e)my (119). ◇ 2 *pl* rozumiécie (68); -écie (9), -ecie (3), -(e)cie (56); -écie *ZawJeft*, *OrzJan* (5); -écie : -ecie *MurzNT* (3:3). ◇ 3 *pl* rozumieją (380). ◇ *praet* 1 *sg m* rozumiałem, -m, -em rozumiał (39). *f* rozumiałam, -m rozumiała (2). ◇ 2 *sg m* rozumiałeś, -ś, -eś rozumiał (10). ◇ 3 *sg m* rozumiał (255). *f* rozumiała (16). *n* rozumiało (4). ◇ 1 *pl m pers* rozumieliśmy, -smy rozumieli (14), -chmy rozumieli (1) *RejZwierc*, -m rozumieli (1) *MurzNT*; ~ -smy (11), -śmy (1) *SkarŻyw*, -(s)my (2). ◇ 2 *pl m pers* rozumieliście, -ście rozumieli (4). ◇ 3 *pl m pers* rozumieli (198). *subst* rozumiały (1). ◇ *fut* 1 *sg m* będę rozumiał (7). ◇ 2 *sg m* będziesz rozumiał (13), rozumieć będziesz (5); będziesz rozumiał *KrowObr* (2), *GórnDworz*, *GrzepGeom* (3), *RejPos* (4), *Strum*, *ReszPrz*; rozumieć będziesz *RejKup*, *RejZwierc*, *SkarŻyw*, *LatHar*; będziesz rozumiał : rozumieć będziesz *OrzJan* (1:1). ◇ 3 *sg m* będzie rozumiał (22), rozumieć będzie (10), będzie rozumieć (1); będzie rozumiał *LibLeg*, *KromRozm II*, *KrowObr*, *RejPos* (2), *RejZwierc*, *ModrzBaz* (3), *ActReg* (2), *CzahTr*, *ZbylPrzyg*; rozumieć będzie *BielKron*, *CzechEp* (4), *OrzJan* (3); będzie rozumiał : rozumieć będzie : będzie rozumieć *GórnDworz* (5:-:1), *SarnStat* (5:1). ◇ 1 *pl m pers* rozumieć będziemy (5), będziemy rozumieć (5), będziemy rozumieć (3), będziemy rozumieli (1); rozumieć będziemy *BibRadz*, *RejPos*, *RejZwierc*, *CzechRozm*; będziemy rozumieć *UstPraw*, *BielKron*, *GórnDworz*; rozumieć będziemy : będziemy rozumieć : będziemy rozumieć : będziemy rozumieli *ModrzBaz* (1:2), *SarnStat* (1:2:-:1). ◇ 2 *pl m pers* będziecie rozumieć (4) *LibLeg*, *RejPos*, *Phil*, *PowodPr*, rozumieć będziecie (2) *BibRadz*, *WujNT*. ◇ 3 *pl m pers* będą rozumieć (11), rozumieć będą (6), będą rozumieli (6); będą rozumieć *LibLeg*, *RejPs*, *LubPs*, *BibRadz*; będą rozumieli *SkarŻyw*, *ActReg*; rozumieć będą *OrzList*, *GórnDworz*, *KuczbKat* (2), *NiemObr*; będą rozumieć : będą rozumieli : rozumieć będą *RejPos* (1:-:2), *ModrzBaz* (3:1), *SarnStat* (3:3). ◇ *imp* 2 *sg* rozumiéj (406); -éj (40), -ej (4), -(e)j (362); -éj : -ej *BiałKat* (17:4). ◇ 3 *sg* niechâj, niechże rozumié (23); -é (1), -(e) (22). ◇ 1 *pl* rozumiéjmy (19); -éjmy (2), -ejmy (1), -(e)jmy (16); -éjmy : -ejmy *MurzNT* (2:1). ◇ 2 *pl* rozumiéjcie (33); -éjcie (5), -ejcie (1), -(e)jcie (27); -éjcie : -ejcie *MurzHist* (2:1); ~ -éjcie [!] (1) *MurzNT*; ~ -éjcież (2). ◇ 3 *pl* niechâj, niech rozumieją (5). ◇ *con* 1 *sg m*

bych rozumiął (16), rozumiąłbym, bym rozumiął (12); bych *MetrKor, WróbŻołt, RejPs* (4), *RejKup, RejWiz, Mącz, BiałKat, RejZwierc, CzechRozm, SkarŻyw, WujNT, SkarKazSej*; bym *GórnDworz* (2), *OrzRozm, ModrzBaz* (2), *ModrzBazBud, CzechEp, ActReg, LatHar, JanNKar*; bych : bym *GórnDworz* (1:1). ◇ 2 sg m byś rozumiął (47), by rozumiął (7); byś : by *RejKup* (1:1), *KromRozm I* (1:1), *KrowObr* (1:2), *Strum* (8:3). *f* byś rozumiała (1). ◇ 3 sg m by rozumiął (141). *f* by rozumiała (4). *n* by rozumiało (3). ◇ 1 pl m pers byśmy rozumieli (33), bychmy rozumieli (14); byśmy *MurzNT, Diar* (3), *SeklPieś, Leop, GrzegRóżn, LeovPrzep, GórnDworz, BiałKat* (2), *KuczbKat* (6), *RejPosWstaw, CzechRozm* (2), *SkarŻyw, ReszPrz, OrzJan* (2), *WujNT* (4), *SarnStat* (2); bychmy *LibLeg, RejPs, BibRadz, RejAp, RejPosWiecz*³, *GrzegŚm, RejZwierc, WujJud*; byśmy : bychmy *RejPos* (1:5), *ModrzBaz* (2:1); ~ -śmy (29), -śmy (1) *SeklPieś*, -(s)my (3). ◇ 2 pl m pers byście rozumieli (12). ◇ 3 pl m pers by rozumieli (86). *subst* by rozumiały (4). ◇ *con praet* 3 sg m by był rozumiął (8). *n* by było rozumiało (1). ◇ 1 pl m pers bychmy byli rozumieli (2). ◇ 3 pl m pers by byli rozumieli (3). ◇ *impers* ma, może, musi być rozumiano (25). ◇ *praes* bywã rozumiano (1) *SarnStat*. ◇ *praet* rozumiano (19), bywało rozumiano (1) *RejPos*; -ãno (18), -(a)no (2). ◇ *fut* będzie się rozumiało (1) *SarnUzn*, będzie rozumiano (1) *WujNT*. ◇ *con* by rozumiano (8), by się rozumiało (2) *RejWiz, RejPos*; -ãno (7), -ano (1). ◇ *part praes act* rozumiejąc (319), rozumiejąc (1); -ąc : -ąc *CzechRozm* (14:1). ◇ *part praet act* rozumiawszy (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (trzyńście z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. Mieć określone zdanie o czymś, często na podstawie przeczytanego (usłyszanego) tekstu: sądzić, mniemać, uważać; domyślać się, przypuszczać, wnioskować; też (zwykle o Bogu): wiedzieć; *intelligere HistAl, Vulg, Mącz, PolAnt, Modrz, JanStat, Cn; sentire Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calag, JanStat, Cn; existimare Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep; scire Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat; arbitrari Vulg, PolAnt, Calep, JanStat; sapere Vulg, PolAnt, Modrz; ducere Vulg, Modrz, JanStat; accipere Mącz, Modrz, Cn; reputare PolAnt, JanStat; statuere Mącz, Modrz; reri Modrz, Calep; credere Modrz, Vulg; censere, putare Modrz, JanStat; interpretare, percipere, subintelligere Mącz; aestimare, habere, iudicare, opinari, prae se ferre, videre Modrz; autumare Calep; noscere, praesumere JanStat* (2938) : *RejJóz Dv; MurzNT* 3v; *RejWiz* 174v; *Leop Ps* 130/2; *BielKron* 25 marg; *Subintelligitur, Ma* być rozumiano. *Mącz* 188a, 338b; *GórnDworz* O8v; *RejPos* 89v [2 r.], 112; Iednãk Pãweł S. nie mowi/ łãmã wiãrã: iãko wy/ co chcecie wiãcey niã Pãweł S. rozumieć. *WujJud* 96v; *Strum* F2v; *CzechRozm* 1v, 2v; *SkarJedn* 84; *Calag* 346b; *CzechEp* 415; *Calep* 88a, 389b, 911b; *LatHar* 130; A tomci brãcia obrocił nã fię y nã Apollã/ dla was: abyście fię nãuczyli z nas/ żeby fię nãd to co iest nãpiãfano/ ieden (marg) nãd to co iest nãpiãfano nie rozumieć: aby fię ieden. G. (-) zã drugim nie nãdymãł *WujNT* 1.Cor 4/6, *Rom* 12/3; Rozumiełz Ze tu miełzkamy? (-) Kędyłz indzie mam rozumieć. *CiekPotr* 81; *GosłCast* 34.

rozumieć kogo, co [= przedmiot sądu] (145): *PatKaz III* 126v; *BierRozm* 5; *RejPs* 48; *Leop Philipp* 3/16; Iełfi fię potrzebã przechwãłãć/ będe fię przechwãłãł z tego co nã moię krewkość należy. (marg) *Vtrapienia* łwoie rozumie iãko [= to jest] więzienie/ bićie/ prãgnienie/ nãgofci/ y ine rzeczy. (-) *BibRadz* 2.Cor 11/30; á miłość/ iãko iã kãdzy s proftã rozumie/ zãdnã miãrã tey nie przyłtoi/ ktora ma męzã *GórnDworz* Cc; *RejPos* 133, 262, 286; *RejZwierc* [28³], [78²]; Niewiem co to zã okupowãnie rozumiećie/ ia o nim w Kościelie Powłzechny^m nic niewiem. *WujJud* 161v, 106v [2 r.]; *NiemObr* 85; *PaprUp* D2v; *CYGANY* zdawnã ludzie dziwnie rozumieã *KlonWor* 6.

~ Z orzekaniem o przedmiocie sądu:

co – jaki (N) (1): ábowiem ia ináčzey nierozumiem duŝŝe mey/ iedno náwŝŝem ku dziećinnem obyczáiom podobna. *RejPs* 198.

co – jako co (N) (1): [*Luter pisał*] Rzym ten nieináčzey rozumyem iedno iáko Bábilon álbo Sodomá *BielKron* 195v.

co – ku czemu [= że jest przydatne do czego] (2): Ten Porządek ia [...] wypifałem krotko/ rozumieiąc go ku tym to Artykułom/ y ku zábieżeniu niemáłym błędom *GroicPorz* A4; *Paprup* L4.

kogo, co – kogo, co (4): I Paweł ś. to scandalum rozumiał samo telko, co by było przeciw nauce P. Chrystusowej. *DiarDop* 103; Pirwŝze fummy rozumiał połowicę pożytkow: ktorą áby káždy raz oddał *ModrzBaz* 121v; y piŝmo ś. y niektorzy Patrefowie rozumieią Bogá/ iedno lámego oycá. *CzechEp* 274; obroći ŝię/ ŝług przed nim doŝyć/ paniętá ŝtoią/ łáncuŝno/ ŝzátno/ y ták mnima że mu ŝię to ŝni. Ale iż tego dŝugo było/ pomácał ŝię teŝ ŝpili álbo nie/ ŝpodŝiewał ŝię że go dyabeł gđżieŝ zánioŝł y omamił/ iáł ŝię żegnác/ chcąc one ŝlugi (ktore dyabły [*może I*] rozumiał) od ŝiebie odpędzíc. *WerGoŝc* 245.

kogo, co – jakie(go) (17): a thak mi thą prozbę poslow mazoweczkich ŝlusna [*lege: ŝlusną*] rozumieyącz [...] *ZapWar* 1545 nr 2646; *RejWiz* 165; *BielKron* 200; á cnotliwego/ y mądrego tego ia chcę rozumieć/ ktory by godzien był/ być Krolem *GórnDworz* Gg4; *RejPos* 71; *BiałKaz* D; IZ was wŝyŝtek ŝwiát práwie rozumie ták męŝzne *Paprupan* Cc4; *ModrzBaz* 23v; *SkarJedn* 285; *Oczko* 6v; nieprzał ŝie te⁸⁰ iŝz biaległowy miał w komorce: ále nie tákie iákie brácia rozumieli *Skarŝyw* 372; *GostGosp* 82; *Phil* E3; tám ná kón wložemy Stráwné/ ktoré potrzebne w dróge rozumieýmy. *WyprPl* Cv; *LatHar* 22; *SarnStat* 955; iżby do tego ŝkárbu Rzeczypoŝp: chowánia/ pewnego mieyŝcá y wárownego było potrzebá/ tedy nie rozumiem ŝnádnieyŝzego nád Ráwŝki/ Wárfzáwŝki ábo Tykoćińŝki zamek *Votŝzl* D4v.

kogo – jako kogo (3): Iż was ták ma rozumieć káždy człowiek/ iáko ŝłuŝebniki Páná Kryŝtuŝowe *RejPos* 234v, 235 [2 r.].

co – na jakie (1): Ia nie na złe tego rozumiem *ActReg* 101.

kogo, co – za kogo, za co, za jaki(e, -ego) (36): *MurzHist* P2v, R; *Diar* 29, 44; *DiarDop* 111 [2 r.]; *GroicPorz* h3v; *RejAp* 196v; iż ŝie to trefia y prawdziwemu/ że go zá kłamcę ludzie rozumieią *GórnDworz* N6; y tákiego [*pana*] potrefi/ ktory ŝzukáiąc tey ŝlawy/ áby go zá wymownego rozumiano/ wchodzi więcz z rzeczą ŝwą w dziwne Lábirinthy/ ŝłow nowych *GórnDworz* Ii6v, C3, G7, P2, T3v, Dd7, Gg5; *RejPos* 63v, 225v; *RejZwierc* 20, 80, 115; *CzechRozm* 153; Tych ŝpráwy y wŝytek ŝywot gđŝy zá godny/ żeby iy wŝytcy ludzie gánili/ rozumieýmy/ czemuŝ [...] *ModrzBaz* 62v, 13, 74, 92; *ModrzBazBud* ¶6; Ibráim wŝyŝtkich rzeczy doŝtátek wielki/ rozumiał ŝobie zá hánbę *OrzJan* 37, 11; *WysKaz* 3; *SarnStat* 86, 171, 653, 1022, 1070, 1182.

kogo – kim, jakim (11): *RejPs* 201v; *RejKup* ŝ6; *MurzNT* 48v; Abowiem kto thák nie będzie odŝywion [...] / iuŝ go wŝáŝnie moŝe káždy vmárłym rozumieć ieŝcže zá ŝywotá ŝwego. *RejAp* 169; Dziwna rzecz człowieká Bogiem rozumieć. *RejPos* 16 marg, 3v, 7v; *ModrzBaz* 2; *Paprup* L3v; znouwu go pytał/ ieŝliŝby po Telluŝie kogo drugiego nieŝzczęŝliwŝym rozumiał? *Phil* M4; *OrzJan* 113.

kogo, co – jak [w tym: jako, tak (36), inaczej (13), jednako (1), rozno (1)] (51): A iáko ia tę rzecz rozumiem/ Krotkim wam przykładem powie^m *BierEz P2; RejPs 113v, 181, 186, 198; SeklKat M4v; MurzHist Q3v; MurzNT 238v marg; KromRozm III C7; Diar 75; Bo go [tj. szlachcica] rozno v fiebye wŕzyfscy rozumiey. RejWiz 96v, A7; Leop Philipp 3/15; BibRadz Philipp 3/15; Nie ták náfzy rozumieią Krolá polŕkiego OrzRozm D3; BielKron 195v; GrzegRóżn 33; Mącz 111a; To thák rozumiawŕzy nie gárdzimy tymi fłowy. SarnUzn E2; Wagę y miárę lékárŕką iáko rozumieć *SienLek T[tt]2; RejAp 87v; GórnDworz Rv; RejPos 63, 144v, 184v marg, 201, 228v; KuczbKat 365 marg; RejZwierc 8, 12, 196v; WujJudConf 141; CzechRozm 22, 56, 74, 85; SkarŻyw 457; CzechEp 96, 132; NiemObr 57; ReszList 145; Wŕzyfŕtko to ia inaczey rozumiem GórnRozm H2v; PaprUp F2v, Iv, L3v; ActReg 32; OrzJan 68, 130; WujNT Philipp 3/15; CiekPotr 36; Dŕiś nie pytáią iáko kto ná vrząd wchodŕi [...]. Rozumiey go iáko chceŕz: á on przećie Pánem *KlonWor 16; [zá co był mian zá fzalonego/ Iz ŕię ŕmiał záprzec tego co wŕzyfscy widźieli: Przeto go dŕiwnie fobie drudzy rozumieli. ProtJałm 18 (Linde)].~***

rozumieć co (A) (zaimek) [= treść sądu] (451): *BierEz Q2; PatKaz II 60; BierRozm 5; LibLeg 11/71, 141; RejJóz Dv; RejKup Ov; MurzHist E; MurzNT 18v; KromRozm III B5, Iv, N6v; GliczKsiąż H2, P7v; GroicPorz k, ee4, mm3v; KrowObr 81v; RejWiz 112v, 186v; Leop Philipp 3/15; RejZwierc 77; BibRadz Philipp 3/15, 16, 4/2; Moŕ iedno w imię Pánŕkie ŕmiele/ [...] co rozumieŕz *OrzRozm Dv, E; BielKron 1v, 465v; KochSat B2v; Mącz 7a, 174c, 437a, b; LeovPrzep I2v; RejAp 101v; A fnaďz będzieŕz w.m. coŕ iefzće więcey rozumiał/ niź tho czo vŕrzyŕz. GórnDworz M7v, F4, K2v, Rv, Hh5v; RejPos 69, 160, 234, 274v, 301v, 302; KuczbKat 85, 370, 410; RejZwierc [28³], 56v, 84v [2 r.]; Co ie od tego zátrzyrna/ nie mogę nic innego rozumieć/ iedno domowe niechući *BielSpr 59v; WujJudConf 143, 244v; KochList nlb 3; RejPosWstaw [143⁴]; BudBib Iob 15/9; BudNT Rom 12/16; CzechRozm 195v, 201; PaprPan Z2v; ModrzBaz 29, 60v, 62v; SkarJedn 155, 315; KochOdpr Cv; Rozumiéyćieź to/ wy co poŕpolicie Ná bogá w ŕwoich ŕpráwách nie pomnieći *KochPs 76; SkarŻyw [197], 595; CzechEp 11, 16, 355, 425; NiemObr 101; ReszPrz 20, 36, 93 [3 r.]; Kaŕeŕzli/ wierzyć będziey/ Aleć inŕzé rozumiey. KochSob 58; Ták ia mniemam/ iz ty toŕz rozumieŕz co y ia/ ále mi fię przyznáć niechceŕz. GórnRozm C; KochWr 41; ActReg 53; Phil H3; OrzJan 14, 23 [2 r.], 30, 37; LatHar 483 marg; Więć iedni to á drudzy owo rozumieią *KolakSzczęŕl A3; WujNT [405], Act 28/22, Philipp 2/2 [2 r.], 3/15, 16 (11); JanNKar F2v, F4, F4v; SarnStat 6, 111; PowodPr 61; SkarKaz 519a; VotSzl A4; CiekPotr 27; SkarKazSej 683b. Cf rozumieć o kim, o czym; Ze zdaniem dopełnieniowym, Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym; »co rozumiesz«.*****

rozumieć co (A) [= treść sądu: że to jest; w tym: co, nic jakiego (15)] (37): *BielŻyw 103; RejPs 175; LibLeg 11/175; Diar 91; bo poŕeł powinien przestrzec wŕzytko, co by ŕzkodliwego rozumiał. DiarDop 110, 108; Ná fwyecye nye rozumeli nic leŕŕŕego/ yedno złoŕć á nyefŕátek. GliczKsiąż E2; KrowObr 123v; RejZwierc 100v; Iakob tedy gdy rozumiał cŕás rodzenia owiec/ náŕładł láŕzcŕek w potoki *BielKron 15, 244, 466v; GrzegRóżn N3; Mącz 437b; bo ludzie widząc tákowe beŕpieczeńŕtwo/ iáŕną twarz/ y poŕŕepki ŕzczyre/ niemogą rozumieć nicz złego *GórnDworz Cc4v, Cc2v; A czoŕ iefzće [...] w tym Boŕŕwie rozumieć trzy perfony/ [...] to iefzće trudnieyŕzy węzeł. RejPos 148v, 113, 288, 304v, 333; Cielcá vlanego widźieli: około niego ŕkakáli: á Boŕŕwo iákieŕ ŕkryćie w nim rozumieli *BiałKat 46,****

46, 311, 348v; *GrzegŚm* 54; Bo ponieważ Bog ieft Duch/ niemożemy w nim nic ćiełefnego rozumieć. *KuczbKat* 55; *RejZwierc* 138v; *HistHel* C3v; *Paprup* A2; *ActReg* 55; Mieczá ni ftrzał mię nie ftrách á kiedy rozumiem Potrzebę: potykam fię *RybGęśli* C2v; *WujNT* 139; *SarnStat* 36, 223, 287; áby kto nie rozumiał iákicy nierowności boftwá Páná náłzgo z Oycem *SkarKaz* 608a; [*HistAl* 1510 24].

rozumieć jaką rzecz [= orzekanie o przedmiocie] *cum inf* [= przedmiot sądu] (1): ná którą rzecz my pámiętáiąc y będąc bárzo tego wdźięczni/ godną rzecz rozumieliśmy iemu z fczéręgo fercá to oddać *SarnStat* 995.

rozumieć jakie rzeczy (A) [= sposób orzekania: jak] [*bibl. Philipp* 3/19] (2): *KrowObr* C3; chwałá w zelżywości ich/ ktorzy źiemfkie [*tj. po ziemsku*] rzeczy rozumieią. *Leop Philipp* 3/19.

rozumieć czego [= treść sądu; zamiast „rozumieć co”, składnia zależna od „potrzeba”] (1): A tu iuż dopiro Pan wykłádać raczy/ częgo było nędznemu fwiátu przez [= za pośrednictwem] Duchá fwiętego rozumieć potrzebá *RejPos* 129v.

rozumieć do czego (żywotne) [= przedmiot sądu] (1): *BielKron* 122v *cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć około czego [= przedmiot sądu] (3): *GliczKsiąż* M3v *cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

~ Z orzekaniem o przedmiocie sądu:

około czego – co (1): coby wzdy mianowicie około czasu złożenia Seimu tego rozumieli *ActReg* 134.

około czego – jak (1): że około théy fpráwy może káždy/ iáko chćieć rozumieć *BialKat* 293v. ~

rozumieć z strony kogo [= przedmiot sądu] *jak* [= orzekanie o przedmiocie] (1): A [*małżeństwo*] porządne ieft rzeczzone/ gdy ieft wola álbo zezwolenie oycá y mátki/ [...] y fámeý dziewczęcki. A z ftrony młodzieńcá tákże [*tj. tak samo*] być ma rozumiano *WerKaz* 281.

rozumieć według (a. *wedle*) *czego* [= podstawa sądu] (3): wśákże ile możemy rozumieć według imion: *Pofzli* [*Litwa*] od *Morzá* gdzie dziś *Liwlánći* *BielKron* 436v; *GrzepGeom* E4v; *SkarŻyw* 269.

rozumieć z kogo [= przedmiot sądu] (2): *GliczKsiąż* H2; *BielSpr* 71 *cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć z czego, z kogo [= z czyich słów, też czyich losów] [= podstawa sądu] (37): *LibLeg* 11/152; *RejKup* p8v; Toć fą owoce *Lutrowey* náuki. Sktorych możefz rozumyeć yefti tám prawdá álbo duch fwyęty/ czyli fáłfz y nyeprawdá *KromRozm I* D2, M; *MurzNT* 173v *marg*, 174 *marg*; *KromRozm II* g; *GliczKsiąż* H2; *RejWiz* 184; *OrzList* h2; *BibRadz I* 238d *marg*; Owo ták z ćiebie rozumiem/ że ty chcefz áżeby *Krol* we wízytkich rzeczách dobrotliwym *Krolem* [...] był *OrzRozm* S2v; *BielKron* 124, 465v; *Synechdochicos*, *compraehensive*, Z yednego drugie rozumieyąc. *Mącz* 437b; *RejAp* 101v; *GórnDworz* Ll8; Tá k iáko to fńádnie káždy rozumieć może z onego fleponárodzonego *RejPos* 234, 3v, 49v, 112, 234, [308]v; *KuczbKat* 30, 270, 415; *WujJud* 137v; Wízakże aby zonych wirfzow pofteritas częgo iakie⁸⁰ o W m nierozumiała *KochList* nlb 2; *CzechRozm* A6v, 83v; *SkarŻyw* 27, 174; *CzechEp* 410; *CzechEpPorz* **2; *WujNT* 537, 810; *GosłCast* 11.

rozumieć czemu [= przedmiot sądu] (5): pánie ktory rozumiefz fpráwam człowieká káżdego *RejPs* 163v. *Cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

~Z orzekaniem o podmiocie: czemu – jak (2): Ták moy miły bráćifzku chciey rozumieć temu. *RejWiz* 36v; *BielKron* 118. ~

rozumieć czemu [= treść sądu] (128): łámci fie ofádził/ czemu W.M. lepiéy rozumieć możecie. *ForCnR* Ev; *BielKron* [85²]v; O fwey włafney ofobie niktoryz niemáią [= *mnimają*]. [...] Opatrzeniu włzem łtanom zá to rozumiejąc. *MycPrz* I B4. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*; *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć o kogo (1): *ActReg* 140 cf *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć przez co [= podstawa sądu] (2): *BielKron* 158v; Nie rozumieyże tu przez wzminkę *Celárfką* iżby to tylko łámá ofobá *Celárfka* ná tym zależáła *RejPos* 252v.

rozumieć za co, za jakie [= orzekanie o przedmiocie (przedmiot eliptyczny)] (4): *KołakCath* A3v; iefliby fie w czym podmówiło/ Czytelnik báczny nie zá vmyślné rozumieć będzie. *SarnStat* 1305; Bądźciefz przecię łáfkáwe vćiefzne łáfíádki/ Druga zá żárt rozumiey [to, co *napisałem*]/ żártowneć to gadki. *ZbylPrzyg* B4v. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

rozumieć za jaką (rzecz) [= orzekanie o przedmiocie] (8):

~ Z podaniem przedmiotu sądu:

cum inf (4): Włzákżem rozumiał zá potrzebną/ połác do was *Epáphrodytá* *WujNT Philipp* 2/25; rozumielifmy zá przyłtoyną rzecz temu zábieżeć. *SarnStat* 1000, 909, 1087.

Ze zdaniem dopełnieniowym (4): Iáciem koniecznie zá rzecz łobie łłufzną rozumiał/ żem powinien był wiele czynić przeciw imieniowi Iefulá *Názáreńfkiego* *WujNT Act* 26/9; Máiełtat tedy *Królewki* zá łłufzną rzecz rozumiał/ áby w tym pożytki poddánych łwych opátrzył. *SarnStat* 509 [*idem* 705], 369, 705. ~

rozumieć o kim, o czym *a. de aliqua re* [= przedmiot sądu] (359): *RejPs* 22v, 61, 97, 198; O nabogofławnieifzei pannie *Mariei* matcze bożei/ vcźliwiem zawżdy rozvmiał *SeklWyzn* e4v; *KromRozm II* p3v; *GliczKsiąż* K3; *KrowObr* 228; *RejWiz* 107, 134; *BibRadz* I 336b *marg*, 1.*Cor* 4/6; *BielKron* [332²]v; *GrzegRóżn* Bv, L3; *KwiatKsiąż* E; *RejAp* 53v, 188; Ale iefli te rzeczy *Dworzáninowi* przypifáne/ máią fie łcięgáć ku temu dobremu końcu/ o którym ia rozumieem: tedy [...] *Górndworz* Ee2v; *GrzepGeom* E4v; *RejPos* 51, 64v, 69, 150v, 230 (9); *RejPosWiecz*² 95v; *RejPosWiecz*³ [97]; ták też o łámey wierze [...] / zwykło połpolftwo głupie rozumieć. *KuczbKat* 385, 65; *WujJudConf* 137v; *BudBib Iob* 14/21; gdzie [w *Piśmie Św.*] raz mowi iákoby o iednym/ choćiaz ich wiele znáczy: á záś mowi iáko o wielu/ choćiaz o iednym rozumie. *CzechRozm* 17, A6v, 211 [2 r.]; *ModrzBaz* 20, 58, 68v, 86v, 100, 104v; *SkarJedn* 185; *SkarŻyw* 291; *CzechEp* 416; *NiemObr* 99; *WerGośc* 204; Może káždy rozumieć w tey mierze o łobie/ *Więtfzą* poćiwość czynią łzáćie/ niźli tobie. *BielRozm* 9; *KochWr* 23; *GrabowSet* O3v; *LatHar* 81; *WujNT* 267, 1.*Tim* 6/17; *KlonWor* 19; *ZbylPrzyg* A3v. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*, *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*; »da(wa)ć rozumieć«, »dobrze rozumieć«, »źle rozumieć«.

~ Z orzekaniem o przedmiocie:

o kim, o czym – co (zaimek) (128): rumianoć licza po poczęciu: iefł znamię napewnieyfze poczęcia łyna/ [...] Zafię włzytko przeciwnie tym znakom przerzeczonem o dziewcze rozumieć małż. *FalZioł* V 15; *RejPs* 100v; *SeklWyzn* g4v; *RejKup* k4, r4v; *MurzHist* V v; *KromRozm II* c3v, f4v; *KromRozm III*

G2v; *Diar* 38, 69; Co o łoby rozumie/ to o drugim mniмай *BielKom* C4v; *RejWiz* A4v; *RejZwierc* 91; *BibRadz* II 95d marg; *GrzegRóżn kt*; *OrzQuin* B2v; *RejAp* 11v, 68, 124, 165, 188v; *GórnDworz* L3, Mv, M4v, N3; *RejPos* [36], 39v, 81, 82, 106v (17); [*Koryntianie*] nic inźzego o nim [*sakramencie chleba i wina*] nie rozumieli/ iedno iáko o inźzym chlebie *RejPosWiecz*³ [97]; *GrzegŚm* A3; *RejZwierc* 168v, 174; *BielSpr* 61; ś. Auguŕtin co o Obráziech rozumie. *WujJud* 52 marg, 41 marg, 117v; *BiałKaz* C4; *BudNT przedm* bv, b3, b3v, b7; *CzechRozm* A4, A5v, 16v, 21, 30 (13); *PaprpPan* Hh2v; Bo [...] niedbać o to co kto o niem rozumie/ nietylko iest chłubliwego rzecz/ ále y roľpułtnego. *ModrzBaz* 59, 1v, 27, 46, 62v, 77v, 87v, 140; *SkarJedn* 307 marg; ácz trudnom o tobie co złego rozumieć mogła: iednák [...] obawiałań się pokuły iákicy. *SkarŻyw* 460; *StryjKron* 120; *CzechEp* 137, 187, 210, 303, 342, 343, 399; Wízákże nie o włytykich tego rozumem/ znáyduia się podobno niektorzy/ ktorzy y oyczyznę miłuią/ y [...] *NiemObr* 172, 37, 63, 73, 99, 100 [2 r.] (13); *ReszPrz* 33, 63, 96; A mnie lámę ná fercu miéy/ Tóz y o mnie lám rozumiey. *KochSob* 60; *GórnRozm* K4v; *KochWr* 20, 26, 40; zaden cnotliwi niokiem zlego nic nierozumie *Paprup* K4v, H2; *ActReg* 14, 85, 139; *Phil* R4; *LatHar* 77 marg, 126, 248 marg, 287 marg, 649, Aaa6v; *WujNT* 67; *SarnStat* 182; *KmitaSpit* C3; *CzahTr* G3, Iv; *GosłCast* 72.

o kim – jako o kim [= że jest kim] (10): iáko owas mam inák rozumieć/ iedno iáko o Wilkach w trzodzie Owiec. *KrowObr* 20, 3, 16; Nie rozumieyże o słuźebnicy śwey iáko o niewiełcie niepoboźney *BibRadz* 1.Reg 1/16, 1.Cor 4/1; *RejPos* 3, 88v; *RejPosRozpr* c3; *CzechRozm* 227; TAk niechay człowiek (marg) káždy. (–) o nas rozumie iáko o sługách Chrístułowych *WujNT* 1.Cor 4/1.

o kim, o czym – jak [= że jest jaki] (3): Láńcułzek teź áby był ná tobye/ Day z dośtátkiem rozumieć o łobie *BielKom* F4v; ále niewiem czemu ták podle rozumiemy o śwym ięzyku *GórnDworz* F8, H2v.

o kim, o czym – jak [= zastępuje orzekanie; w tym: jako, tak (72), także (takież) ‘tak samo’ (26), inaczej (19), roznie (rozno) (4), jednako (3), tymże obyczajem a. sposobem ‘tak samo’ (3), rozmaicie (1), zgodnie (1)] (129): *BierEz* E4v; *MetrKor* 40/823; Iestli czo ośtanie złotich mniey niż dzielnik tedy ie obroć na groźze [...] / takież rozumiey o grzywnach o wagach y o inźzych mierzech *KłosAlg* E4v; *RejPs* 25, 198; *SeklWyzn* c3, d4, f2, f2v [2 r.]; *SeklKat* H2 [2 r.], Y2v; O óyele boźym/ ináčzey rozumyeyą Luter/ Melanchton/ Brencius/ ináčzey Caluinus/ Zwinglius/ Oecolámpádus. *KromRozm I* G2v, A2, B; *KromRozm II* r3v, f2v; *KromRozm III* D6 [2 r.]; Quintilianus [...] tym sľoľobem o tem rozumyał yako teź y my. *GliczKsiąź* Kv, N2; *GroicPorz* hh3v; *KrowObr* 3, 14 [2 r.], 16, 192; Gdyź rozni o tym roznie záwždy rozumieli/ Coby práwym sľáchećtwem włańnie názwác mieli. *RejWiz* 96v, 19v; *RejFig* Bb6; [gabis] Iest niektory kámień koľztowny/ o ktorym rozmaicie rozumieia. *BibRadz* I 283d marg; Tymże obyczáiem rozumieycie o miełcie náłzym *BielKron* 108v, 209, 309v; *KochSat* B; *Mącz* 405a, 412b; *OrzQuin* T3v; *SarnUzn* E7; *SienLek* 148; *RejAp* 17, 181; á iákowego iednego widzą/ ták o drugim rozumieia. *GórnDworz* Mv, F2, I4, Ee8v; *GrzepGeom* E4; *RejPos* 31v, 32, 44v, 88, 88v [3 r.] (16); *RejPosWiecz*³ 96; że wolno o téy sľpráwie rozumieć káždemu/ iáko ktho chce *BiałKat* 293v, 16, 56, 315v, 316, 318v, 321; *GrzegŚm* 55; *KuczbaKat* 150; *RejZwierc* a5, 9, 11v, 57, 85v; *BielSpr* 33, 35v; *WujJud* 55v, 62, 164v, 172v, 174; *WujJudConf* 22, 251; *RejPosRozpr* b3 marg; *RejPosWstaw* [41³]; *BudNT przedm* b5v, d3v; *CzechRozm* 7v, 74v, 80v, 132v, 184v (8); o niey [majętności kupców] rozumiano/ iáko [tj. tak samo jak] o grunćiech ábo rolách kmiecych *ModrzBaz*

122v, 1v, 66v; *ModrzBazBud* ¶6; *SkarJedn* 350; *SkarŻyw* 92; *NiemObr* 105; Gdzie tedy naukę taką wyźrzyć/ o ktorey wźzędzie zgodnie kážda nacya po wźyŷtkim ŷwiecie rozumiała y rozumie/ y iednako o niey trzymala y trzyma/ tam [...] *ReszPrz* 28; iż nic natym chocia tak/ choć owak będziez rozumia/ *de Transubstantiatione ReszPrz* 58, 16, 21, 54, 94 [2 r.]; *ActReg* 14, 39, 78; *Phil* E2, K; *LatHar* 510; *WujNT* 331 [2 r.]; *SarnStat* 74, 399, 709; *CiekPotr* 7; *PaxLiz* C2v; *SkarKazSej* 684b.

[o kim, o czym – gdzie (że jest, są gdzie): [Tatar – dworzanin polskiego króla, pojmany przez wrogów] wiechawłzy w pułczą/ kiedy rozumia o ŷwych iuż blisko/ dał znać ięzykiem POLŷkim [...] *PaprGniazdo* 1061 (*Linde*); Biŷkup gniewliwy poŷłał żołnierze na kłaŷtor S. Sálwiuła/ gdzie rozumia o bytnoŷci S. Iana żeby go zábili. *SkarŻyw* 649 (*Linde*).]

o czym – *inf* (1): O fortunie rozumiełi żadney mocy w ludziach nie mieć. *BielKron* 338v. ~

(mało itp.) rozumieć (a. nic nie rozumieć) o kim, o czym [= mieć wiedzę na jakiś temat] (28): Ludzye ŷwiata thego nic prawie o Pánu bogu nie rozumieyą. *LubPs* Dv marg; *GroicPorz* mm3v [2 r.]; Rácż mie tego nauczyć/ co ieŷt ŷluŷzna drogá. Iáko fie mam záchowác w ŷwoiey powinnoŷci [...]. A zwłáŷczá iż powiedaŷ/ iż o tym rozumieŷ *RejWiz* 186, 36v, 107, 186; Vczá fie by o cnoacie/ rozumieć vmieli. *RejŻwierz* 31; *BielKron* 235; *Mącz* 85c; My tedy co o Wierze máło rozumiemy/ Nie brodzmy tam z kąd potym wybrnąć nie możemy. *Prot* C2v; A chczefli ieŷcże o tym ŷyryzey rozumieć/ przeczci ŷobie Ewanyeliá wyŷŷzey nápiána o ŷmierci Iana s. *RejPos* Ooo3v, 15v, 46v, 66v, 204, 206v (11); *RejŻwierc* a5, 8, 9, 138; *BialKaz* B4v; *CzechRozm* 185v; *NiemObr* 147.

rozumieć po kim [= przedmiot sądu] (5): *MurzHist* F4v; *GliczKsiąż* 6v; *BielKron* 48 cf *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

~ rozumieć po kim cum *inf* [= treść sądu] (2): á ieŷliby (iáko to Cefarz rozumie po nich być) w czym Luteryani niepoŷluŷzni byli/ [...] tedy [...] *BielKron* 223v, 464. ~

rozumieć po kim, po czym [= podstawa sądu] (7): *RejJóz* K8; Rozumieycie po ŷobie/ co wam/ to i iemu. *KochSat* B3; Słyżąc tho ow kthory przegrał/ y rozumieiąc po ŷmiechu/ iż krol wie o wźytkim/ bárzo fie ŷromác muŷiał *GórnDworz* T5v; *BielSpr* 34v; *PaprPan* A2v, F4v; Ile mogę rozumieć po twoiey oŷobie/ Więcey mu ty pánuieŷ/ niź kiedy on tobie. *BielSjem* 10.

rozumieć w kim, w czym [= przedmiot sądu] (4): Euodyey proŷzę/ y Syntychi żádam/ áby iednoŷtháynie [tj. niezmiennie] rozumiełi w Pánie. *Leop Philipp* 4/2.

~ Z orzekaniem o przedmiocie:

w czym – co (2): Czos ty to inŷzego grodyŷz A mnie ŷnadź w pole wywodzyŷz Czos w tym inŷzego rozumieŷ *RejJóz* D3v; *RejWiz* 133.

w czym – jak (1): A tedyć więc dobrze powiem/ Iák ia w tey rzeczy rozumiem. *BierEz* G2v. ~

rozumieć jak [= treść sądu; w tym: jako, tak (81), inaczej (inak) (28), także (takież) 'tak samo' (6), (nie)jednako (3), opak (1), tymże obyczajem 'tak samo' (1)] (120): *FalZioł* V 9v, 30 [2 r.]; *RejPs* 198; *SeklWyzn* c2; *LibLeg* 11/174; *SeklKat* M2v; A gdy tak rozumiećz będzieŷ Wiele tú kłopotu z będzieŷ *RejKup* f5v, aa3v; Tedyŷmy łami ináczey rozumyeli/ niźliŷmy was vczyli? *KromRozm I* E3, I2, K4v [2 r.], M; *KromRozm II* p2, v, v4; *KromRozm III* G3v, H3v, M6v; *DiarDop* 101; *GliczKsiąż* Hv, M4; *LubPs* G4; *GroicPorz* y4; *KrowObr* 20, 42; Gdyż tego wiele przed tym na ŷwiecie bywało/ Acż y dziś máło nie tak/ by fie rozumiało. *RejWiz* 143; Sędzya [...] niema dopuŷcić ŷporow/ iedno ŷkázác

iać rozumie. *UstPraw* C, D4; *RejZwierz* 88v; *OrzRozm* D, E4v, S3; *BielKron* 199, 230; *GrzegRóżn* H3; Perverse interpretaris, Opak rozumiełsz/ ładziłsz. *Mącz* 172d, 7a [2 r.], 107c, 281b; *RejAp* 3v, 75, 80, 131; *GórnDworz* B4, E4, G2v, G7v, H3 (9); Nie rozumieyże tego/ [...] aby oni [święci] mieli łzafować takimi dobrodzyeyłtwy Pánłkiemi/ tak iać pirwey bywało rozumiano. *RejPos* 183v, 150v, 156, 210, 288v; *RejPosWiecz*² 95v; *BiałKat* 91, 153v; *KuczbKat* 185, 220, 290; *RejZwierc* a2v, 188 [2 r.], 199v; *BielSpr* 28v; *WujJud* 118v, 141, 210v, 253; Ile nas iełt dołkonálych teź y iednáko wlyłcyfcy rozumiey. *WujJudConf* 141; *RejPosWstaw* [41³] [2 r.]; *HistHel* C3; *Strum* G3v; *CzechRozm* 38v, 53v, 60, 62, 111 (11); Ktorzi tak rozumiećie/ idźcie ná tę łtroneę: á ktorzi nie tak ná oneę. *ModrzBaz* 28v, 65, 66, 72, 129; *CzechEp* 218; *ReszPrz* 83; *ReszList* 190; *PudłFr* 64; *GórnRozm* G; *ActReg* 132; *Calep* 119a; *OrzJan* 58, 78; *LatHar* 395; *WujNT* 329, 374; *WysKaz*)?(3v; *JanNKar* A2v, A4; iż gdy znich [braci] vmrze który/ tedy oni drudzy iuź nie w dożywoćia łucceduiał/ tylko w łumnę [...]: á ielli niemáłsz łummy ná takim imieniu/ tedy takźe [tj. tak samo] ma bydź rozumiano. *SarnStat* 86, 1002 [2 r.], 1159, 1175; *CiekPotr* 48; *GosłCast* 3; *SkarKazSej* 691a; *KlonWor ded* **3. Cf teź rozumieć jak [= orzekanie o przedmiocie] w: rozumieć kogo, co; około czego; z strony kogo; czemu; o kim, o czym; w kim, w czym; Ze zdaniem dopełnieniowym; Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym.

cum inf [= sądzić, że należy] (2): A theźci nye potrzebá dzyatek młodych zaráz rozumyeć náuk wćyć *GliczKsiąż* 18; W tym obmyśláváníu tak rozumiełi/ záttrzymáć go [króla] wlyłłtkimi łkarby łwoimi *OrzJan* 50.

cum inf [= sąd podmiotu o sobie] (4): A kłiąę iego [świata, tj. czart] z wielką rádołciá á z wielką ochotą potwirdza to nád nimi/ rozumieiać łobie niemáłe źniwo vmnoźyć s tego/ do gumná łwoiego. *RejPos* 334; *WujJudConf* 198v; y łam náwet Król Włádyłław nigdyby był nie rozumiał/ podnieść ia [wojnę] przećiw niemu [Turkowi] *OrzJan* 119; *SarnStat* 956.

cum A cum inf (233): Ale cobym rozumiał przynaleźeć ku pożytkowi mieyłkiemu/ kthemu łye záwždy łtaránim moim [...] przykłonić chcę. *GroicPorz* g2v; wlyłkźe my aby nas káždy rozumiał niełkwápiáć łie ná żadną rzecz/ dáłiłmy im ná rozmyłł do 15. dni *BielKron* 208v, 55, 122v, 203, 383v, 462; Quae tua interesse existimem, Które ku twemu pożytkowi naleźeć będe rozumiał. *Mącz* 430b, 430a; *RejPos* 225; ku ktorey bronie rozumiełsz nieprzyiaćielá przyciaęnáć/ tám przednieyłze rycerłtwo ładź *BielSpr* 8, 64v; *ActReg* 136; *SarnStat* 989, 999.

~ *cum A cum inf* „być” (218): *GlabGad* M; Syem pogranyćzni rozvmye bicz ye⁶⁰ Kro.m. potrzebni *LibLeg* 11/186, 7/37; *RejPs* 83v, 100v; *SeklWyzn* Dv; *MurzHist* I, K2v; *KromRozm* II b, m3; *Diar* 66, 68; yáko zás łámilsz rozumyemy być rzecz łzkodliwą rychłó á młodo łie oźenić. *GliczKsiąż* P2v, B5v, Fv, G7, I7, Nv; *LubPs* Z3v; *GroicPorz* aa3v, cc, ii2v; *KrowObr* 39v; *Leop 2.Reg* 11/16, *Iudith* 6/5, 1.*Cor* 7/36, *Hebr* 10/29; *UstPraw* K3v; *BibRadz* *2v, II 95d marg; że czálem piłzemy to/ co ku dobremu Rzeczyłopolitey náłzey drugdy być rozumiey *OrzRozm* P4v; Dał Pan Bog tego krolá ná łwiecie wlyem przed oczy/ aby łie im przykłádnie łpráwowałi/ nic wiećznego áni trwáłego áni wlyáwicznego ná łwiecie być rozumiełi *BielKron* 127, 101v, 171v, 178v, 196v, 198 (20); *GrzegRóżn* H2v; oczym on autor piłáć rozumiał łobie za poććziwą rzecz być. *KwiatKsiąż* P4, C3v; *SarnUzn* E8; á przegrawiaćcz niechay [...] nie drapie kart/ kólłtek nie zárzuca: bo łtąd łudzie łkápego/ á mizernego thákiego być rozumieia. *GórnDworz* M4, D3, G3v, K2, K8v, Z8 (9); *GrzepGeom* G4v;

RejPos 23, 43v, 69v, 76, 133 (17); áby go [*Chrystusa*] ónym iedynym Bogiem Iehową być wedle Bołtwa rozumiano *BiałKat* d2; które przekłęctwo nie tylo ná ciáło/ ále y ná dużę byc rozumiéy. *BiałKat* 58v, 46, 86, 183v; *GrzegŚm* A3, 49; *KuczbKat* 290; *RejZwierc* 126v; Rozumieią też [*Turcy*] Lud Nátoliyłki/ to ielt z máley Azyey być fłáby *BielSpr* 60, 44, 60; *WujJud* 51, 172; GRzech thedy być rozumiemy/ przirodzoną włáfną fkázę y zepłowánie wżyftkiego człowieká *WujJudConf* 63, 137, 161v, 167, 204v; *RejPosWstaw* [21²]; *BiałKaz* C4v [2 r.], E3, I3v; *BudNT przedm* a2v, a5, *Hebr* 11/8; *CzechRozm* A4v, 2, 18v, 49, 164 (8); á przetoż onego ktorego miedzy wżyftkiemi namędrłżego á nayfprawiedliwżego być rozumieli [...]/ tego Pánem wżyftkiewy źemie obieráli *ModrzBaz* 15v, 4, 13v, 17, 20, 20v (36); *SkarJedn* 239, 289; *Oczko* 11; *SkarŻyw* 28, 35, 93, 567; Abowiem nie zaráz rozumieć mamy od Bożego máieftatu to być pozwolono/ co nam ludzie obiecuią. *CzechEp* 132, 115, 203, 247, 258, 279, 372; *NiemObr* 32; *KochMRot* B3v; *ReszPrz* 85, 104; *ReszList* 180; *GórnRozm* A3; *ActReg* 8, 16, 46, 69, 136, 137; poniewálz zá ich łmiercią inłzy rozumieli fwe zdrowie być záchowáne. *Phil* R2, F2, I3; *OrzJan* 26, 47, 74, 75, 118 [2 r.]; *LatHar* 25, 105 marg; Stądże pogáńfcy Mędrrowie Bogá rozumieli być *Primum mouens, á quo omnia mouentia mouentur*. *KołakSzczęśl* A2, A3v, C3v; *WujNT* 471, 1.Tim 6/1, *Hebr* 10/29, 11/11, 2.Petr 3/15; *JanNKar* D2v; wżákże gdy kto będzie rozumiał siebie bydź vkrzywdzonym/ wolno mu będzie áppellowác do nas. *SarnStat* 742, 50, 117, 195 [2 r.], 328, 474 (14); *WitosłLut* A6; *KmitaSpit* C3; *PowodPr* 7; *SkarKaz* 386b; *CiekPotr* 39; [Myszlylem yszeby tho dzyeczáthko szadnem obyczayem nyebyloby karmyono/ Bo wyem nyeszemnye roszmeyęá poczáthego bycz *HistAl* 1510 44]. ~

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tak (196), temu (123), to (111), tak to (25), o tym (6), tak o tym (3), tak temu (1), za to (1), w tym (1); że, iż (928), żeby, iż(e)by, by, aby ‘że jakoby’ (195), zaimek pytajny (195), jakoby (15), jeśli, li ‘czy’ (11), aby (2), jako ‘że’ (2), by ‘że’ (1), jakoby ‘że’ (1)] (1397): *MetrKor* 31/620v; *BierEz* C2; *OpecŻyw* 41v, 46v, [57]; *PatKaz II* 61v; *PatKaz III* 92v, 117v, 122v; Gdyby którą białą głowę wczarowano [...] á iżby rozumiała że by była dziewka á iżeby panienftwo miała ftracić, tedy fie w tey wrotyczy niechay vmyie *FalZioł* I 148c, I 136d, V 26; *BielŻyw* 72, 143; *KłosAlg* Fv; *WróbŻółt* H8v, 76/11; Bo rozvmie krol ye⁸⁰ m. yz kyedi bedzie to postanowienie tedi bedzie przyasn miedzi pddanimy V.C.m. y Krola ye⁸⁰ m. *LibLeg* 11/33; thego porzathkv zloczinftwa nyerozvmymyemi czo za przicina yeft. *LibLeg* 11/141, 9/49v, 10/61v, 67, 115 [2 r.], 150 (23); Y wtę nádzieię dułfe náłfe oczekawáią páná vftáwicznie rozumieiąc temu iż on y wfpomożenie y obroná náłlá ielt. *RejPs* 48v, 33, 46, 46v, 58, 67 (18); *ConPiotr* 34; *SeklWyzn* D, d3v, Fv; *SeklKat* F2, G2, H2, O4, Rv (10); *RejRozm* 401; Nierozumim pany mila Aby to rzecz fluzna byla. Złe za dobre komu oddac *RejKup* d4v; To iż niezart iuż rozumiez *RejKup* e7v; Nierozumiem czo mam czynić Mam ly mowyc albo mylczeć. *RejKup* g2v, f2, h5, i5, N, m8 (13); *HistAl* Av, A2v, A6v, I8v; *KromRozm I* C, Cv, D2, I2; abychmy zbawienie náłze/ [...] zboiaźnią i drzenim fprawowali/ boiác się abyfmy nieupadli gdy to rozumiemy że ftoiemy *MurzHist* G4v; Gdy go téfz Gribaldus Doctor pytał/ co by o tem rozumiał/ gdzie bysię dułze fkoro pośmierci obrácały. [...] *MurzHist* S4, A2, F4v, G2v, G4v, H3v (11); *MurzNT* 11, 31, 46, 51, *Matth* 15/17 (8); A ták áni o tym chćyey rozumyeć/ áby Ewányeliſtowe [...]/ tylko to co yeft potrzebne ku náłfemu zbáwyenyu popifáli *KromRozm II* fv, f, fv, 14, f2 [2 r.], f2v, x, xv; poidźmy do bifkupow y doktorow/ ktorzy

nyedáliby fye byli papyezóm kápturác/ by byli rozumyeli iż zwirzchność ich nye yeft wedle bogá. *KromRozm III* O, C5v, C7, D4v, K7, L4v, M5v, M6v; *LibMal* 1554/186, 186v; Nie rozumiemy, przecz się to IchM księży nie podobało, co się wielom krajom chrześcijańskim upodobać musiało *Diar* 86, 27, 39, 45, 46, 47 (18); nie rozumiejcie tego WM, żebyśmy nie mieli rozumieć temu, że my nie winnie bawimy się kwoli WM *DiarDop* 119, 101 [2 r.], 103 [3 r.], 107, 111, 113, 114, 119; *BielKom* B6v; Abowym nychay nye rozumye ocyec z mátką [gdy urodzi im się dziecko] áby mu fie woł álbo źrzebyę yákye w oborze vrodziło. *GliczKsiąż* C7; Wyęc co á yákoby wthem czynić nye práwye rozumyem. *GliczKsiąż* O4v, B7v, Cv, D2, E5, G2 (35); rozumieymyż themu/ żeć zwolennik nád miłtrzá być nie może. *LubPs* A5, A2, A5v, B5v, E4v, Xv (12); Są niektorzy co ták rozumieią/ áby then Mężoboycá miał być wolen od śmierci/ kthory [...] *GroicPorz* mm2, Bv, d4v, aa3, ll4v; *KrowObr* C2, 20v, 23v, 101v, 110v, 140v, 215; Iedno prósto rozumiey/ że [Bóg] ieft/ był/ y będzie *RejWiz* 113v; Ale iż ty rozumieź iuż co ieft gorźzego/ A czemuż fie śwowolnie pociągáź do tego. *RejWiz* 134v, 38, 39v, 50, 54, 62v (51); *Leop Hebr* 11/3; *OrzList* bv, h2; Płáczelź/ á to wiem pewnie/ nie rozumieź czemu *RejFig* Cc, Aa, Ee4; *RejZwierz* A2, A6, 41v, 58; Wáźzá Krolewřka Miłość [...] zá tho v fiebie raczyź rozumieć/ [...] żeś Wáźzá Krolewřka Miłość [...] od niego [Boga] ieft Krolem [...] poštáwion *BibRadz* *2, I 5a marg, 138c marg, 143c marg, 183d marg, 238d marg (12); *OrzRozm* A2v, F3v, S2v; bo fie tego nápieráią czego łámi rozumieią iż nie damy *BielKron* 109; bez pochyby thákby człowiek póspolity otim rozumiał iż przełożeni [...] iáwnych złości [...] bronią *BielKron* 199; Wřzytcy fie połekli y dziwowáli/ niemogąc rozumieć śkąd mu tá nagła śmierć przyźłá *BielKron* 356v, 30v, 71v, [85²]v, 98, 105 (54); *GrzegRóżn* Bv, B3, B3v, B4v; *KochSat* B3v, B4; *KwiatKsiąż* E2v, E4, P4; Ioco ne an serio haec dicat nescio, Smiechemli álbo wprawdzie to mowi nie rozumiem. *Mącz* 174a; Non satis video quid tibi velis, [...] Nieowřzeki rozumiem czego by ty chciał. *Mącz* 494a, 188a, 216b, 245b [2 r.], 313a, 347b (11); *OrzQuin* H2, Yv; *Prot* A2, A3v; *SarnUzn* B6v, C7, D2v, E2, E8 (8); *SienLek* 44, Ttt3v, Vuu2v; *LeovPrzep* b2; nie rozumieymy ták/ áby fie to tylko do tych fiedmi kořciołow řciągáć miáło. *RejAp* 6; A tu iuż rozumiey niemali fie tu czym wcielzyć wierny/ á wřtráľzyć fie niewierny przed řtráchem Páná tego. *RejAp* 34; iáko tu rozumieć mamy co to ieft chowác řłowá Páńřkie *RejAp* 39, 4, 4v [2 r.], 5, 6, 9 (78); Nierozumiem rzekł pan Kořtká/ czemu W.m. w rzeczy thák iáľney řpor trzymał *GórnDworz* F7; iż fie tu nieiáko Alexánder chľubi/ prágnąc tego czego widział iż mu nie dořtawáło: [...] nie tego/ czego rozumiał że iuż dořtał *GórnDworz* H, A2v, B5, C3v, C5, C5v (73); rozumieiąc iákoby dľuza tu byłá po obu dwu řtronách ná dwu ná dwudźieřtu łokci [...] *GrzepGeom* I, A3v, L4 [2 r.], L4v, M4, N4 (13); *HistRzym* 115v, 120; ále chciał [Bóg] to mieć po nim [po człowieku]/ áby rozumiał co zle á co dobrze *RejPos* 83v; Tuć [gdy Bóg mówi o sobie w liczbie mnogiej] fie teź znáczy iż tego nie ku Anyołom mowił/ boby fie rozumiało iż by nie był Bog wřzechmogący/ á iż by od kogo inřzego pomocy potrzebowá *RejPos* 149v; ROzumiał themu ten wřzechmogący Pan/ iż rozmáithe obyczáie á rozliczne modły iemu ná potym nářtác miáły ná řwiecie *RejPos* 186v; Gdyź temu rozumie ten chytry wáź/ iż tu w tym napewnieyřzy záwřdy obľow iego. *RejPos* 319v, 1v, 3v, 4v, 6, 6v [2 r.] (242); *RejPosWiecz*² 90v, 95v; *RejPosWiecz*³ [97]v, 99v; *BiałKat* 61, 66, 73v, 93v, 121 (12); *KwiatOpis* B3; *GrzegŚm* 15, 49, 59; *HistLan* E2v; ábyřmy rozumieli / iáko [= że] řá niegodni Chřeřćijáńřkiego przezwiřká ři/ ktorzy nieprzyiáźni wiodá *KuczbKat* 160;

tedy łatwie rozumieć będą Chrześcianię/ z iąką pobożnością y z iąką pokorą ten Zakon od Bogá przyięty chować máią. *KuczKat* 265, 5, 10, 30, 55, 80 (42); iefli co mowi/ to iuz z oną przewłoką/ z oną poftawą [...] / áby thák rozumiano iż z rozmyśłem mowi. *RejZwierc* 53; Iżukam ielzczę czegoś/ á lam nie rozumiem czego. *RejZwierc* 66, A3v [2 r.], 9v [2 r.], 66, 97v, 105 (28); Ia nierozumiem iefli to dobra poftugá/ dla ktorey iuz zlenięią náfzy Rycyrze *BielSpr* 43v, b4v, 13, 24, 31, 36 (13); *KochMon* 27; Bo ácz w Kredzie wierzymy Grzechow odpułzczenie/ y żywot wieczny: wřzákże tego ták nierozumiemy/ żeby wřzyfcy [!] [...] żywot wieczny otrzymác mieli *WujJud* 203, 3v, 4v, 62v, 106v, 115v, 137v; A przetoż nie rozumie Apoftoł/ áby tá Ceremonia byłá pożyteczná drugiemu ktoryby iey nie wżywał. *WujJudConf* 244, 29v, 31, 109v, 154v, 190v (9); *RejPosRozpr* cv; *RejPosWstaw* [21²], [21²]v, [41³], [41³]v, [110²]v; Rozumiem temu/ zkąd to uroflo *BudBib* cv, c, c2v, *Is* 57/1, 2. *Mach* 14/3; *MycPrz* I [D]v; *Strum* A2; *WierKróc* B2; *BiałKaz* Ev, G4v, H; Przeto niech nierozumie człowiek on/ żeby (miał) wziąć co v Pána. *BudNT Iac* 1/7, *przedm* b2v, b3v, k. Ii3v; y toć łczyrze wyznawam/ iż tego nie rozumiem/ ktorymby fie to fpořobem ftáło: że wřprawiedliwieni ieftefmy od BOgá przez Iezulá Chriftulá. *CzechRozm* 216v; Boże tego vchoway/ áby ták kto rozumieć miał/ żeby w Bogu miałá być iáka niepráwość *CzechRozm* 217, 12, 31v, 36, 54, 83v (29); (*nagł*) Krezus Krol Lidiyfski. (-) PAttrząc ná swoje skárby ták rozumiał temu/ Zeby żaden ná ťwiecie nie miał zdołác iemu. *PapPan* [Hh5]v, A2v, B3, F4v, M3, Yv, Bb3v, Gg; rozumiałbym/ że niewiele człowiekowi niedořtawá do otrzymanía tego błogosłáwieńřtwá/ ktore [...] *ModrzBaz* 101v, 5v, 14v, 17, 18, 19v [2 r.] (41); *SkarJedn* 186, 256, 289, 290, 343; *KochOdpr* B2, B3, C3; *Oczko* 22 [2 r.]; Kto w boiáźni twéy żyć vmieć/ ten/ co twóy gniew iefť/ rozumieć. *KochPs* 137, 2, 94, 141; A gdy iuz kilá lat przemiefzkálá miedzy zakonniki/ á nic nie zárařtálá/ áni głořu mieniłá: rozumieć niektorzy áby byłá rzezańcem. *SkarŻyw* 183; Będá ludzie rozumieć żeby to zemnie pořzło. *SkarŻyw* [223]; Rozumieć w iákim řmutku był Abráhám. *SkarŻyw* 283, A4, 13, 27 [2 r.], 46, 58 (58); *StryjKron* 707, 712, 772; *CzechEp* *3, *3v, 16, 32, 40 (18); *NiemObr* 5, 14, 15, 22, 36 (12); czyř ták rozumiał/ nieboże/ Ze czérnie inřzy owoc/ niź tarnki/ dáć może? *KochFr* 102, 128; *KlonŻal* D4; *KochDz* 104, 106; *KochWz* 140; *ReszPrz* 36, 83, 88, 95, 96; *ReszList* 191; *WerGoř* 203, 205, 256; *WerKaz* 279, 281; *KochPieř* 20; Bo ty z tym nadobnie vmiećř/ A gdzie kogo tknąć rozumiećř. *KochSob* 61; A ták Iurku rozumiećř/ zem z poznánia twégo Więcey content/ niź z funtu złotá Węgieřkiégo. *PudłFr* 34, 60, 77; *GórnRozm* B3, E2v, G2v, H2, K4 (8); *KochWr* 22, 24, 25, 35, 39; *PapUp* Dv, G2; *ZawJeřt* 6, 13, 34, 39, 42; P. Pekořlawski [...] do P. Podkomorzeřo Rawskiego list piřáł, ktory rozumiem ze wřm pořlie *ActReg* 50, 4, 19, 28, 57, 58 (28); *GostGosp* 1; Rozumiał bowiem to ten mądry mąż iákowá iefť zaráżá káźdey Rzeczypořpolithy gnuřnoř y proźnowánie *Phil* S2, B4, G3, I, N2, Q4; *GórnTroas* 5, 53; RZECZ niezwyklá wřzóm wářzym powieć: rozumiem temu/ że mię nie wřzyfcy ráđzi ťluchác będá *KochPij* C; *GrabowSet* F; *KochAp* 6; Lecz tylko że prágniećř/ Ale nierozumiemy/ Czego fie trzymác *KochFrag* 14; Y rozumiećiećř wy/ áby w téy tákiey niewoli/ ieden łam tákí był Ibráim? *OrzJan* 37, 5, 7, 22, 24, 29 [3 r.] (40); *LatHar* 77 [2 r.], 109, 126, 245, 253, 379; Nie ták to rozumiećř/ iáko dziřieyřzy odřczepiećř/ Zeby wierni nie mieli w łobie żadney włáfney řprawiedliwořci *WujNT* 580, 51, *Matth* 15/17, 16/11, 23, *Mar* 7/18 (30); *JanNKar* D, D4; LAN POLSKI, ták rozumiem, że iefť ieden pomiar co y Fráncuřkiégo. *SarnStat* 283; iefť fie [interczy] niezgadziáią/ tedy powodowa řtroná wřráca rzecz

fwą/ á to z téy przyczyny/ iż bywa rozumiano/ że ieft iáki fałz dopułczón. *SarnStat* 824, 142, 263, 266, 473, 578 (11); *SiebRozmyśl* K3, K4; Iákaś Orlicá piękna łączy fię z nim [orlem] wżędzie/ Ták rozmiem że iuż przy nim záwfsze miefzkác będzie. *WitosłLut* A3v; *KlonKrGum* Av [2 r.]; *KmitaSpit* Av; *PowodPr* 55 [2 r.], 77; niechćieli [apostołowie] áby był kto rozumiał/ iż ofiáry ftárego zakonu czynili/ y tákiemi iáko v Zydow było kápłanmi byli. *SkarKaz* 608a, 45a, 83b, 122b, 155a, 208a (11); *VotSzl* Dv, D2, E3v; Czyi ia to głos fłyfzē? (–) Przyiacielłki, zechcefzli fłuchác przyiacielá. Iełli nie: rozumiey ták, że nieprzyiacielłki. *CiekPotr* 5, 6, 33, 37, 44, 46 (12); Gdy owo owce ftrzygá co więc myśli báran/ Rozumie to że y on z nimi będzie karan. *CzahTr* E4v; Co więc tá grá pocźciwa y Rycerfka vmi/ Co zá fzczeście y los iey koźdy rozumi. *CzahTr* G3, A4, L; Nie rozumiey ábym ia tę chorobę moię Zmyśláć miáłá fobie *GosłCast* 58, 11, 47, 49; *SkarKazSej* 680a, 685b, 687a, 706b; *KlonWor ded* **2, **3v; *PudłDydo* A3v, B5; *ZbyłPrzyg* A4v; [Rozmieliłmy że náłzá iuż wygrána pewnie *LaszczPogrom* 12]. Cf »dawać rozumieć«.

~ Ze zdaniem bezspójnikowym (też z równoważnikiem zdania) (44): *FałZioł* V 35v; *RejJóz* G3; gdiłch rozvmyem gdi bi tho thak bicz myalo trvdnołczy bi nyemale vrołcz mogli. *LibLeg* 11/175; *SeklKat* V3v [2 r.]; *LubPs* X6; *GliczKsiqż* H4; Ale ty ták rozumiey moy młodzyeńcze miły/ [...] Bog ktorego mądrości nie poścignáł żadny/ Ták dziwnemi fpráwámi ftworzył ten fwiát zdrádný. *RejWiz* 29, 38v, 121, 133, 144v, 153v, 159, 188; [Toryzmundus] chćiał Attilę gonić áż do Węgiery/ ále go hánował Ekus (thák rozumieiac/ kiedy Attilá zginie/ z Gotthy będzim mieć trudności dofyc [...]) *BielKron* 298, 74, 121, 215, 354; *Prot* Dv; *LeovPrzep* b2v; *RejAp* 71v; *GórnDworz* K6; Abowiem to rozumiey kto czyie pofelłtwo wzgárdzi/ iuż nie poślá wzgardza/ ále onego co przezeń pośláł pofelłtwo ono. *RejPos* 234v, 7, 19, 39, 44, 68 (9); *RejZwierc* A2; Rozumiey po wżzey ziemi/ dzdzá w ten czás nie było *HistHel* Bv; *PaprpPan* A2v, M4v, Ff3v, Gg4v; *BielSjem* 10; chyba żeby fie ták fłodow wiele námoczyło/ coby [tj. żeby] rozumiał náżbyt *GostGosp* 134; *Phil* E; *OrzJan* 60; TÁk rozumieią mądry Práwnicy: nim niśzy vrząd, tym fie do práwá práwnęgo bárziéy przywięzuie *SarnStat* 155. ~

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia (lub do jego przydawki dzierżawczej) w zdaniu nadrzędnym [w tym z zapowiednikami: tak (48), to (41); że, iż (145), żeby, aby, iżeby 'że jakoby' (38), jeśli 'czy' (5), aby (1), zaimek pytajny (1)] (195):

~ rozumieć kogo, co (12): IÁkołz cię inaczei mamy rozumiec náłz miły panie iedno iżeś ty ieft prawdziwa fcięfzka ktora [...] *RejPs* 113v; Temże fpołobem ty fłowa pańłkié/ że fá generaliter/ prawdziwé/ rozumieimy *MurzNT* 61; *Diar* 32; *RejZwierc* 138; Y tákże Páwłá ś. rozumiećie/ áby opowiadał wiárę być lámých tylko wybráných Bożých włáfná? *WujJud* 105; zebys się wīm porozumiał [...] strony tey zwierzchnosci nad zołnierzmi wWielkiey Polsce, ktorą wīm rozumiec racyzsz, ze należy Generáłowi Wielkopolskiemu *ActReg* 103; kto ták wiele miáłt mówię/ ták zacnych/ ták obronnych rozumieć/ áby ie Turek pośieć mógl? *OrzJan* 80, 55 [2 r.]; Niechcę żeby mnie kto rozumiał żebym ia to kwoli Czechom álbo Grekom mowić miał. *WysKaz* 39; [...] dla oznáczenia liczby tych/ które będą rozumieć/ áby żebrác mieli. *SarnStat* 518 [*idem*] 927.

rozumieć co czyje [podmiotem zdania dopełnieniowego jest osoba wskazana przez przydawkę dzierżawczą w zdaniu nadrzędnym] (3): A tu iuż rozumiey omyłność przyiacielá kupnego/ iż poki vżywa dobrodzieyfłwá twoiego [...]/ pothy máłz przyiacielá z niego *RejAp* 152v; Tu iuż

możesz rozumieć serce/ itateczność/ á wftawicznosc wiary tego człowieka świętego/ iż on [...] tylko wftylzawłzy głos Iana świętego/ iż iuz przyšzedł on obiecany zbawiciel/ [...] łzukał pilnie á dopytawał łie tego/ áby był co rychley znalazł Pána onego łwoiego. *RejPos* [290], 40v.

rozumieć do czego (żywotne) (1): [Aleksander] obrocił go [Bucefała] ku łłońcu głową/ rozumiejąc to doniego iż gdy cień widział tedy rad zówichrzył *BielKron* 122v.

rozumieć około czego (1): około czego wzdám ták rozumyał Ariřtipus iżci łie żaden z náuk nye łtawa nyewolnikiem *GliczKsięż* M3v.

rozumieć z kogo (2): *GliczKsięż* H2; Gdy łie tráfi nieprzyiaćiel wielki/ s ktorego rozumiejąc/ iż żeń [!] mocy mieć nie mogą/ ieżdżą nád nim [Polacy] trapiąc go ze wftzech łtron *BielSpr* 71.

rozumieć czemu (2): A nie mniмай kto/ iżby oni ná ten czas nie rozumieli obrałkowi iż to nie iełt Bog *BielKron* 98, 109.

rozumieć o kogo (1): ze nie iedno oPana Gniezninskiego, ale y o Pana Lesczynskiego rozumie Pan Kanclerz iz rowno zinnemi winnemi maia bydz poczytani. *ActReg* 140.

rozumieć o kim, o czym (170): *PatKaz III* 119, 138v; *SeklWyzn* c3, F [2 r.]; *LibLeg* 11/171v; *RejKup* dd5v; nikt nyema o tey rzeczy ták rozumyeć/ iżeby ták muśyało być. *KromRozm I* G3; *MurzHist* P2; *MurzNT* 199 marg; Ták że y o dułfy człowyeczey rozumyał [Tertulian]/ iż yełt cyelełtna *KromRozm II* q, c3v, 13, m4, nv, t2v; *KromRozm III* N2v; *Diar* 32, 34, 37, 55; Nie iżbym to o łobie rozumiał/ álbo znać dawał/ ábym temu dofyć vczynił [...] ále [...] *GroicPorz* B4v, q4v; *KrowObr* 60v; *RejWiz* 111, 115, 137v, 194v; *Leop* *A3v, *Philipp* 3/13; *BibRadz* *5, 1.Reg 22/15, *Philipp* 3/13; *BielKron* 111, 194v, 216v, 312, 457v; *GrzegRóżn* A2; A co mowi do tego Kołciołá Tyátireńłkiego/ to mamy wftzyłcy o łobie rozumieć [!] iż do nas do wftzytkich mowi. *RejAp* 29, 68v, 142v, 161v; Toż rozumiem y o tańcu/ áby mu łtary dał pokoy *GórnDworz* K2v, G6v, I4, I5v, K4v, M4, X6, Ee6v; że Plato ták o Geometryey rozumiał/ iże tho iełt Náuká y łámemu Bogu przyłtoyna. *GrzepGeom* A3v, Bv; ále ich [...] pytać raczy/ coby też rozumieli o Kriřtułie/ ná co im iełt obiecany/ y czyimby też łynem być miał. *RejPos* 230v, 37, 53, [73]v, 82, 177 (9); *RejPosWiecz*³ [97]v; którzy [poganie] o chrześcianách ták rozumieli: áby ciála małych dźiatek/ w łwoich zgromádeniach ieść mieli *BiałKat* 273v, 6, 176, 186; *HistLan* E2v; *KuczbKat* 340, 355; A co rozumiesz o onych co łie byli w onym Troiáńłkim koniu zówárli/ iełli łie ci byli dobrowolnie ná łmierć nie wydáli? *RejZwierc* 167v, 85; *WujJud* 115; Przetoż y o Mnichách nic inłzego nie rozumiemy/ iedno że wftęcey zówadzaią niż pomagaią kołciołowi Bożemu. *WujJudConf* 143, 7v, 24v, 48v, 72v, 137v [2 r.], 148v; *BudBib* b3; *MycPrz* II B3; *WierKróc* Av; Lecż on [łumacz] niewiedział y tego iákie to słowá były/ nic inego o nich nierozumiejąc iedno żeby Słowieńłkie były/ ále pokażone *BudNT przedm* b7, *przedm* d3v; [...] o wftzytkich też tákże wobec ludziách łwiátá tego to rozumiejąc: iákoby oni wftzyłcy do Mefyałzá przyłtác mieli *CzechRozm* 110, A5v, 50v, 100, 123, 211, 255v, 256v; ták rozumiem o nim/ Tákież mełtwo w potrzebie że poznacie po nim. *PaprpPan* Zv; *KarnNap* D2; tedyć o tem mieczu/ ktory kátowi od łędźiego bywa podany/ ma być rozumiano/ że iełt wrzędowy. *ModrzBaz* 96, 7, 9v, 12v, 19v, 27 (20); *ModrzBazBud* ¶6; *KochOdpr* B4; *KochPs* 26; iłz [Syn Boży] wolał áby onim do czału rozumiano/ iłz był prołte⁸⁰ cżłeká łynem *SkarŻyw* 242, 543; *CzechEp* 106, 151, 359, 366, 381; Nie rozumiem tego o wftzytkich/ áby to ze złołci/ y z vporu cżynić mieli. *NiemObr* 99, 17, 66, 73, 122, 166, 175; *WisznTr* 4; *BielRozm*

8; A o Trybunale co rozumiesz/ zdrowyli ieft Rzeczypospolitey czy nie zdrowy? *GórnRozm* K4v; *Paprup* H2, K; *ActReg* 32, 139, 161; *KochCzJan* A2; tak rozumieć możesz o téy [tj. niemieckiej] ziemi/ że ná odpór mocy tureckieý żadnéy rzeczy mocnieyfszéy y obronnieyfszéy nád nię niemálf. *OrzJan* 79, 57, 66, 67, 77, 81, 101; *LatHar* 90; *WujNT* 2.Cor 10/2, *Philipp* 3/13; A o Królu Ie⁸⁰ M. tak czyniącému niema bydź inaczéy rozumiano: iedno iż przeciwko przysiędze fwéy/ krzywdę uczynił Przywileiowi polpolitému. *SarnStat* 74, 64, 492, 754; *SkarKaz* 311b, 514a; ábyś o mnie Nie rozumiał, że mało poważam cię łobie. *CiekPotr* 90; *CzahTr* A2v; *GosłCast* 5; *SkarKazSej* 658b. Cf *rozumieć o czym czym*.

~~ Ze zdaniem bezspójnikowym (5): O obraziech/ to rozvmiem/ iefli im nieprzydawaia iakiei chwały/ mogą być wdomv bożym *SeklWyzn* g2v, c2v; Tak iuż rozumiem o tobye/ Nie dalf płochym rádzić łobie *BielKom* E8v; *RejZwierz* 69, 82. ~~

rozumieć o czym czym [cf uwaga pod *rozumieć co czyje*] (3): O przyczynianyú swyętych ze wlfytkyem kolcyołem krzelciyáńfkim dzyerzę y rozumyem/ iż swyęci máyá być od nas tcyeni y wzywani. *KromRozm* I I; Tu rozumiey o możności y dobrotliwosci Pána tego/ iż on widzyał onę chuc y wiare onego nędznego człowieká *RejPos* 227, 46.

rozumieć po kim (3): *MurzHist* F4v; cnotkami one [chłopięta] przezywaia/ [...] rozumyeyac to po nich że fie ná cnotę bárzo przeladzaya *GliczKsiqz* 6v; rozumiem po was iż po meý smierci Pána fwego pobudzicie ná fię *BielKron* 48. ~

Jako zdanie wtrącone [w tym: *rozumiem* (19), *rozumiesz* (1)] (20): *RejJóz* G2; Vkałz fwiadectwo s piłmá swiętego/ gdzie Piotr władnał y rokázował infzym Apołtołom? rozumiem iáko to vkażelz? *KrowObr* 16; *RejWiz* 143, 161; *RejZwierz* 88v; *BielKron* 195v; *GórnDworz* H3; *RejPos* 156; *HistHel* C3; Gdyż tylko lámá cnotá Bog niebo ofadza/ Rozumiem tá fie pánná [tj. Wanda] z iego wołá zgadza. *Paprup* Ddv; *BielSjem* 4; I Aká rozumiesz zazdrość ziednałes łobie/ Zacny Bifkupie/ w moiéy máléy ofobie *KochPieś* 52; *ActReg* 13; *OrzJan* 58, 78; Tedy przynamniey dla miłey pámiatki Namilfzego Małzonká fwoiego wznowienia/ [...] tak rozumiem fluzyc będzie [moje kazanie]. *WysKaz*)?(3v; *JanNKar* A2v, A4; *GosłCast* 3, 72.

W połączeniach szeregowych (15): *LibLeg* 10/61v; *SeklKat* M2v; *KrowObr* 228; *RejWiz* 112v, 186v; *Mqcz* 394d; *RejAp* 11v; Gdyż tho ieft iego [czarta] nawiętfa pilność/ áby żadny człowiek áni widzyał/ áni flýfzał/ áni nic nie rozumiał o Panu o tym *RejPos* 204, 31v, 133, 160; *CzechRozm* A4, 208v; ábyście wfzyfscy iedno rozumieli/ iednáko mowili/ iednáko trzymáli *ReszPrz* 93, 20.

W przeciwstawieniach: »in(sz)e (a. inaczej itp.) mowić (6), pisac (2), powiedac (2), myflic ... rozumieć; kłasc (2) ... rozumieć« (13): A iefli bych ynaczy myflił/ á inaczej o łobie rozumiał/ proflę niekáray mię moy pánie *RejPs* 198; *SeklKat* M2v; *LubPs* G4; Synechdoche, [...] Gdy tylko część kładziemy á wfziftkę cálość rozumiemy/ álbo zaś wfziftkę cálość kładziemy á część tylko rozumiemy. *Mqcz* 437a-b, 7a, 174c; *GórnDworz* Rv [2 r.], Hh5v; Abowiem pátrz Poetowie gdy fábuły fwoie piłza/ iáko oni infze piłáli á infze rozumieli. *RejZwierz* 84v, 84v; *ModrzBaz* 60v.

Frazy: »co(ż) rozumiesz (i wariant liczby, osoby i modalności w mowie zależnej)« = *jak myślisz* (55): Coż rozumiesz/ rozne thám iuż będą dwie dufzy/ Bo iuż łobie iedná źle/ druga dobrze tułzy. *RejWiz*

121v, 54, 92v; Abowiem czo rozumiesz/ byś sie dziś pewnie dowiedzyał/ iż święty Stániłław/ álbo święty Woyciech/ álbo Iácek/ teraz sie zyáwił/ [...] o pewniebyś bieżał do niego *RejPos* 243v.

~ *Poprzedza zdanie pytajne* (51):*MurzHist* R3v; I co rozumiesz/ kiedy by był ten Plátyná nálznych dzifiefyżych tzałow dotzekał/ izali by iefztze więcey był nienárzekał? *KrowObr* 38, 52v; *RejWiz* 67v, 145v; *Leop* *A3v; pythał Páwłá Tomory Hetmaná przed wśzytkiemi/ coby rozumiał wielkaliby liczbá woýfká krolewkiego była *BielKron* 307; *SarnUzn* E5; *RejAp* AA5v, 35, 199; Iáko ieden maiąc y złą/ y przemierzłą/ y bárzo žádną żonę/ kiedy go pytano iákoby sie miał/ odpowiedział. Co rozumiesz práwi/ iáko sie mam *GórnDworz* Q2; A gdy obádwá nie mieli mu czym záplácić/ odpuścił obiemá. Coż rozumiesz/ ktory mu zá tho będzye więcey powinien? *RejPos* [308], 29, 54, 78, 114v [2 r.], 132v (21); *RejZwierc* 168, 267; Y coż rozumiecie/ że tak wftąpił/ y tak siedzi ná práwicy/ iáko my wftępiem y siedzim? *WujJud* 70v; *MycPrz* I A4v; Coż rozumiesz śplugáwieniby nie mieli być złościwy żydowie/ wydawłzy krew niewinná? *CzechRozm* 171v; *PaprpPan* S3; *ModrzBaz* 108; *CzechEp* *2; *PudłFr* 75; *GórnRozm* C3v, Lv; *Paprup* C3v; Nuż wolności wáłze [...]/ co rozumiecie/ iákim ten okrutnik sercem ćierpi *OrzJan* 7; Tu Heretyk tak przypárty co rozumiesz gdzie ítrzeli? *WysKaz* 36; *GrabPospR* N4; *PowodPr* 36; *SkarKaz* 42a; *GosłCast* 49. ~

»jako, ile [kto] rozumie« = *według czyjegoś zdania; quemadmodum sensit Modrz; ut arbitrator Vulg* (53:5); *MurzHist* D3; y każdy kthemu przyštánye yáko rozumyem/ iż wyelka yeft rzecz potomśtwo myeć *GliczKsiąż* C5, F2, K, K5; Nie ćielefne tám bywa iedzenie ćiałá Páná Kryšťufowego/ [...] iáko ty Kápárnáytzyku rozumiesz. *KrowObr* 200v, 23, 140v, 225; *RejWiz* A3; *BibRadz* *6; *BielKron* 38v, 223v; *GrzegRóżn* Bv; *SarnUzn* Bv; *GórnDworz* V2v; *WujJud* a5, 171v; *WujJudConf* 54; *CzechRozm* 139v; wśzytcy fię chłubimy z iednego Oycá niebiełkiego/ iáko y *Poeta* Pogáńłki rozumiał/ kiedy rzekł: [...] *ModrzBaz* 56v; *SkarŻyw* 13, 15; *StryjKron* 482; A wyftáwiwłzy tak *X(iqdz) K(anonik)* (iako rozumiał) zwierzchność Piotrowę/ połtępowáł do tego/ áby też y *Papiełką* okázáć mogł *NiemObr* 28, 8, 19, 75, 108, 111; *KochMarsz* 154; *ReszList* 142, 189; *WerKaz* 275; *GórnRozm* B2, H4v; *KochWr* 23; *KochCzJan* A2v; Znáłk wprowadzie máły porádowania/ [...] godny iednáłk ile rozumiem/ równéy iefliż nie więtfzéy ceny z inłzemi *KochFragJan* 3; *OrzJan* 22, 38; *LatHar* 12, 245, 326 [2 r.], 376; *Ian [chrzcił]* wodá/ á Pan Chriřtus Duchem: lecz nie lámym duchem/ iáko haeretykowie rozumieją *WujNT* 129, 47, 204, 493, 530, 570, 789, 1.*Petr* 5/12; *VotSzl* B2, B4v; Nie nalepfzáć to iefł rzecz iáko ia rozumiem *CiekPotr* 28, 84.

Zwroty: »czyście rozumieć« [szyk zmienny] (3): ten Strzáłkowłki w to potráfić vmie/ Iáłk sie komu záchowác czyłcie to rozumie. *PaprpPan* Bb3v; *CzechEp* 106; *OrzJan* 7.

»da(wa)ć rozumieć« [w tym: komu (7); ze zdaniem: iż, że (6), zaimek pytajny (2), aby (1); o kim, o czym (3)] = *wyrażać jakąś myśl, zwykle nie wprost, lecz innymi słowami lub działaniem* [szyk zmienny] (14): *OpecŻyw* 41v; anyol dáł mu [Symeonowi] rozumyecz yłz myal przeřrecz y uydzyecz zbauyczyela łzwiyata *PatKaz II* 61v; Tu iáwnie prorok dáł rozumieć o zmartwy wftáníu pańłkiem *RejPs* 97, 84v; *KromRozm I* Cv; *BielKron* 1v; *RejAp* 115; *GórnDworz* Hh3v; A wśzákoż iednáłk záłuiąc vpadku ich/ [...] przedfię im dawał rozumieć/ áby sie vználi á obaczyli. *RejPos* 53, 81, 153v; [...] znáćząc sie y ípráwuieć pilno po chorągwiách káźde woýfko íwoich/ thákież po trábieniu álbo piłzczáłkach/ ktore

dawaią rozumieć kiedy nie potkają/ kiedy wstąpić/ kiedy ftanąć *BielSpr* 31; *WerKaz* 281; dał się dobrze w tym rozumieć ze poki były res dubiae służyć comogł *ActReg* 107.

»dobrze rozumieć« = *być pewnym, mieć przekonanie* [szyk zmienny] (37): żadna rzecz szycy nigdy nie odmyenya tho łchamy dobrze rozvmieczycy wprziyazny. *LibLeg* 11/141, 10/61v, 67; *KromRozm II* g3v, nv; *Diar* 64; a z jaką to ciężkością i nam i poddanym naszym przychodzi, kiedy je [podatki] dajem, [...] nie tylko my ale i WM dobrze rozumiecie. *DiarDop* 114, 101 [2 r.], 103; *LubPs* X6; *KrowObr* C2, 101v; *RejWiz* 80v; bo czárt dobrze rozumie/ iż nátym mieyfcu będzie wyznawana boża práwdá *BielKron* 196v, 109, 175v, 200, 244; iż wnet [...] miłóściwie nie do nich obrocić raczył/ pytaiąc ich/ czego wy szukacie/ chociaj dobrze wšytko wiedzaiło y rozumiaiło święte Bołstwo iego *RejPos* 274v, 110v, 333v; *KuczbKat* 250; *CzechRozm* 263; *PapPan* M3, Gg; *SkarŻyw* 27, 595 marg; *WerKaz* 279; Rozumiém dobrze/ ále łłucham dáléy. *KochWr* 35; *ActReg* 107; o czym [cesarz turecki] wie/ że y wálzá kró: M. rozumieć dobrze raczył/ iż Niemiecka ziemiá vpáść niemoże/ áżby iednym ruńzeniem oraz Polfká vpádlá? *OrzJan* 82, 14, 30, 36, 77, 125.

»dobrze [o kim, o czym] rozumieć« = *być dobrego mniemania, poważać, szanować; confidere* *JanStat* [szyk zmienny] (15): *KromRozm I* D; bo acz o wszech [poborcach] dobrze JKM rozumie, ale jednak zna, że nie we wszech jednaki dowcip jest *Diar* 82; *DiarDop* 100; *BielKron* 194; *GórnDworz* Q2v, Xv; *MycPrz* I B4; wzywałem do te^{go}/ onych mężow/ o których lepiej niż o łobie y rozumiałem y teraz rozumiem *BudBib* bv; *CzechRozm* 102v; Dla tego żaden Chrześciánin tey Pániłkiey wftawy lekce łobie wáżyć niema/ ále o niey bárzo dobrze y zacnie rozumieć powinien *KarnNap* F2v; *SkarŻyw* 107; *NiemObr* 163; *SarnStat* 1119; *SkarKaz* 279a.

»fałszywie rozumieć« (3): żeby małżeństwo łámo s łiebie było złe/ álbo Pánu Bogu nie miłe/ iako thy fałszywie rozumiełz *KrowObr* 225, 215; *KuczbKat* 335.

»lekce rozumieć« = *lekceważyć* (2): bo musi nádać gębę/ musi łaiiác/ á káżdego łobie lekce rozumieć. *RejZwierc* [78²]v; *KlonWor* 19.

»lepiej, dobrze [= zgodnie z prawdą] rozumieć« = *verissime censere, recte sentire* *Modrz* [szyk zmienny] (14:9): *MetKor* 31/620v; *HistAl* Av; *KromRozm II* fv; *Diar* 75, 94; Ktore łłowá záprawdę pewne łą/ y dobrze then rozumaił człowyek. *GliczKsiąz* Pv, K3; A iefli lepiej rozumiełz/ nielituy pracej dla rzeczy polpolitey *GroicPorz* C3; *RejWiz* 62v; A zaż nie dáléko lepiej Káiłafz y łzáthan o Kryłtufie iáko znác rozumieli niżeli ci Sofiłtowie *GrzegRóżn* L3; *RejAp* 67v; *GórnDworz* C7v; *RejPos* 46; *RejPosWstaw* [41³]; Ktorzi łię krzywoprzyśięłtwá nielękaią/ ci o Bogu niepráwie dobrze rozumieią *ModrzBaz* 86v, 18, 65; *SkarŻyw* 27; *CzechEp* 96, 410; ktory [Kościół] z náłchnienia Duchá S. dobrze rozumie/ kiedy/ kędy/ iáko y poki co ma być chowano. *WujNT* 463, 333; *GosłCast* 5.

»pewnie rozumieć« [szyk zmienny] (8): *Leop* *A3v; *RejZwierc* 88v; *RejAp* 161v; Abowiem ná kogo to kiedy Pan Bog przepuścić raczy takie wniefienie iego/ iuż pewnie może rozumieć/ iż iuż łąd á ręká Pániłka bliłko nád nim łtoi *RejPos* 322v, 193v, 234, 289; *CzechEp* 106.

»prawie, prawdziwie rozumieć« = *vere existimare* *Modrz* [szyk zmienny] (4:2): *RejKup* k4; *RejWiz* 122v; Ale chcefzli o tych kluczoach rozumieć práwie/ tedy ták rozumiey: Iż [...] *RejPos* 302v, 84; *ModrzBaz* 100; Tóz o tym cnym młódzienfcu rozumiém prawdziwie. *GosłCast* 72.

»słusznie rozumieć« (4): [...] z pokazaniem, że to, co krzywdą zowie, za krzywdę tego słusznie rozumieć nie może *Diar* 44; Boć o cnocie y oni słufznie rozumieli/ Co o Bogu ná niebye nigdy nie wiedzyeli. *RejWiz* 107; *SarnUzn* B6v; *RejAp* 134v.

»rozumieć sobie, u siebie« [szyk zmienny] (25:8): *BielŻyw* 143; i nie tak mu to lekce/ iako on łobie rozumiał wyfzło. *MurzHist* D3; *GliczKsiqz* K; Bo ieślibyś thák v fiebie rozumieć chciał/ iż tho [tj. psalmy] fą rytmy ábo iákie rzeczy dworne [...] *LubPs* A5v; *RejWiz* 96v; *Leop Hebr* 10/29; *BibRadz* *2; *GrzegRóżn* H2v, N3; wyiawfzy [!] by to kto łobie rozumieć miał/ yfz ieft fzkardnieyfza rzecz vczýć fię/ niz nic nieumieć. *KwiatKsiqz* E4, P4; A iákoż go [Boga] to v fiebie rozumieft? *RejPos* 144v, 63, 88, 204, 300v, 304v, 334; *BiałKat* 311; *HistLan* E2v; *RejZwierc* 20, [78²]v; *WujJudConf* 198v; *CzechRozm* 164, 224v; *StryjKron* 482; *CzechEp* 232; *Paprup* F2v; *OrzJan* 11, 37, 113; *WujNT Act* 26/9; *SkarKaz* 386b; [ProtJałm 18 (Linde)].

»właśnie [= słusznie] rozumieć« (10): *RejPs* 100v; *MurzNT* 238v marg; Tákże też y to włafnie rozumieć mamy/ [...] iż tho obiáwienie [św. Jan] miał od Iezufa Kriřtuřa przez řpráwę Anyelką *RejAp* 4v, 142v, 169; *RejPos* 3v, 69; ále ieřli dobrze y włafnie/ wedle fłowá Bożego miłóć tę rozumie/ tedy niewiem czemu łam przeciw niey czyni. *CzechEp* 96; *NiemObr* 176; *OrzJan* 68.

bibl. »niewysoko (a. niewysokie), niewysokich rzeczy rozumieć; wysoko (a. wysoce) nie rozumieć« = nie mieć wysokiego mniemania o sobie; *alta (altum) sapere PolAnt, Modrz, Vulg; sublime sapere PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (3:1;3): *Leop* YY4v; Bogáтым wnińeyřzem wieku rofkázuy nie wyfoko rozumieć *BudNT* 1.Tim 6/17, Rom 12/16; Tákże pychy [...] / iż fię niemniey řtrzec trzebá/ rofkázuie on řwięty mąż Páweł temi řłowy: Nie rozumiey wyfoko ále boy fię. *ModrzBaz* 56; *WujNT* [561] marg, Rom 12/16, 1.Tim 6/17.

»źle, na źle rozumieć« = mylić się (6:1): *BierEz* Q2; *RejWiz* 134; In malam partem intelligere, et in peiorem partem capere, Ináczey rozumieć/ ná źle rozumieć *Mqcz* 281b; *RejPos* 230; *NiemObr* 101; To řżýcie řpółeczne nie obowięzuieć wfzytkich Chřeřćijánów/ żeby ták řpólnie řżýć mieli: iáko to źle Nowokrzeńcy rozumieli. *WujNT* [405], 530.

»źle, niedobrze [o kim, o czym] rozumieć« = mieć źle mniemanie; *male sentire Modrz* (15:2): *RejPs* 115; *RejKup* q8v; *KromRozm I* D; *KromRozm II* e2; iż/ ile kroć kto w.m. źle o białychgłowach mowięcz wflyfzy/ tyle kroć niedobrze o łámym w.m. rozumieć muři. *GórnDworz* N, X, Aa4v, Cc; *RejPosWstaw* [41²], [110³]v; *CzechRozm* 195v; *ModrzBaz* [41], 114v; (marg) Iozeph co myřlił bacząc brzemienną małżonkę řwoię. (-) Bo źle rozumieć o ták dziwney Pánience [...] nieřmiál *SkarŻyw* 243, 185, 243, 441.

Szeregi: »baczyć (a. obaczyć) i (ani, a, abo) rozumieć« [szyk 12:1] (13): *LibLeg* 11/66v; *MurzHist* F4v; *GroicPorz* c2v; A tu iuż obáčź á pilnie obáčź y rozumiey/ iż Pan nic nie zořtawa winien wiernym řwoim *RejPos* 188v, 113, 288, 297v; *RejZwierc* 56v, 66; to co baczę y rozumiem [...] tobie powiem. *CzechRozm* 201, 195v; *CzechEp* 106; *NiemObr* 57.

»brać i rozumieć« (1): w tey roćie opiřaney przyřyęgi/ káżdą iednę czářtkę áłbo dwie może bráč/ y rozumieć zá cáłą przyřyęgę *GroicPorz* h3v.

»czuć i (a) rozumieć« [szyk 2:1] (3): á iż ták czuiefz á rozumiefz w łumnieniu łwoim/ żeś iefł godzyen tych obietnic łwoich *RejPos* [292]; *RejZwierc* 138v; *NiemObr* 96. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»nie rozumieć ani się czuć« (1): Nie rozumieią ludzie/ áni łię w tym czuią/ Iáki to wrzod łzkodliwy w rzeczypołpolitey/ Młodź wżeteczna *KochOdpr* C3.

»dzierżeć, (i) rozumieć« (2): *KromRozm I I*; De me statuant quid velint, Niechay o mnie dzierzą/ rozumieyą yáko chcą. *Mącz* 412b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rozumieć i mieć« = *tenere et reputare JanStat* [szyk 2:1] (3): *RejPos* 225v; *WysKaz* 3; żadného iného nie máią rozumieć y mieć zá Książę Wielkie Litewłkie y Rułkie: iedno który [...] *SarnStat* 1070.

»rozumieć a (albo) mni(e)mać« (2): S czego Krol y krolowa vczynili wielki połmiech/ rozumieiąć á mniáiąc iż [*Kolumb*] niepodobney rzeczy żądał. *BielKron* 440v; *BielSpr* 28v.

»(i) rozumieć, (i, ani) mowić (a. mawiać)« = *sentire et loqui a. dicere Modrz* [szyk 5:5] (10): *RejPos* 51; iż wżdy chociay ták z dáleká o tey wielmożności [*boskiej*] y mowić y rozumieć możemy [...] *RejZwierc* 9; *ModrzBaz* 20, 62v, 72, 81v; áby iedno mowili/ iedno rozumieli/ á odłzczepieńłtwá ábo łchizmow miedzy łobą nie czynili. *SkarJedn* 155; *NiemObr* 99, 101; *SkarKazSej* 683b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w przeciwstawieniach 6 r.]

»rozumieć i (abo) myłłić (a. na myłłi mieć)« = *sentire quidve mentis et animi habere Modrz* (2): Boże tego vchoway ábyłłmy ták rozumieć y myłłić mieli: żeby [...] *CzechRozm* 215; *ModrzBaz* 87v. [Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.]

»pamiętać i rozumieć« (1): To też trzeba pamiętać y rozumieć gdy łie łtawamy przez chrzełł niewynnimy *SeklKat* V3v.

»rozumieć i pisać« (2): *KrowObr* 14; To o łwych diłcypulech rozumiał y piłł Luther *ReszPrz* 63. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w przeciwstawieniach 2 r.]

»pokłádać i rozumieć« (1): za łátwią to rzecz pokłádaćie i rozumiecie/ żeby człowiek mogł się podnieść vfanie^m wBoga kiedy iedno chce *MurzHist* P2v.

»rozumieć i poznać« (1): Tho włłytko rozumyeć y poznać możemy nye tylko s piłłwłłych náłłych rodzicow [...] / ále też z nyektorych ludzi mężow Bożych *GliczKsiąż* H2.

»rozumieć, (i) sądzić« (2): *Mącz* 172d; rány vbitełłmu płáćić będzie powinien [...]. A tákięż ma byđż rozumiano y łádzono/ gđżie by pozwány vbilł Aktorá/ będąc z nim w pozwie. *SarnStat* 1159.

»rozumieć a szacować« (1): Niechże wierę dobry brát rozumie á łzaczuie iáko raczy *RejZwierc* A2v.

»(nie) rozumieć i (ani) trzymać« = *tenere et reputare JanStat* [szyk 7:4] (11): O ynich Ceremoniach y wimiłłnich włławach/ czo rozvmiem y trzymam krotkom opiłłł *SeklWyzn* g4v, c2v, d4, F; *WujJud* 118v; nierozumiemy tego áni trzymamy/ żebyłłmy przez dobre vczynki zbáwieni być mieli. *WujJudConf* 109v; *CzechRozm* 22v, 237v; *CzechEp* 343; *CzechEpPorz* **2; *SarnStat* 171. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»tuszyć abo rozumieć« (1): Coż tedy thy o łobie tułłzyć ábo rozumieć możełł nęđżny á mizerny człowiecze *RejPos* 114v.

»(ani) rozumieć i (ani) twierdzić« (3): [...] przeto też ták áni rozumieć áni tego twierdzić chcę *CzechRozm* 161v, 116, 198.

»rozumieć i (albo) uczyć« [szyk 2:1] (3): ięliby kto miał inák rozumieć/ álbo vtzyć/ tedy thákowy błędlwym y kácerzem ma być. *KrowObr* 42; *ReszPrz* 36, 54.

»rozumieć i uważać« [szyk 1:1] (2): iáko mafz rozumieć y vważác dni Páníkie od niego wywołáne *RejPos* 228v; *RejZwierc* 199v.

»(ani) uznawać (a. wyznawać) i (ani) rozumieć« [szyk 1:1] (2): ale taka ięft niezbożność włudziach/ że tego nięchcą za przykład vznawać i rozumieć *MurzHist* R; *RejPos* 304v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»widzieć i (a) rozumieć« [szyk 6:2] (8): *RejPos* 232v, 262; *KuczbKat* 300; *RejZwierc* [28³] [3 r.]; To ia ták záprzenie fie łámega fiebie rozumiem: y widzę/ iż w tym wřzytkim záwiřło. *CzechRozm* 227; *CzechEp* 11. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»(nie, ani) wiedzieć, (i, (a)ni, a(l)bo, a) rozumieć« = *scire, intelligere aut sentire* *JanStat* [szyk 34:4] (38): *LibLeg* 11/71; *RejKup* f2; *GliczKsiqz* 13v; *Leop* *A3v; Chceřli tedy ty co řkrytego á tobie pożytecznego wiedzieć y rozumieć/ pytay y vcz řye od Káplána *OrzRozm* E; *BielKron* 132, 208v, 252v; *Mqcz* 85c; iż on [*Chrystus*] wřzytko wiedział/ rozumiał/ co fie miało dżiac s świętym człowieczeńřtwem ięgo. *RejPos* 69, [36], 46, 65v, 82, 87 [2 r.] (17); okáz mi to: ábych to rozumiał/ y wiedział *BiałKat* 151; *KuczbKat* 290; Owa niewiem áni rozumiem nacž fie ony figle ięgo przygođą. *RejZwierc* 164, 138; *CzechRozm* 263; *CzechEp* 16 [2 r.], 32, 69; *NiemObr* 85; *ReszPrz* 83; *SarnStat* 36. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.]

»wierzyć, (i, a) rozumieć« [szyk 7:5] (12): Tak mafz rozumieć y wierzyć ze potey czeřney řmierczy mamy zalie wřtacz zmartwych *SeklKat* Rv; *KrowObr* 23v; *RejAp* 3v, [14]; *BiałKat* 46, 176; *RejZwierc* 9v, 196; *SkarŻyw* 15; *CzechEp* 218; Gdyž z tego tám mieyřcá nařnádniey fie náuczyć możemy/ iáko o mocy/ y cžci páná Chřiřtułowey/ wierzyć y rozumieć mamy. *NiemObr* 105; *KlonWor ded* **3. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»rozumieć i (a) wykládać« [szyk 4:2] (6): iż yeřli ci dobrze rozumyeyá á wykládáyá/ tedy oni błáđą: á yeřli oni dobrze/ tedy ci źle. *KromRozm II* q3v; *Diar* 69; *KrowObr* 140v, 215; *GrzegRóżn* H2v; *CzechRozm* 56.

»znać i rozumieć« [szyk 2:1] (3): [...] obawřzy ludźi takowe/ iákie nalepiey á nauwáźniey do thego vmieiętne/ godne/ á ćwicżone być rozumiełi y ználi *BibRadz* *2v; *RejPos* 81, 284v.

W przen (3) : áby iáko w řercu rozumie/ ták vřty wyznał *GroicPorz* y4; mowić y vczzyć was nie zániecham/ tego co ná řwym řumnieniu rozumiem być z duřnym zbáwieniem wářzym *ReszPrz* 104; ia inák nie vmięm Powiádác/ iedno iáko w řwéy głowie rozumięm *PudłFr* 64.

Przen (1) : Słucháycie niebiořa a rozumieý ziemia *OpecŻyw* 116.

a. *Współczuć* [*nad kim*] (2) : BEatus qui intelligit řuper egenum [...]. Bogofławion ięft człowiek kthory rozumie nad vbogim *WróbŻořt* 40/2, N8; [*PsKrak* 1532 40/1].

b. *W zdaniu względnym: według swego zdania, według swojej najlepszej wiedzy* (48) : *MetrKor* 38/287; Wezmi řzczawiu zpořgarźci albo iáko wiele chceřł/ piořynu z pięć rođźek/ pieprzu czo rozumieř *FalZioř* IV 46a, V 70v; Sgziechawřzi řzya SKomiřřarźmy napřzod krziwdi poddanich nařich przeloza y obyczyza [*lege*: obciążá]. thak yako banda rozvmyecž wedlye potrzebi rzeczi. *LibLeg* 11/132, 7/11v; *RejKup* f6, 16v; *Diar* 50; Quatenus intelligit nihil putat praetermissum, Ile rozumie.

Mqcz 338d, 338b; *GrzepGeom* B, C4v; *BielSat* Nv; rozładźże Piątniki do Stávów/ kędykolwiek rozumiełz. *Strum* P2v, I2v, M3v, M4; *SkarŻyw* 498, 571; Przedaycie nam źioł pachniących [...]. Iż z nich másći naczynimy Iáko my fámy rozmiemy *MWilKHist* C3; *BielSjem* 37; *GórnRozm* G4v; Naprzod ich hidzono tzym rozumiano *PaprUp* G2, Iv; *LatHar* 216; Będą tedy mieli ci pánowie Prowizorowie deputowáni [...] *facultate*^m [...] czynić wżelákié contrákty/ ze wżelákiemi ołobámi/ iákiemi iedno kondiciámi będą rozumieli *SarnStat* 441.

cum inf (3): Potym Stávwidlá weń [*w staw*] ftáwić [...] ták wyfoko pokobys rozumiał wodę trzymać w Stáwie. *Strum* G4, M4; wolno będzie wedle łumnienia Hetmánowi/ ták iáko będzie rozumiał byđz nawięcy wedle Bogá/ [...] łłuźebné fwowolné [...] káráć. *SarnStat* 437.

W zdaniu nadrzędnym do dopełnieniowego [w tym wprowadzanego przez: (i)že(ć)by (5), *zaimek pytajny* (3)] (8): Ale niedawać wodcze wiele idz iedno czoby rozumiał iżeby dofyć było *FalZioł* II 2a; mierzay aż będzie gęłto iako rozumiełz czo w czas *FalZioł* V 116; Dayże czynić Przykopę/ ná fzérz iákobys rozumiał żećby wodę zniolá. *Strum* I3, I2v, L2v [2 r.], M4v, N.

cum sup i (rzadko) *comp* [*w tym: na(j)lepiej* (7)] (11): abi ony tho włchithko thak rołłfchafowali iako bi naliepiey mogli y rozumyeli *MetrKor* 59/76v, 59/76v; a fámy czo naliepiey bedzieczie rozvmiecz tak sprawyczie sye tam *LibLeg* 11/21v; *RejJóz* P; káždy radził około przeprowáwiania/ zwłázczá piefzych ludźi/ iáko kto lepiej rozumiał *BielKron* 411; Thoćiem miał o Lekárłtwie ćielełnym zebránie Kłyąg rozmáitych/ com naprośćiey á pożyteczniey rozumiał *SienLek* 44; *CzechRozm* 126; *SkarJedn* 203; *LatHar* 583; wolno będzie káždému [...] inquificią czynić: gdzie y iáką będzie rozumiał naylepszá *SarnStat* 1233, 104.

c. *Z określeniem stopnia: wysoko a. nisko cenić* [o kim, o czym] (37) :

rozumieć ile (1): dofić mnie ná tim/ [...] iż nie będzie rozumieć o łobie iedno tyle/ ile znać będzie prawdziwie czego być w łobie *GórnDworz* G7.

rozumieć nad kogo [= *wyżej niż kogo*] (2): *BiałKat* 323v; Nic o mnie Cefarzu nád ludzie ine niechćiey rozumieć *SkarŻyw* 593.

Zwroty: »całe rozumieć« (1): Gdyż ia cáłe rozumiem o wálzym baczeniu/ Y o łpráwách Rycerfkich *CzahTr* F3.

»mało rozumieć« = *być niskiego mniemania; nie wynosić się* (9): iákaby kazń tym náležáłá ktorzy by łobie dufáiąc máło o niey [*możności Pańskie*] chćieli rozumieć. *RejPs* 110, 95v; Bo ktoć dzyurá dołtawá wrzędu iákiego/ Mniey możemy rozumieć/ o godności iego. *RejZwierz* 88v; *SarnUzn* B2v; *GórnDworz* D8v [2 r.]; A iefzcze dáleko mniey rozumiemy o tym/ żeby kości Świętych miáły być naboźnie czćione *WujJudConf* 60v; *WujNT* 47; A ták namniey o łobie rozumieć/ ták wiele wázy/ iáko nawiętsze rzeczy czynić. *SkarKaz* 352a.

»nic nie rozumieć« = *nisko cenić, mieć niskie wyobrażenie* [*szyk zmienny*] (8): onoż on mocarz ktorzy nic nie rozumiał o pánu náłłfem iedno o możnołciách łwoich *RejPs* 78v, 106, 111, 212v; *RejPos* 212v, 255v; *HistLan* B3v; Coż o mnie łławnym Bátráchu więc nie rozumiełz nic? *KlonŻal* E4.

»wiele, siła rozumieć« = *mieć wysokie mniemanie; przywiązywać wagę; existimare supra, plus sapere Vulg; multum praesumere JanStat* [*szyk zmienny*] (15:1): *RejAp* 42v; wielkim ludziom/ niemáłz czego mieć zá złe/ kiedy o łobie wiele rozumieią *GórnDworz* D8; y to/ iż człówek siłá/ á obłędlowie

rozumie o łobie/ wiele łzkodzi. *GórnDworz* Gg8, V4v; *RejPos* 13, 199v, 201v, [310]; ábyfmy o brzydkości grzechu tego ktory łobie lekce drudzy ważą/ więcey rozumiełi *SkarŻyw* 442; *WerGośc* 223; *Phil* R4; *WujNT Rom* 12/3 [2 r.], 2.*Cor* 12/6; Niektórzy o łwéy łmiáłości wiele rozumiejąc [...] / mimo wolą páńfką dęby y drzewá wyrębuią *SarnStat* 667; *VotSzl* E2v.

Szereg: »mnimac a rozumiec« (1): Gdyż zázwdy obiecował poháńbiác á połromacác mądrość mędrkow tákich/ ktorzy to o łobie wiele mnimáią á rozumieją *RejPos* 201v.

d. *Fraza*: »rozumiej sobie« = *wyobraz sobie* [w tym: co (3), *jakoby* 'gdyby' (1); *szyk zmienny*] (4) : on niemożność ku wfaniu łwoię tak wyrázál rzeknąc/ Rozumiéicie to łobie iako byście ktorému człowiekowi wypełnic zakon przykazowali [...] a on niemiál ni łkierki ducha łwiętego *MurzHist* Q; Rozumiéy łobie linią proftą w łtudniéy po iednéy łtronie od a. do b. [...] Ná drugiéy łtronie zásię/ ná kráiu łtudniéy/ przeciwno a. niech będzie punkt c. *GrzepGeom* P4v, Iv, P3.

e. *Fraza*: »co rozumiesz itd.« = *a tym bardziej* [w porównaniu dwóch elementów, gdzie oczywistość drugiego z członów wynika ze znanej adresatowi prawdziwości pierwszego członu] (51) : *RejWiz* 153v; á iefłize to powinien z iedney ołoby łwoiey/ což rozumiesz gdy ony włzytki powázne á zacne ołoby weźmie ná pracą á ná opiekę łwoię *RejZwierc* 37; Co iefłi ná on czas tak zuchwáli byli a co rozumiesz po iego łmierci/ áza iym nie dáleko wolniey było? *BudNT przedm* b8v, *przedm* b3v; *ModrzBaz* 122.

o kim, o czym (24): *RejWiz* 112v, 113v; *RejZwierz* 18; iż iefłi Anyoł iefłth mocny/ což owłzem możemy o Pánu rozumiec/ w ktorego połłuzieńłtwie łą y Anyeli/ y [...] *RejAp* 147v, 164, 172, 176v, 178v, 184v; Toś iuz łłyzál o doczełnych pociechach náłzych [...]. Cofz dopiero będzieł rozumiał o onych o kthorych nam powiedác raczy/ gdy mowi [...]: Iż idę do Oycá łwego miłego/ ábych wam zgotował wdzięczne mieyścá wálze *RejPos* 128; A gdyż łie to ták dzyáło nád onymi mocarzmi łwiátá tego/ což ty rozumiec małz o łobie nędzny robaku *RejPos* 264v, 241, 256v; Iáko iefł przykry káždemu chłop hárdy [...]. Y což rozumiec o człowieku takim/ Co włzytkim przykry *RejZwierc* 218v, 2v, 62v; *WujJud* 71; która [*moc cieplic*] iefłi ták łprofné gárdłá vléczyć może/ co mamy rozumiec o mniefłzjch/ á do vléczenia łzeyłzjch chorobách? *Oczko* 23v, 4v; *CzechEp* 115; *KochWr* 28; *OrzJan* 114; *LatHar* 214, 217.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: *zaimek pytajny* (9), (*a*)*by* (4), *że, iż* (3)] (16): A iefłi łie z dáleká włzytko pięknie płtrzyło/ Coż rozumiesz żeć piękniey iefłcze we wnątrz było. *RejWiz* 25v, 116, 128v, 153v; *Leop* *A3v; *RejZwierz* 2v; *GórnDworz* Gg6v; *RejPos* 40v, 194v, 215v; *BiałKat* 143v; *BiałKaz* M2v; Bo iefłi tę záłość miedzy pijánymi pokazáli/ což rozumiesz iáko łami domá tákiey wzgárdy Bółkiey záłowáli? *SkarŻyw* 130; gdy [...] ci Rzymłcy Biskupowie [...] iefłcze nie wylecieli byli gory: co rozumiemy, żeby teraz, gdy ią iuz wylecili [!], [...] nie miał był [*Hieronim*] Antychristá poznác *CzechEp* 411; á co dziwniefłza/ iż to w ten czas czynili/ nie máiac Cefárzá łobie przychylnego: Coż rozumiemy/ co łię potym dzyáło/ gdy Cefárzow po łwey myłłi dołłáli. *NiemObr* 130; *OrzJan* 80.

Z pytaniem retorycznym wprowadzonym partykułą pytajną „jeśli, zali” (6): *RejPs* 139v; Abowiem iefłi łwiadectwa píłma łwiętego ważą [...] cofz tedy rozumiecie/ zali tełz i to mocy niema co Chriłtus mowi? *MurzHist* R3v; *RejWiz* 154v; *RejZwierz* 111; *RejZwierc* 60v; BAczyłeś iáko wielki máiefłtat był kápláńłtwá onego [...] zakonu Moyżefłzowego: což rozumiesz iefłi niewięłzzy iefł zakonu nowego *SkarŻyw* 493.

f. W funkcji przysłowka: »rozumiejąc« = *świadomie* (2) :

Szeregi: »chcąc i rozumiejąc« (1): bez ktorey [*wiary w Boga*] żadenby tak wiela niebezpieczeństw chcąc y rozumiejąc [*volens prudensque*] wytrzymać niemógł. *ModrzBaz* 109.

»wiedząc a rozumiejąc« (1): Ktoryby [*sędzia*] wiedząc á rozumiejąc [*prudens ac sciens*] niesprawiedliwie co ofądział/ [...] z vrzędu ma być złożon *ModrzBaz* 88v.

2. *Zdawać sobie sprawę z istotnego sensu, wiedzieć, co kto chciał wyrazić, chciał dać do zrozumienia; intelligere Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calag, Cn; scire HistAl, PolAnt, Vulg; cognoscere, noscere, sapere Vulg, PolAnt; tenere Mącz, Cn; sentire Modrz, Cn; capere, cernere, interpretari Mącz (700) : iż członki w ciele [...] rozne sprawy mają. Serce czuie, mózg rozumie, płuca mówią, wątroba grzeie *GlabGad* F; *RejKup* aa3v; że mu [*Piotrowi*] miał dac ducha ś. nad inšzē obficiēi/ ktoremby wielę rozumiał i przeniknął tajemnice niektóre niebiełkie *MurzHist* Sv; *MurzNT* 146 marg; *GliczKsiąż* I5v; *LubPs* N5v; *GroicPorz* ppv; *KrowObr* 115; což potym iż widzę/ Ale iż nie rozumiem/ łam łie łiebie włtydzę. *RejWiz* 168, 90v, 108; Wamci dano iełt poznać tháiemnice Krolełtwá Bożego/ ále innym pod podobiełntwy/ áby widząc nie widzieli/ á łyłyząc nie rozumieli. *Leop Luc* 8/10, 4.*Esdr* 8/25, *Ps* 2/10, *Sap* 4/14; *RejZwierz* 38v; *BibRadz* *2v, *Ps* 48/21, *Rom* 3/12; *BielKron* 46 [2 r.]; Columbis inest quidam gloriae intellectus, Gołēbie máyą w łobie nieyáki rozum á bączność gdy ye chwala/ rozumieyą gdy ye chwala. *Mącz* 431c, 48d, [176]c, 445d; *SienLek* 11; Ná powietrzu pánie Koftká/ pokazałes nam w.m. což/ czego niewidzi iedno łámego w.m. oko/ [...] áboł też w.m. niechciał/ ábyłmy do końcá rozumieli *GórnDworz* X2v, C3v; *RejPos* 62v, 152; *BielSat* Ev; *RejZwierz* 20v marg, *Aaa*4v; *WujJud* 182v; z tąđ znać że dziatki nic nierozumieią/ nie tylko wiary nie máią. *BudBib* I 455b marg; A któž tu w tym winien będzie/ Pan że nieopátrznie budował/ ábo Vrzędnik co nic nie rozumie *Strum* L4, F, F3v, M; *Calag* 513a; *SkarŻyw* 27; *CzechEp* 333 [2 r.]; *BielRozm* 33; *GrabowSet* A4, D4; Odpowiedział mu ieden: że to łą Akolitowie/ co ie Biłkup łwięci. Rozumiem/ powiáda: ná náłzē to płzenicę wróble. *KochAp* 12; *WujNT* *Mar* 8/21, *Luc* 8/10, 1.*Cor* 13/11, s. 642 marg; *SkarKaz* 2a, 578a; Idź áto zarázem Cichó [!] do łkárbu, łługom y włzyłtkim precz z domu Rołkalfz: bá y rozumiełz? (–) Co? *CiekPotr* 61.*

rozumieć co [*w tym: „co” (20), „to” (16)*] (109): *OpecŻyw* 100; *LibLeg* 6/190v; bo od tych czasow rozmayczye obyauyal tajemniczą swego wczyelenya wrozmaytych ofyarach wfygurach [...] ktorych znamyonouanye duchem szwyątym nauczeny rozumyely *PatKaz* III 100, 100v; *BielŻyw* 170; *MiechGlab* *2; *WróbŻołt* 49/22, 118/95; iż ty łpiłłesłz włercu moiem tak iż łnádnie będę rozumiał włłytki łprawy twoie. *RejPs* 107v; że pyłmo polłkie iełt trudne ku czitaniu tim ktorzi włółnołci buchłtabow przekrełzonich albo pánk[towa]nich nierozumieią *SeklKat* A6; *RejKupSekl* a7; *HistAl* A7v, F2v; *GliczKsiąż* C6, I5v; *LubPs* G3v [2 r.], bb2; Bo co Ofieł rozumie gdy nań łzárłat włóžą *RejWiz* 47v, 88v; SPrawiedliwy ginie/ á niemáłz ktoby tho wważył w łercu łwoim: á męžowie miłofierdzia bywáią zbieráni/ iż nie iełt ktoby to rozumiał *Leop Is* 57/1, *Ps* 27/5, *Is* 57 arg; *RejZwierz* A2v; *BibRadz* *Iob* 34/27; rozumiey przemiennóci czáfu/ á nieułtháwicznóci łortuny *BielKron* 254; *GrzegRóżn* I4v; *Mącz* 84c, 429d; ná ty wymyłłacze co wodę łyłzką mierzą/ á chcą rozumieć rozumki łwemi to nieogárnione Bołtwo troiákie w ofóbach *RejAp* 68v, 135; *GórnDworz* D5v, F2v, N5, R5, Cc2; *RejPos* 182 [2 r.], 277, [340] [2 r.], [340]v; Boć iełt niečo nam w Bodze iáłnégo/ co možemey

rozumieć *BiałKat* 31; *KuczKat* 20, 110, 250; *RejZwierc* 99, 184, Bbb2; *WujJud* 117; *WujJudConf* 240v; *RejPosRozpr* b4v; Oycowie náfzy w Micraimie nie rozumiełi dziwow twoich *BudBib Ps* 105/7, *Prov* 14/8, *Dan* 1/17; *MycPrz* I B; *Strum* F3; *CzechRozm* A3v, 1v, 27v, 75, 124v (9); *KarnNap* A2v; á przedsię nie práwie rzeczy tey rozumieią/ ktorey fię ták wielce domagáią. *ModrzBaz* 106v, 71v, 88; *KochPs* 39; Bo Konftántyn nie rozumieiąc zdrády Heretyckiej: dáł fię niktorym Arryáńłkim złym Biskupom [...] vwodzić. *SkarŻyw* 388, 83, 597; *CzechEp* 68 [3 r.], 140; *NiemObr* 7, 10, 33, 47, 151; *PapUp* E2; Ethologus – Figlarz wirazucij [*lege*: wyrażający] przez łafzkowanie ludskie obiczaie, ktore, choc milczij, rozumiecz mozełz. *Calep* 374b; *LatHar* 381; iż święci dofkonáley rzeczy náfze w niebie rozumieią niżli ie pierwey ná ziemi rozumiełi. *WujNT* 611, *Matth* 16/9, *Act* 7/25, *1.Cor* 2/14, s. 581 *marg*, 582, *Iudae* 10; *SkarKaz* 80b [3 r.], 277b *marg*, Ooob; *CiekPotr* 65; *SkarKazSej* 661b; *KlonWor* 60. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

~ *co* – *jak* (2): Bo ludzie záfwdy roznie wáfzyłtko rozumieią *MycPrz* I B; A iż ták [...] Moyzełz rozumiał to przymierze. [...] Przeto [...] *CzechRozm* 75. ~

rozumieć kogo, [*co* (*żywotne*)] [= *czyje działanie*] (9): *OpecŻyw* 183v; Żydowie nie rozumiełi Mefyafzá. *RejPos* 251 *marg*; *RejZwierc* 204; *CzechEp* 33; Gdy P. Bog łam łiebie rozumie/ ono rozumienie y mądrość iego iefł perłoną w łobie łtoiącą. *SkarKaz* 485a, 484a, 485a [2 r.]; [Bowiem sza egypto mądrzy ktorzi szny thesze powyedayą [...] lathayące roszmyeya [*tj. wróżą z lotu ptaka*]. *HistAl* 1510 30]. Cf *rozumieć kogo z czego*.

rozumieć kogo z czego [= *na podstawie czego*] (1): ábowiem mimo znáki/ ktore w miłości ták nieznáczne bywáią/ iż s łámej telko twarzy ieden drugiego rozumie/ [...] *GórDworz* Cc5v.

rozumieć czego (2): Głupyaby tedy tá rzecz byłá áby wten čás myeli rodzicy łyny łwe dáć czytác wczýć/ kiedyby łie yuż czego godziło rozumieć/ álbo o ktorey nauce wiedzyeć. *GliczKsiąż* I8; wczmy łie rozumieć pokoju Páńłkiego *RejPos* 336v.

rozumieć około czego (1): *SkarJedn* 241 cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

rozumieć komu, czemu (40): *BierEz* M3v, R2; *OpecŻyw* 94v; *LibLeg* 10/92; *RejPs* 137v; Bo ia przyrodzeniu twemu Tak rozumim iako łwemu. *RejKup* h7, q5; *HistAl* A2v; *KromRozm III* B7; Włłýtkim myłlam mym rozumie łwięte bołtwo twoie *LubPs* ee; *KrowObr* 87v; iuż iedney [*pani*] rozumiem/ Bo od tey łwiętey mátki iuż iey łpráwy vmiem. *RejWiz* 36, 155, 189v; *Leop Ier* 9/12; [*gdy kto*] co cnocie przyłtoi/ wáfzyłtkiemu rozumie. [...] Ten rołkołz nád wáfzyłtkiemu/ rołkołzámı miewa. *RejZwierz* 135, 56; *BibRadz Ioann* 13/17; Abowiem kto złego niewie/ dobremu rozumieć nie moze. *BielKron* 20, 195v, 433v; *SienLek* 14, 34v; *RejAp* [13]; *GórDworz* B2; ktoremu klenotowi [*tj. cnocie*] żadne inłze żwirzę nie rozumie/ iedno [...] człowiek *RejPos* 247, 82, 166v, 200v, 206v, 211v, 212v; *RejZwierc* 99 *marg*, 151; [*młodzi ludzie*] Przyłzłým čásłom nie rozumieią *BielSpr* 75v; *Strum* Q3; *KochMarsz* 155; [Nie dáłś Anyołá ná to łzáfárltwo [*rozgrzeszenia*]/ ktory nigdy nie zgrzełzywłzy/ grzełznymby rozumieć nie vmiał. Dáłś [...] *SkarKaz* 129b (*Linde*)]. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

~ *czemu* – *jak* (1): Do czytelniká/ s łtrony tey figurki [*tj. ryciny*]/ máłuczka rołpráwá/ iáko iey rozumieć. *SienLek* 34v. ~

rozumieć o kim, o czym (22): Iłz dziwne łą łpráwy boze a kazdemu przyłłufłe onich rozumiec. *RejPs* 159 *marg*; *LubPs* gg2; *RejWiz* 153v; *BibRadz Iudith* 8/10; *RejAp* AA5v; zátwarza oczy y włzy

ich/ iż iáko flepi á głuŝzy nic o nim [o Bogu] rozumieć nie mogą. *RejPos* [278], 3, 9v, 49, 205, 260 (11); *RejZwierc* A5v, 20, 156v; *CzechRozm* 98v; *WujNT* 608. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: to (4), temu (2), około tego (1), o tym (1); zaimek pytajny (21), zaimek względny (5)] (26): BierEz S2v; *BielŻyw* 170; *RejJóz* Pv; kxieža [...] tak wiele otim rozumiely czo ielt sacrament/ iako imy naten czas *SeklKat* Y3; aby ten któryby fie chcyał nyą [nauką] párać/ rozumyał czego á yákoby fie vczył *GliczKsiqż* I5, D6v, M5; *RejWiz* 49v; *GórnDworz* R5; *RejPos* 57, 79, 141v; *HistLan* Fv; áby dzieciátko [...] vczyło fie rozumieć co ielt Bog/ á co ielt wola iego. *RejZwierc* 8, 97; *BudNT przedm* b5v, *Rom* 8/5; Acz Ruŝcy Popi nic około tego nie rozumieią/ co oŝoby/ á co rzecz łamá w Sákrámenćie *SkarJedn* 241; ten fię Apoŝtołom y Chriŝtuŝowi łprzećiwiaiąc [...] ielzće y łam co czyni nie [lege: nic] zgołá nie rozumie. *CzechEp* 31; [...] który nie rozumie tego/ czego fię nie vczył *CzechEp* 140, 32, 146; *PaprUp* Hv; *OrzJan* 38; *WujNT Ioann* 13/12; ludzie/ nie rozumieią czym ielt roźne pośrzednictwo Chryŝtuŝowe/ od modlitwy ŝwiętych zá námi. *SkarKaz* 636a.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym [zaimek pytajny] (1): proŝćić drogi twoie/ y rozumieć łprawy tve bedzieŝ [!] iákíe łą. *SkarŻyw* 501.

W połączeniach szeregowych (6): OpecŻyw 183v; iż nie doŝyćci ná thym/ wiedzyeć/ łyŝzeć/ y rozumieć łprawám Páńłkim *RejPos* 211v, 9v; O tych tákich zacnych niebiełkich klenocích żadne źwirzátko áni wie/ áni myłli/ áni rozumie. *RejZwierc* 156v; *CzechRozm* A3v, 185v.

W przeciwstawieniu: »wierzyć ... rozumieć« (1): Ielt záŝye/ czego wybáczyć y wyrozumieć niemoźem: á to ielt łnoŝći Boźey [...]; thu iuź wierzyć/ nierozumieć mamy. *BiałKat* 31.

Fraza: »nie rozumie(s)z i sam« (2): *WujJudConf* 240v; á głułpiŝ pieniáczu, Nie rozumiałeŝ y łam poŝćpku práwnego, Aniŝ fię práwomędrcom ráđził [...]; ćierpże łam. *CiekPotr* 65.

Zwroty: »dobrze rozumieć« = *percipere Mącz* [szyk zmienny] (12): Bo temu dobrze rozumieŝ: Co to známie známionuie *BierEz* S2v; *LibLeg* 10/92; *RejZwierc* A2v [2 r.]; *BielKron* 195v; *Mącz* 36d; *GórnDworz* R5, Cc2; *RejPos* [340]; *WujJud* 117; *CzechRozm* 98v; Bo nie doŝyć ielt rozumieć dobrze o tym Sákrámenćie: ále [...] *WujNT* 608.

»prawie rozumieć« (1): Bo gdy wyeć ná mye przypádną yákíe łprzećiwnoŝći/ Ná ten czás práwye rozumyem tve łpráwiedliwoŝći *LubPs* bb2.

»źle rozumieć« = *insulse a. in malam partem interpretari Mącz* (3): *Mącz* 364c, 429d; że tákí zle rozumie Chriŝtuŝá/ który wierząc w Chriŝtuŝá/ przyłtrzega zakonnych vczyńkow. *CzechEp* 33.

Szeregi: »(ani) baczyć ani (a) rozumieć« = *cognoscere nec intelligere PolAnt, Vulg* [szyk 8:1] (9): *BibRadz Mar* 8/17; *RejPos* 66v, 86, 166v, 200v; Są teź niektorzy co dobrodzieyłtwá áni baczą áni rozumieią *RejZwierc* 99, 184, 268; Coź myłłćie/ że chleba nie maćie? ielzcełz nie baczyćie áni rozumiećie? *WujNT Mar* 8/17. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»(i) (nie) umieć i (ani) rozumieć« (3): bo to ielth ludzka nátuřá/ wŝyłtko gánić/ áby w tym káždy rozumian był/ iż tho lepyey y vmye/ y rozumye. Ale záprawde/ iákobych tego káždyemu žyczył áby lepiey vmiał y rozumiał/ tákże mu teź dopuŝzczám łzáczowáć/ ielłi raczy/ iáko mu fie zda. *RejZwierc* A2v; *BudBib Is* 56/11. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»(nie) rozumieć ani uważać« [szyk 1:1] (2): tylko to nie nálezá winá/ gdy fię świat fpráwami dobrymi/ onych nie rozumiejąc/ áni vważájąc gorfzy/ y obraża. *NiemObr* 151, 33.

»widzieć i rozumieć« (1): wżákże ieden mniefy zázwždy widzi y rozumie/ niź wiele zázraz pátrzących y mądrych *CzechEp* 19. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»(ani, abo) wiedzieć, (ani, abo, a) rozumieć« = *nescire nec intelligere PolAnt; ignorare aut non intelligere Modrz* (7): *BibRadz Ps* 81/5; *RejPos* 285, [340], [340]v; Bo nic niemález głupfzego/ [...] iáko wyrok vczynić/ ktorego przyczyny ábo niewiefz ábo nierozumiefz. *ModrzBaz* 88; iź piękna rzecz ieft/ kiedy człowiek wiele wie/ sílá rozumie/ ále żeby y íam siebie znał. *GórnrOzm* H3; *SkarKazSej* 661b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»i znać i rozumieć« (1): iź y to co iáwnie á iálnie y znać y rozumieć będą/ [...] przedfię tego áni rozumieć rzkomo/ áni o to dbać będą chcieli. *RejPos* [340].

W przen (3) : iuż y ięzyk/ gdy wśzy nie fłyfzáz/ ferce nie rozumie/ fłáby bárzo ieft [*człowiek*]. *RejPos* 212v; *BiałKat* 113v; Záslepił oczy ich/ [...] áby niewidzieli oczymá/ áni rozumieli fercem *BudNT Ioann* 12/40.

Przen (1) :

W połączeniu szeregowym (1): iź oná [*cnota*] wie/ rozumie/ y vmie/ obráć to czo ieft dobre *GórnrDworz* Ff3v.

a. Rozumieć tekst (352) : *SeklKat* Y3v; Kto tćie niecháí rozumie *MurzNT Matth* 24/15, *Matth* 15/10; *KromRozm II* b4; *KromRozm III* C; *KrowObr* 203; Bądź ćichy w sfłuchániu sfłowá Bożego/ ábyś ie zrozumiał: [...] Iefli rozumiefz [*Si est tibi intellectus*]/ odpowiedz bliźniemu thwemu: nierozumiefzli/ włoż rękę ná wftá twoie *Leop Eccli* 5/14, *Matth* 13/13; *OrzList* e4v; *BibRadz Is* 6/9, *Luc* 8/10, *Act* 8/31; wżyway they fwey náuki iáko chcefz/ tylko ábym ia rozumiał. *OrzRozm* B2v, B3; Si minus intelligis, cur non iterum interrogas, Iefli nie rozumiefz czemu powtóre nie pytafz. *Mącz* 222d, 244c, 439b [2 r.]; Y mnimáią oni/ by to był naywiefzy rozum/ ták mowić/ ábo ták pífac/ iákoby ábo málo ludzi/ ábo żaden nie rozumiał *GórnrDworz* F3, B4, Bb8v; *RejPos* 1v *margin*, 139v, 153v; *BiałKat* 286; *RejZwierc* 259; *BudNT Mar* 7/15; *CzechRozm* 70; *ModrzBaz* 1v; wżytko to co ty mowífz wierzymy/ ácz nierozumiemy *SkarŻyw* 598; *CzechEp* 129; ábyfmy wyrozumienie náfze/ z pífmem ś. zgadzáli/ nie chcąc nád to rozumieć/ co nápiáno ieft. *NiemObr* 79, 79; *KochFr* 74, 116; *ArtKanc* R17v; *ActReg* 97; *WujNT Matth* 13/13, 15/10, 24/15, s. 139 [4 r.], *Act* 8/31, s. 612 *margin*; Gdy wierzę że to prawdá/ iuż y rozumiem. *SkarKaz* 277b, 209b.

rozumieć co (206): *BierEz* E4, F3, G2v; *OpecŻyw* 73; *BielŻyw* 30; Naucz mie [*Ps* 118/12], to ieft day abych rozumiał roskazanie twoie. *WróbŻółt* nn6; *RejPs* 186, 188; *MurzHist* O4; Pífał Luther o fobye/ iź nyemález tego wpiśmye/ czego by nye rozumyał *KromRozm II* í3, c4, f2v, n4v, o, í3v, t2v; *Diar* 55; *GliczKsiąż* K2, K4v, O7; *LubPs* G4; *GroicPorz* B4, C2v, i3; *KrowObr* 23v [2 r.], 127; *BibRadz Ioann* 13/28; *OrzRozm* B2; *BielKron* 46 [2 r.]; *GrzegRóżn* N3; Millesimam partem vix intelligo, Ledwey tyfiacną część rozumiem. *Mącz* 221c, 84a, 173c, 216b, 254c, 348d (9); fłyfzē sfłowá/ ále rzeczy nierozumiem *OrzQuin* H4v; *Prot* D; *SarnUzn* G3, H4; *RejAp* 11v, 16v; kiedy owo ktho sfłowá thelko ífczyre rozumieć chce/ á nie rzecz którą ony sfłowá znáczá. *GórnrDworz* Q4, F5v; *GrzepGeom* A3v, B4; *HistRzym* 114v; chocia y nie rozumieli dziwnych táiemnic iego/ á przedfię iednák wiernie

wierzyli iemu. *RejPos* 47, 3, 12v, 44, 57v, 64 (11); *BiałKat* 41, 71; możełz takie mieyfcá w łowie Bożym/ łatwie zá pomocą Duchá Bożego rozumieć. *GrzegŚm* 66, 55; *KuczbKat* 145, 270; *RejZwierc* 112, 240v; *WujJud* 221v marg, Mm5v; *WujJudConf* 256; *BudBib Ps* 138/2, *Sap* 8/8; *BudNT przedm* c4v, *Eph* 3/4; Zydowie to mowią czego łami nie rozumieią. *CzechRozm* 107v, 2v, 23, 51, 63, 68 (15); *PaprPan* Hh2; *ModrzBaz* 28v, 95v; *SkarJedn* 376; Ty [Boże] mię znałz [...]/ Y z dáleká rozumiełz wżytkę myśl moię. *KochPs* 202; y kto piłmá iego [św. Tomasza] czyta á rozumie/ bárzo frog Heretykom być może. *SkarŻyw* 203; *CzechEp* 130, 133, 246 [2 r.], 291; *NiemObr* 14, 96; *KochFr* 19, 23; *ReszPrz* 34; *PaprUp* L3v; *GrabowSet* P3v, Y; Nie rozumiecie [Nescitis] tey przypowieści? *WujNT Mar* 4/13, przedm 7, s. 56 marg, 63 [2 r.], 89, 354 (13); *SarnStat* *6, 1271; *KmitaSpit* B3; *SkarKaz* 81a, 118b, 277a. Cf Ze zdaniem dopełnieniowym; »Pismo rozumieć«, »słowo rozumieć«.

rozumieć kogo [= czyj tekst] (15): Puer non capit istum authorem, Dziecię nierozumie tego Autorá. *Mqcz* 34d; *GórnDworz* F3, F8v; *WujJud* 105v, 198v marg, Ll6v; iż oni piłmu świętemu nie wierzą ani Prorokow rozumieią. *CzechRozm* 170; *KochPs* 76; *SkarŻyw* 292, 462; *CzechEp* 131; *PudłFr* 63; Chytró iákoś mowifz/ że cię nie rozumiem. *GórnRozm* A3; *GostGosp* 2; *GostCast* 5.

rozumieć z czego [= co] (1): abyście [...] łtego się fame⁶⁰ chrześciany być nierozumieli/ że co [tj. trochę] z Euangeljiéi rozumiecie *MurzHist* R4v.

rozumieć z czego [= na podstawie czego] (3): Może káždy to rozumieć włfytko s tego przykłádu. *GliczKsiąz* K2, K4v; *KochFr* 19.

rozumieć czemu (26): *BierEz* Dv; *OpecŻyw* [61]v, 149; Y pytaligo [Wergiliusza] Rzymianie długoliby to trwác miało, kthory odpowiedział. dokąd panna nie porodzi, ale oni themu nierozumieiącz mnimali żeby na wieki trwác miało *BielŻyw* 124; *RejKup* aa2v; *MurzNT* 91; bo iefczcze Sámuel nie rozumiał głófu Páńfkiemu. *BielKron* 62v, 112; *RejAp* 160; *RejPos* 66, 89v, 204v, 260, 264; *BiałKat* 238v; *Strum* K3; Ze nie káždy rozumie żártom *PaprPan* O3; [Roźmiej pánie temu flowu Co bolkiego daycie Bogu. *KorczRozm* Iv]. Cf Ze zdaniem dopełnieniowym; »Pismu rozumieć«.

rozumieć komu [= czyj tekst] (5): *KromRozm III* L7v; ktorzy nietylko áby mogli przemoc ludzie w Papiełstwie vczone/ ále rozumieć im niebęda *OrzList* f4v; *BielKron* 463; *GostGosp* 1. Cf W przen.

rozumieć o czym (10): *RejPs* 129; *RejKup* f4; *MurzHist* R; Co iedno zbawiciél nałz [...] o przenaśladowaniu práwdy [...] powiedac ráczy [...]: acz się zawłzé wypelnią/ wżakże my prawie wżyści/ barzom dziwno otem rozumieli *MurzNT* 46; *RejAp* 67, 182; iż záváždy [sługa znający wolę pana] frosłzłzemi plagámi ma być karan/ niźli on co o tym máło ábo nic rozumie. *RejPos* 159, 81; *CzechRozm* 167; *ModrzBaz* 6v.

rozumieć w czym (anakolut?) (1): że wżyfcy łtárzy [tj. starożytni] wżywáią podobieńftw [!] [tj. porównáń] gdy łie wyrozumieć dáć chcą w thym rozumieią. *SarnUzn* G5v.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: to (7), temu (2); zaimek względný (36), zaimek pytajny (7), iż (1)] (44): Przeto miły Iezus gdy tego nierozumieli/ iijż to mowil o iego łmierci/ rzekl ijm iawnie: [...] *OpecŻyw* 67; *RejKup* aa2v; *KrowObr* 198, 200v [2 r.]; *Leop* 3.Esdr 9/49, 1.Tim 1/6; *OrzList* e4v; *BibRadz Ioann* 10/6, *Act* 8/30, 1.Tim 1/7; *OrzRozm* B3; [Wergiliusz] Nápiłał to w Egłogi łwoie/ iedno iż on temu nie rozumiał ná co to było proroctwo *BielKron* 132; Non intelligo satis quae loquatur, Nie owłzeki rozumiem co mówi. *Mqcz* 188a, 350c, 446b; *RejAp* 41, 150; *GórnDworz* C3;

RejPos 125v; *KuczbKat* 105, 120; Pánowie poczęli znowu šzepthác. Krol zálie powiedział: Y terazci ia themu rozumiem czo šzepcecie. *RejZwierc* 154, 154, 242v, 274v; *BudNT przedm* c4v, 1.*Tim* 1/7; *CzechRozm* 18v, 84, 121, 150v; *ModrzBaz* 71v; *SkarJedn* 44; *SkarŻyw* 86; *CzechEp* 140; *ReszPrz* 37; *PaprUp* Cv; ieflibyście ięzykiem nie dáli mowy znáčney; iákož będzie rozumiano co lię mowi? *WujNT* 1.*Cor* 14/9, *Mar* 14/68, *Act* 8/30, 1.*Tim* 1/7, 2.*Tim* 2/7, s. 792.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym [iż (1), zaimek pytajny (1)] (2): *RejAp* 16v; Widząc ten cud Piotr/ á iefzcze táiemnice iŝ lię to o ludzkim połowie dawáło znác nierozumieiac/ vpadł do nog Iezufowi *SkarŻyw* 596.

W połączeniach szeregowych (2): Což tu zálie rzecze wiadomy on nędznik/ ktory widzi/ wie/ á zna tego Iezufa Kryftufa/ [...] á ktory y woła/ y náukę iego ŝczyra/ wierna/ á prawdziwą zna/ ŝlyŝy/ y rozumie *RejPos* 285, 159.

Fraza: »sam (nie) rozumie« = *ab ipso parum intelligitur* *Modrz* (12); *KromRozm II* o2; *KrowObr* 200v; Ieŝt chłop by Soyká w klatce/ co ŝczebiotác vmie/ Ale ledwe ŝam czáfem co mowi rozumie. *RejZwierc* 242v; popi ŝa y byli głupi y ŝami nie rozumieia co czta. *BudNT przedm* c4v; *CzechRozm* 18v, 85v [2 r.], 99, 107v; *ModrzBaz* 28v; modlitwy/ w koŝciele dzieatek y profŝaczkow/ [...] choć ich czáfem y ŝami nie rozumieia/ wdzięczne ŝa Pánu Chriŝtufowi. *WujNT* 89, 354.

Zwroty: »(nie)dobrze rozumieć« = *bene a. recte tenere* *Mącz*; *recte intelligere a. sentire* *Modrz* [szyk zmienny] (42); *BierEz* F3; *KromRozm I* B2v, L; aczem iei [prawdy] ŝnac niedokonca dobrze rozumiał *MurzHist* O4, R; *KromRozm II* o4v [2 r.], t2v; A iżebyŝ lepyey rozumyał/ ták ŝye rzecz myáá: [...] *KromRozm III* P8v, L7v; *SeklPieŝ* 6v; *KrowObr* 23v; *OrzList* g4; *BielKron* 35v; Haec sententia bona est si dextre intelligatur, Tá ŝententia yeŝt dobra/ kto ya dobrze rozumie *Mącz* 84a, 348d, 368a, 446b; iefli ie [ksiąžki] drugi raz przeczytał/ bedziełz ie lepiéy rozumiał *GrzepGeom* B4, A3v; *RejPos* 89v; *BialKat* 238v; *WujJudConf* 256; *CzechRozm* 23, 51, 68, 72, 111v, 167; *PaprPan* Hh2; *ModrzBaz* 6v, 71v; oto lię tylko ŝtará/ áby go dobrze rozumiano á z pożytkiem lię pámiétało to/ co mowił. *SkarŻyw* 292; Piotr ácz iefzcze niedobrze rozumiał ŝłowá onego [...] *SkarŻyw* 596; *CzechEp* 91, 99, 212; *WerGoŝc* 244; *WujNT* ktv; *SkarKaz* 118b, 275b, 519a.

»dostatecznie rozumieć« (2): iedno day mi to moy pánie/ ábych ie [przykazania] mogł dokońác doŝtáteczny rozumieć. *RejPs* 186; *BialKat* 41.

»rozumieć pilnie« (1): Abowiem rozumiey pilnie oney powieŝci Páńŝkiey *RejPos* 264.

»Pismo, Pismu rozumieć« = *intelligere Scripturas* *PolAnt*, *Vulg*; (*ne*)*scire Scripturas(-am)* *Vulg* [szyk zmienny] (46:7): Tedy otwijráł ijm ŝmył/ aby rozumieli piŝmóm *OpecŻyw* 169v; *RejKup* h5v; Nye tákci ŝacne ku wyrozumyenyu piŝmo ŝwyęte/ áby ye káždy myáł rozumyeć. *KromRozm II* n4, f2v, g4v, o2, o4v [2 r.], p2, f, t3v; *KrowObr* 140; *OrzList* g4; *BielKron* 35v, 46 [2 r.]; *OrzQuin* Aa2v; *HistRzym* 40; *RejPos* 14v, 111v, 230; *BialKat* 178v; *BialKaz* D4; *BudNT Luc* 24/45; *CzechRozm* 68; *SkarŻyw* 535; onže ŝam [Chryŝtus] piŝmá o ŝobie wykłádał/ y zmyŝł vcźniom ŝwym/ áby piŝmá rozumieli/ otwarzáł *CzechEp* 125, 89, 91, 212, 295; *ReszPrz* 96, 101; Czemu haeretycy nie rozumieia piŝmá. *WujNT* 139 *marg*, ktv [2 r.], 47, *Matth* 22/29, *Mar* 12/24, s. 171 [2 r.] (13); *SkarKaz* 117a, 118b, 275b, 418a [3 r.], 519a.

»słowo (Boże) rozumieć« = *intelligere verbum PolAnt, Vulg; ignorare verbum Vulg* [szyk zmienny] (22): *SeklKat* E2v; *KromRozm I* B2v, D3v, L; *MurzNT Matth* 13/23; *SeklPieś* 6v; *Dánielu/ mężu* żądności rozumiey ty flowá kthore ia mówię do ciebie *Leop Dan* 10/11, *Matth* 13/19, 23; *SarnUzn* G6v; *WujJud* 238; *BiałKat* 306; A ná ziemię dobrą pośiany/ ten ielt co flowá fłucha y rozumie *BudNT Matth* 13/23; *CzechRozm* 85, 111v, 112; *SkarŻyw* 596; *CzechEp* 99; *WujNT Matth* 13/19, 23, *Luc* 9/45; *SkarKaz* 82b.

»właśnie rozumieć« (1): oczem [człowieczeństwie *Chrystusa*] tu ani włafnie rozumiec ani przyjemnie zaflugowac mozemy *RejPs* 129.

»źle, niedobrze rozumieć« (6:1): ále ia baczę że ty tę vftawę źle rozumiesz. *HistRzym* 114v; *WujJud* 105v, 198v *marg*, L16v; *KochPs* 76; *ReszPrz* 37; ktory [Tryfon] iż też piłmo ś. zá łobą przywodził/ [...] ále wedle Iuftyná/ nie dobrze go rozumieiac/ [...] *CzechEp* 131.

Szeregi: »baczyć i rozumieć« (1): Hic mihi quanto plus sapit, quam egomet mihi, [...] Daleko lepiej moyę rzecz baczy y rozumie/ niżli ya łam. *Mącz* 368a.

»rozumieć a pojąć« (1): Ten fklad á przyftofowana wyrozumyeny/ s thych flow rozumyeć á poyąc káždy może *GliczKsiqz* K4v.

»rozumieć i rozeznawać« (1): Tu piłmo święte ftárego zakonu [...] mamy dobrze rozumieć y rozeznawać *BielKron* 35v.

»umieć i (ani) rozumieć« [szyk 3:1] (4): *BiałKaz* D4; *CzechRozm* 68; *CzechEp* 246; tylko łamo piłmo święte terážniefzy kácerze z głowy fwoiey chcą rozumieć y umieć *ReszPrz* 101.

»(i, ani) wiedzieć ani (i, abo) rozumieć« (7): *RejAp* 67; *RejPos* 260; *CzechRozm* 84, 121; *CzechEp* 246; *WujNT Mar* 14/68; Do obiáfnienia tego contráctu, trzeba wiedzieć y rozumieć on rozdźiał, iáko dzielą *damnum ante moram, poft moram*. *SarnStat* 1271. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»ani wierzyć (a. uwierzyć) ani (i) rozumieć« [szyk 2:1] (3): iż pełne były vfzy onych ludzi [...] rozmáitego piłmá á rozmáitego prorocctwá o thym świętym Pánie/ [...] á on lud zátwardziály ná on czás nic o tym áni wierzył áni rozumieć chciał *RejPos* 81, 3; *BiałKat* 286.

»rozumieć i wykładać« (2): *WujNT* 47; ktorzy [heretycy] [...] fłowo Boże bez czyftego fercá/ bez pokory/ bez poślufzeńtwa ftárfzych/ rozumieć y wykłádác chcą. *SkarKaz* 82b.

W przen (1) : Więc [Ksant] Ezopá k łobie wzowie/ Rozumieyże moiey głowie. Mam mieć goście przy wieczerzy *BierEz* Dv.

b. Rozumieć obcy język lub poszczególny wyraz w polskim języku, też głosy innych stworzeń (78) : *KromRozm I* A3v; ták Syná Bożego Pána Iezu Krytá bluznicie/ modłac fie połácinie/ áby ludzie nierozumieli. *KrowObr* 72; *BudBib* b3v; *PaprUp* B3v; [Mów po Polku/ wífákeś Polak Cobych ia też różmiał proftak *KorcRozm E*].

rozumieć co [= język, głosy] (22): abowyem nye wyedźyli by Iozef ich mowę rozumyał dla tego iż przez tłumacza mówił *HistJóz* C3; *FalZioł* IV 4b; *HistAl* K6; *KromRozm I* Av; [...] kiedy Powod nań żáluie ięzykiem ktorego on nierozumie *GroicPorz* v4; *BibRadz Ps* 80/6, *Is* 36/11; piłał Dálmátom Słowienfkim ięzykiem fpiewanie święte/ ktorego nie rozumieci Lácinnicy áni Grekowie *BielKron* 159v, 343, 345; *OrzQuin* O4v; *GórnDworz* G5v; A tá páni miáła iednę dziewkę/ ktora rozumiała fzczebiothánie ptálze/ á z tego wrozenie pániey fwey dawála. *HistRzym* 109; *RejPos* 149v;

BielSpr 68v; *BudNT przedm* b3; *SkarJedn* 360; *SkarŻyw* 582; *WujNT* 612 marg, 615; *KmitaSpit* Bv; [KorczRozm K]. Cf rozumieć komu co.

rozumieć co [= *słowa a. tekst*] (21): *MurzOrt* B2; *GliczKsiąż* I8v; I dla tego też tę Mfzą wielebną/ Łacińskim [...] ięzykiem tzytaćie/ álbo śpiewaćie/ áby iey żadny tżłowiek nierozumiał *KrowObr* 198; *BielKron* 138; *SarnUzn* Bv; Pytał pan Woiewodá iákiegoby chciał/ iefli wyżłá/ czy ogarzá. Íżpan tego nie rozumieiącz pytał/ coby íe wyżel rozumiał *GórńDworz* S2, F6 [3 r.]; *RejZwierc* 274v; *WujJud* 183; *BudBib* b3v; tedy tákowe wykłady albo znaczenia oni to pifarze/ nierozumieiącz iych/ do tekftu wpiłowali. *BudNT przedm* b5, *przedm* b6, cv, c4, b7; ktorego nazwiłká [*Jehowa*] nierozumieiącz niektorzy [...] miáfto Iehowy Iezufá włożyli. *CzechRozm* 198v, 127v; *ModrzBazBud* ¶15v; *SkarJedn* 361.

rozumieć kogo (4): Oto widziłż że íię tym to przydáło co y onym budownikom wieże Babel/ kthorzy łámych íiebie miedzy łobá nie rozumieli *GrzegRóżn* I3; Grekom y to było ná przelzkodzie/ íż Łáćinnikow nie rozumieli *SkarJedn* 376, 20; Raz w Rzymie pielgrzymowie obcy/ y inego ięzyká/ [...] śłucháiąc iego kazánia/ powiádáli íż go każącego rozumieli. *SkarŻyw* 545.

rozumieć czemu [= *językowi itp.*] (10): *LubPs* S4v; [*Afrykanie*] młode [*elefanty*] zbieráią ku chowánium/ á náuczą íż mowie ludzkiej rozumieć będąie. *BielKron* 452, 7v, 235v, 385, 452v; *RejPos* 66v, 225v; *RejZwierc* 210; przetoż Páweł każe áby [...] pieśni przy rozmowách/ bywały ięzykiem półpolitym/ ktoremuby ludzie rozumieli *WujNT* 615.

rozumieć czemu [= *wyrazowi*] (2): *RejWiz* A5; Co to zacz íeft? (-) Bá y íac wierę themu słowu nie rozumiem. *OrzQuin* B3v.

rozumieć komu, czemu [= *co wydaje głos*] (11): mowę łobie zmyłlili ku kradzieży godną/ áby im nikt nierozumiał íedno łámi łobie *BielKron* 261v, 7v; ábyś [...] nie był tylko iáko nádęta dudá/ kthora ácz też iáko kozieł wrzelzczý/ ále íż słow w niey nie máłż też iey máło rozumieć. *RejZwierc* 160, 62. Cf rozumieć komu co; »sobie rozumieć«.

rozumieć komu co [„język”] (*anokolut?*) (1): bo íelzczę ítárych Prufow íelth kiládziesiętá wfi zá Krolewcem ku Litwie/ kthorym ięzyká żadny nie rozumie/ íedno łámi łobie. *BielKron* 345v.

rozumieć po jakimu (2): *OrzRozm* M4; Odpowiedział: nie rozumiem po Polłku. *BielKron* 372.

Ze zdaniem dopełnieniowym [*zaimek pytajny*] (3): Áż go potym ípytálá/ iefli pacierz vmie/ A co to íeft przydzi twe/ íelłize rozumie *RejFig* Dd4v; *WujNT* 760; Oto ía przywiodę ná was [...] narod ktorego ięzyká nie będąiećie vmieć/ áni rozumieć coby mowił. *PowodPr* 8.

Zwoty: »dobrze rozumieć« [*szyk zmienny*] (3): Boć ínfza rzecz znaczy piéi/ níż pii/ léi abo líei níż lii/ co dobrze rozumiełż gdy mowiłż/ piéi pácierz/ léi że rychło rć. *MurzOrt* B2; *WujNT* 760; *KmitaSpit* Bv; [Wíłákci różmie dobrze Niemiec Y niemiecłką y Polłką rzecz. *KorczRozm* K].

»słow(k)a jednego nie rozumieć« (2): pácierze mawiáło po polłku/ bo po łáćinie słowá íednego nierozumiał. *OrzRozm* M4; *RejPos* 225v.

»sobie [= *siebie nawzajem*] rozumieć« (6): Byli pierwey Prufowie ítárzy z Lithwą íednego ięzyká/ [...] ále máło łobie rozumieią dżiś *BielKron* 436v, 345v, 358v, 452 [2 r.]; *StryjKron* 46.

»właśnie rozumieć« (1): á práwiechmy ięzyk fwoy [...] ták byli zátłoczyli á záníłczyli/ zechmy mu czáfem łámi włáśnie nie rozumieli. *RejZwierc* 210.

Szeregi: »wykładać i rozumieć« (1): Poŝpolicye Bákálarzowye dzieciom piŝlą wokábuły dwye flowye po łácinie/ á dwie po polŝku [...] ábowim ták dziecyę wykłádác y rozumyeć fie flow náuczycy *GliczKsiąŝ* I8v.

»znać i rozumieć« (1): [Osieł] Głós człowieczy ktoremu fie zwyczajgi: z na y rozumie *FalZioł* IV 4b.

3. Wyjaŝniać, tłumaczyć sens a. interpretować tekst; z pozycji odbiorcy: uważać, że taki jest jego właściwy sens, z pozycji autora: tworząc tekst, mieć na myśli; zwłaszcza odnosić niejednoznaczny treść do określonej osoby lub sytuacji; *intelligere HistAl, Modrz, JanStat, JanPrzyw; referre JanStat, JanPrzyw; explicare Modrz; sentire Vulg* (936) :

rozumieć co [= tekst interpretowany] (324):

~ Z podaniem interpretacji:

co – około czego (2): ktoré tákże vmiárkowaníe [dotyczące opatrzenia kanclerza i podkanclerzego] (około podniesienia) Sekretarzá [...] chcemy rozumieć [tj. że ma to dotyczyć też sekretarza]. *SarnStat* 323 [*idem*] 942.

co – na co (1): iżby telko kuŝił/ [...] ŝlowy obojętnymi/ zoŝtáwuiąc w rzeczy ŝwey táką dziorę/ ktorąby wyniŝ białágłowá/ á wrzkomo ná ine niŝ ná miłóŝć rozumieć one ŝłowá mogłá *Górndworz* Cc3v.

co – o kim, o czym (a. de aliqua re) (162): A to proroczthwo rozumyal zacharyafz odzycyuczny maryey yłz myal uyeczny krol Iefus criŝtus przydz wzywot yey *PatKaz* II 59; *FalZioł* I 115b, III 22c, IV 32a, 41d; *GlabGad* G8v, H4, O7v; *Wróbŝołt* N, bb8v, qq3; *RejPs* 23v; *LibMal* 1544/91; A iáko dziewiąte [przykazanie] mamy rozumieć o máiętnoŝciách ziemŝkych á leŝących ták teŝ [...] *SeklKat* Nv, M, V2v; *KromRozm* I I2; A to co mowíł że Bóg chce aby wŝzyŝci byli zbawieni/ [...] to o ŝamych wybranych rozumieć *MurzHist* F2v, L2v, S4; *KromRozm* II g, o2v; *KromRozm* III B7v, E7v, O3; *GroicPorz* n3; *KrowObr* 223v, 229; Ale y ty cudzołóŝyłás z wielem gámrathow (*marg*) To rozumie o cudzych bogoch [...] (–) *BibRadz* Ier 3/1, I 1c *marg*, 96b *marg*, 196a *marg*, 203d *marg*, 301a *marg*, 341a *marg*, II 108a *marg*; *GrzegRóżn* B3, C2, C3v, H3; *OrzQuin* Q4v; Bo iż w Bogu niemálz *accidens*, [...] iedno *substantia*, [...] tedy lubo de *accidente*, lubo de *substantia*, chcefz to rozumieć *SarnUzn* B4, H [2 r.]; *LeovPrzep* a3, I3; *RejAp* 91, 142, 152, 172v, 197; *Górndworz* F8; *RejPos* 88 [2 r.], 111v, 231v, 275, 313v; *BiałKat* 91, 148, 311; Ktorzy to mieyfce o Duŝzach rozumieią bárzo ŝię ná tym myłá *Grzegŝm* 4, 38; *KuczkbKat* 135; *BielSpr* 32v; *WujJud* 40, 114v, 159v, 164, 188v (9); *BudBib* b3; *Strum* Q; *BiałKaz* F2; *BudNT* przedm b6v, c6, k. Eev *marg*; Tákże gdy wilki/ owce/ lwy lámpárty/ y cielętá miánuie/ nie rozumie teŝ tego/ o ŝwierŝetách y beŝtyách: ále o ludziách rozmáitych *CzechRozm* 114, A5v [2 r.], A6, 27, 29, 38 (25); *PaprPan* L2; *ModrzBaz* 100v; *SkarJedn* 65; mowę tę rozumieć trzebá o Rzymŝkiewy wierze, ktora fię ŝłowem Boŝym brzydzi *CzechEp* 108, 157, 159, 180, 187 [2 r.], 196 (19); *NiemObr* 36, 99, 121; Poniŝenie o pokorze rozumie W. Bedá *LatHar* 67, [+11], 47, 51, 58, 76 (11); *WujNT* przedm 24, s. 50, 83 *marg*, 187 [2 r.], 314 (14); *JanNKar* E2v; *SarnStat* 239, 769, 943; *PowodPr* 58.

co – ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: tak (18); iż(e), że (17), żeby, aby 'że jakoby' (5), jakoby (5)] (27): *PatKaz* III 129v; *LubPs* Z3v; Wíŝákŝe tę obmowę ták rozumiey/ iŝe ŝadnego pijańŝtwá niemálz tákiego/ ktore by zupełnie od złęgo vczynku omáwiác [...] miáło

GroicPorz mm; *RejAp* 142, 182v, 185v; Bo co powiedamy że Oćiec iest pierwizą perfoną/ nie ták to rozumiec mamy/ iákoby w Troycy było co pierwzego álbo posledniego *KuczKat* 15, 180, 380; A to iedno á iákoż ináčzey rozumiec mamy iedno iż iedno wšzytkich á łpołączne Boštwo. *RejZwierc* 9v; *BudBib* cv; *BudNT przedm* b7v, c; *CzechRozm* 190, 263; *KarnNap* Bv; *ModrzBaz* 121v; Acżkolwiek fię ten Ián Cárogrocki v S. Grzegorzá obmawiał/ iż nie ták ten tytuł [*śluga ślug bożych*] rozumiał/ áby zwierzchności Kościoła Rzymkiego nád łobą nie znał *SkarJedn* 193; *StryjKron* 150; *ReszPrz* 83; Te mieyfá [...] nie ták rozumiec małz/ żeby zgoła żaden z Zydow y z Pogánow nie był dobry *WujNT* 533, 186, 237, 306, 332, 403; *SkarKaz* 453b.

co – iż (anakolut?) (1): Tu iuż bez wykłádu káždy fie domyślić może co tho ma rozumiec iż im fá dáne łtoły [*tj. stuły*] białe *RejAp* 61v.

Cf rozumiec co w czym, rozumiec według czego, rozumiec jak; »Pismo rozumiec«, »słowa rozumiec«. ~
rozumiec kogo [= *czyje słowa*] (2):

~ *Z podaniem interpretacji*:

kogo – jak (1): ták Páwła S. rozumyeyąc/ nye przyćilka nas pímo ktemu/ iżebyłmy [...] *KromRozm* III 12v.

kogo – ze zdaniem dopełnieniowym (1): A co Páwła przypominałz [...]/ iákoby go ták rozumiejąc: żeby on nam tymi łowy wodze popuřzczać miał [...]: tedy Páweł o tym nigdy nie myślił *CzechRozm* 230. ~

rozumiec co [tekst interpretowany] w czym [= *zakres interpretacji*] (1): Tákże gdy go [*Chrystusa*] Moyżefzowi/ podobnego czyni/ tedy tego nie małz we wšzytkim rozumiec/ ále w niektórych tylko rzeczach *CzechRozm* 106.

rozumiec czego [tekst interpretowany] (2): *WujNT ktv* [2 r.] *cf* »Pisma (G) rozumiec«.

rozumiec kogo, co [= *interpretacja*] (18): gdy tu powiedá o zapłacie piérwizych/ rozumii/ zapłatę natym świecie *MurzNT* 96; *RejPos* 326v; gdy Bogá ślyłzyłz/ rozumiey Bogá Oycá/ y Syná/ y Duchá świętego *BiałKat* 108v, 296 [2 r.]; *GrzegŚm* 37; gdzie sie tu miánuie *Phalanx*, rozumiey woylko *BielSpr* 29v; *ReszList* 190; Tác iest wiára z miłości dobre vczynki łprawuiąca/ którą rozumie Páweł S. kiedy mowi: Iż wiára wšprawiedliwia. *WujNT* 664, *ktv*.

~ *Z podaniem tekstu interpretowanego*:

co – przez co (5): *SeklKat* E3v; *LeovPrzep* bv; Przez ty dwie łowie Gog y Magog co rozumiec *RejAp* Ee4v, 170; *GrzegŚm* 26.

co – czym (1): ále rzecz iest iáwna/ że Prorok inšzą rzecz rozumiał łwemi łowy *LeovPrzep* bv.

co – w czym (1): By było iálne pímo/ iednoby wšzyscy w nim widzieli y rozumieli. *SkarKaz* 81a.

co – zdanie dopełnieniowe (1): Ale łuchay co małz rozumiec iż [*tj. przez to iż*] go Anyoł łynem Dawidowym zowie: temu [*tj. masz rozumiec temu*] iż go Bog Ociec obiecał był zefłác [...] Dawidowi *RejPos* 272v. ~

rozumiec według czego [= *zgodnie z czym, posługując się czym*] [*w tym: co = tekst interpretowany*] (5) (6): Zydowie to według litery (to iest prořtego textu) rozumieją *BielKron* 35v; iedno ie [*Kredo*] rozumieymy y mamy rozumiec według Kredá Niceńkiego *SarnUzn* G3; *WujJud* 29; *CzechRozm* 144; A ielli czytamy/ Pokoy mamy: tedy ták rozumiey wedle wykłádu Ambrożego S. Będąc

w/prawiedliwieni z wiary/ mamy Bogá przednánego *WujNT* 540; wedlá kácerfkich błędow/
żydowfkich vporow/ wedle Tureckiego zuchwálftwá/ y wedla lámego Lucyperá dekretow [*Pismo*
Św.] rozumieią. *ReszPrz* 53.

rozumieć czym [= *tekst interpretowany*] *o kim* [= *odniesienie*] (1): Otho thą figurą rozumyal y
uykladal moyzełz onálzwyáfłzey pannye maryey *PatKaz II* 56v.

rozumieć o kim, o czym [= *interpretacja*] (13): á gdy w receptach naydziełz piáno o Trłyczy/ małz
rozumieć nie o ziele ale o owoczú *FalZioł I* 30d; *KromRozm II* k2v, o2v; *KrowObr* 191v [2 r.]; ktore
[*błogosławieństwa*] okázuiąc w thych rzeczách docześnych/ rozumie o onych [*rzeczach*] duchownych.
BibRadz I 381a *marg*, I 3d *marg*; *RejPos* 88; gdy włánie mowią o ofierze/ tedy o Młzey świętey
rozumieią. *WujJud* 236; *CzechRozm* 27, 110v; á nie mowi też tego/ żeby to było tylko pod ftárym
zákonem/ ále zgołá rozumie o wřzytkim onym czásie/ ktory vprzedził nowe przymierze [...] *CzechEp*
268.

~ *z czego* [= *tekst interpretowany*] (1): Tu z tego miełcá rozumieć mamy o káżdym męzu ktory
poddan iełt roskolzam/ á poządliwościam ciáłá śwego *BibRadz* 66a *marg*. ~

rozumieć jak [= *zastępuje interpretację; w tym: jako, tak* (102), *inaczej (inak)* (18), *przysłówek*
znaczący (5), *rozmaicie* (3), *jednako* (1), *opak* (1), *rozno* (1), *także 'tak samo'* (1), *tym sposobem* (1)I; *z*
podaniem tekstu interpretowanego: co (123)] (133): *OpecŻyw* 55v; Sálomon rzekł. Nietákim ci ia był
przyk[a]zał. Márch(ołt) rzekł. Tákim ci ia rozumya[ł] *March*² Dv; Niebedziełz miał Bogow ynnych
krom mnie. (-) Yako to mam rozumieć. *SeklKat* D2v, E, G, G4v, I, Lv (17); *KromRozm I* K3v;
MurzHist S3v; wykładá zákon/ gdzie i [= *ji*] Pharifeufzowie i infzy przewrotnie rozumiełi *MurzNT*
18v; *KromRozm II* n; ktorzy z piłmá tylko á flow ludzkich/ ktore fye rozmáicye rozumyeć dawáyá/
flowo boże czyrpamy *KromRozm III* C, F2, H3v; jedni tak tę rzecz rozumiełi, drudzy tak *Diar* 93;
GliczKsiąż Gv; *GroicPorz* c3; *KrowObr* 123, 131v, 179, 180 [4 r.], 191v, 224; *BibRadz I* 366a *marg*;
BielKron 195v; Anceps oratio, Mowá którą może ná obie ftronie rozumieć *Mącz* 9b, 304b [2 r.],
356d; *SienLek* 124v; *LeovPrzep* bv, b2, G4; *RejAp* BB6, 16v, 29, 137, 169v; *GórnDworz* P7v; Iáko tę
przypowieść Páńfką rozumieć mamy. *RejPos* 341 *marg*, 15 [2 r.], 37 *marg*, 47, 88, 88v (12); áby iéy
[*nauki*] opak żaden nád Páwłá nie rozumiał/ íam siebie wyłóżył *BiałKat* 271, 73v, 81, 86, 96, 101
(10); *GrzegŚm* 33 *marg*, 38, 58; *KuczKat* 10, 380; *RejZwierc* 9v; *WujJud* 29, 29v, 74v, 96v, 131v
(9); Ale inaczezy thu rozumieć mamy wiáre *WujJudConf* 260; *BudBib* cv [2 r.], I 8d *marg*; *BudNT*
Kk3; *CzechRozm* 39v, 74, 85v, 144, 144v (10); *ModrzBaz* 36; *SkarJedn* 35; *CzechEp* 89, 357, 410;
ReszPrz 11, 20 [2 r.], 37; *OrzJan* 61; *LatHar* 203; *WujNT* 4, 139, 324, 408, 540; á iž częłtokroć
tákowé wátpliwości íe włczynály/ że też wiele ludzi ták to ciáłno rozumiełi/ [...] *SarnStat* 72, 84;
SkarKaz 5b, 155b, Oooo2c; *CzahTr* E3.

~ *Z podaniem tekstu interpretowanego w innej formie niż co*:

o kim, o czym – jak (2): *OrzQuin* L3; tám [*w Psalmie 131*] naydá ofobliwy przykład/ po ktorem
poznaią/ iako y o innych mieyfcach maią rozumieć. *BudBib* b2.

Ze zdaniem dopełnieniowym – jak (1): Iáko rozumieć mamy że Bog záłuiie. *BibRadz I* 158c *marg*.

Z przytoczeniem – jako (2): Człowiek zadny niewie iełli łáłki álbo gniewu winien iáko mamy
rozumieć. *KrowObr* 53 *marg*, Rr. ~

rozumieć gdzie [= *tekst interpretowany: miejsce w tekście*] (33):

~ *Z podaniem interpretacji:*

gdzie – *kogo, co* (22): *KromRozm III* G8v; *GliczKsiąż* Hv [2 r.], O7v; kędy oto wspomina: Iż nieprzyjaciele moi mówili ná przeciw mnie. Tu rozumie ty wżytki/ kthorzy dziś lámym łobie przywłafzczáią włafny tytuł á imię kościołá fwiętego *LubPs* A4, Z2v [2 r.]; *KrowObr* 125; *GrzegRóżn* N3v; *RejAp* 139, [175]; *RejPos* 149v; *RejPosWiecz*³ [97]v; *BiałKat* 91, 276; bączyc mamy/ kogo thu Páweł thák mówiąc rozumiał: dufzeli iáką fwą/ czyli siebie żywego człowieká. *GrzegŚm* 34, 63; *KuczKat* 170; *WujJud* 206; *CzechRozm* 31; *CzechEp* 278; *PowodPr* 83.

gdzie – *o kim, o czym* (6): *SeklWyzn* Dv; *BibRadz* II 93a marg; Dáley Pan wspominać raczy w thymże cechu y w teyże pomfcie niedowiárki. Iuz thu nie rozumiey o żydziech áni o Turkoch/ bo [...] *RejAp* 179, 168v; *RejPos* 313v; *WysKaz* 36.

gdzie – *ze zdaniem dopełnieniowym* [*iż* (4), *aby* (1)] (5): *LubPs* Z4; Dawa znác iż Kryftus rofkázuie wżythkim swoim sługam áby rozwiązáli czterech ániołow ktorzy fą v Eufrates/ gdzie rozumie áby wierni Ministrowie iáwnie [...] mówili przeciw Aniołom/ to iest tym fáłefznym nauczycielom *BibRadz* II 138b marg; *RejAp* 128v; iż poczniefz w żywocie swoim fynaczká. Tuć iuz rozumieć możefz iż człowieká *RejPos* 272v.

~~ *gdzie* – *jakoby rzec chciał* (1): Y rozumie tu Anyoł/ iákoby ták rzec chciał/ Iż tho bylá beftia [tj. Rzym] pirwey fławna/ ále iuz teraz nie iest *RejAp* 143. ~ ~ ~

Ze zdaniem dopełnieniowym [*w tym z zapowiednikiem: tak* (3); *zawsze: iż, że*] (6): *MurzNT* 51; *RejAp* 34v; *KwiatOpis* A3v; iż [*Et natantia transibant in terram*] nielza przełóżyć wziemię/ ále tylko ná ziemię/ áby fię ták rozumiało/ iż rzeczy/ álbo zwierzétá pływáiące/ wychodziły ná ziemię. *BudBib* c2v; gdzie mowi: Był potym dzień Święty Zydowłki: wielcy Doktorowie [...] rozumieią że było święto Páfchy. *WujNT* 298, 537.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym (1): gdyż tu onże głos z niebá Ianowi fwiętemu powieda iż go [*Babilonu*] nikt inłzy plákác nie będye/ iedno onifz krolowie ktorzy fie byli znim zbuntowáli [...]. Krole [A] iuz łácno rozumieć możemy ktorzy to fą/ bo ie fámo pímo wykłáda *RejAp* 152.

Zwroty: »dobrze rozumieć« (2): niechayże nam to pokażą gdye to *expresse* w pímie łtoi *Deus de Deo*. Lecż my tego nie broniey gdi fie będye dobrze rozumiało *SarnUzn* E2; *WujJud* 180.

»(nie)włáśnie rozumieć« (2): A powieda Apoftoł iż ná północy/ ná południe/ ná wíchod y ná zachod miáftá onego wżędy po trzy brány to miáfto miáło. To thák włáśnie mamy rozumieć iż to miáfto káżdemu narodowi s káżdey częścí fwiátá iest wolnie otworzone *RejAp* 182v; *NiemObr* 125.

»Pismo, Pisma (G) rozumieć« [*szyk zmienny*] (19:2): *KromRozm I* M2; *MurzHist* S3v; *KromRozm II* n, o2v, pv, p4v, q3v; *KromRozm III* F2; *KrowObr* 224; *SarnUzn* H; iż Pímo święte ináčzey *Arryus*/ ináčzey *Nowácyanus*/ ináčzey *Photinus*/ etc. ináčzey káždy Heretyk rozumie. *WujJud* 29, 29, 29v, 56, 131v; *SkarJedn* 35; *NiemObr* 93; pytaymy fię iáko to pímo zá czáfłow Apoftołłkich rozumiano *ReszPrz* 37; Nie fłkąd inąd haeretyctwá powftály/ iedno fłąd/ że niektorzy pímałá dobrego nie dobrze rozumieią *WujNT* ktv, ktv, 324.

»słowa(-o) rozumieć« [szyk zmienny] (49): Yako ty łłowa mamy rozumieć tego przikazania Bożego? *SeklKat* G, Rv; *KromRozm III* H3v; *GliczKsiąż* Gv; Przeto tych łłow niemamy o żadnych niewiálthach innych rozumieć/ iedno o żonach Apoftolíkich *KrowObr* 223v, 123, 179, 229; *BibRadz I* 366a marg; *GrzegRóżn* H3; *LeovPrzep* b2; *GórnDworz* Cc3v; Co tho iełt iáko łłow páńńkich łłuchác y iáko ie rozumieć. *RejPos* 145 marg, 15, 88, 88v [2 r.], 275v; *BiałKat* 73v, 308v, 311; *WujJud* 74v, 96v, 147v, 159v, 179v, 204, 247; *RejPosWstaw* [110²]v; *BudBib* cv; *CzechRozm* 29, 39v, 118v, 143, 158v; *SkarJedn* 65; *CzechEp* 341, 424; *ReszPrz* 20 [2 r.]; *WujNT* 139, 187, 532 [2 r.], 533, 796, Aaaaaa4 [2 r.]; *SkarKaz* 5b.

»sobie rozumieć« (6): Bo nye wnet to łłowo boże/ co kto łłoby z piłmá rozumye *KromRozm II* n4, b4, t3; *KromRozm III* A4v; *SkarJedn* 3; Rádá życzliwa dobrym przyiacielom/ iáko łłobie te przypowieści máią rozumieć. *CzahTr* E3.

»źle, niedobrze rozumieć« (10:3): Tertullianus [...] dobrze przeciw kácerzom piłał: A yednák źle rozumyál piłmo *KromRozm II* p4v, o2v, pv; *BielKron* 195v; *Mqcz* 459c; Boć y Zydzi y haeretycy piłmá czytáią/ ále ie nie dobrze rozumieią *WujNT* 324, ktv [3 r.], 408, 532 [2 r.], Aaaaaa4 [2 r.].

Szeregi: »brać a rozumieć« (1): Ktore łłowá wđdam yełliby kto ták brác á rozumieć chcyał/ áby nie kárác dzieći/ [...] ná tem bárzo omylić fie może. *GliczKsiąż* Gv.

»dumać abo rozumieć« (1): kto [...] przyłtoynie tę rzecź rozłádzi/ nie bęđzie ták głupim/ áby miał/ o iákim inłzym fundámenćie dumác ábo rozumieć/ nád Iezulá Chrifłulá łyná Boże⁸⁰. *NiemObr* 33.

»nie mowić ani rozumieć« [szyk 2:1] (3): Abowiem Ian w liście łwym/ nierozumie áni mowi tego o Iezulie Chrifłulie *CzechRozm* 146v; *CzechEp* 196, 239.

»rozumieć i okazowác« (1): Tu rozumie y iáwnie okázuie/ iż włzytki okrutniki [...] frodze pokárác á w niwecz obroćić bęđzye raczył. *LubPs* Z4.

»pisać i rozumieć« [szyk 2:1] (3): Ale by teź dobrze Doktorowie/ inák rozumieli y piłáli/ tedyłmy ich w tey mierze łłuchác niełą powinni *KrowObr* 191v, 191v [2 r.].

»rozumieć a rozeznać« (1): gdyć to wierny páłterz podawa imieniem á łłowy Páná łwe⁸⁰/ nie mozełz ináczey rozumieć á rozeznać iedno iż chleb á wino podawa *RejAp* 16v.

»rozumieć i twierdzić« (1): Ale iż oni [...] przeciw iáłnemu textowi łłowá Boże⁸⁰/ rozumieią to y twierdzą o łynu Bożym przedwiecznym/ á nie [...] *CzechEp* 187v.

»rozumieć, (i, albo, ani) wykłádać« [szyk 13:7] (20): *PatKaz II* 56v; *KromRozm I* M2; *KromRozm II* q3v; *KromRozm III* F2; *KrowObr* 180 [2 r.]; *RejAp* 122; áni go [*Pisma Św.*] nigdy ináczey/ iedno wedłóg iednołtáyneho zezwolenia Oycow bęđę rozumiał/ y wykłádał. *WujJud* 26, 29, 131v, 147v; *CzechRozm* 39v, 74; *SkarJedn* 35; *CzechEp* 312; *NiemObr* 95, 125; *ReszPrz* 11; *WujNT* 27; Státut Królá Alexándrá Stryiá náłżęgo ták ij wykłádać y rozumieć náyduiemy/ iáko łłowá tego Státutu łámé w łłobie brzmiá *SarnStat* 84.

a. *Przypisywác znaczenie lub sens; podawác znaczenie wyodrębnionej jednostki (wyrazu, cytatu) lub wyjaśniác sens metafory, alegorii, przypowieści* (414) : Ty łám miły panie tworzyłz gori moczą twą (*koment*) Gori [*Ps* 64/7] to iełt apoftoły, rozumieiącz duchownie. *WróbŻołt* V; kiedi człowiek [...] potwirdziwłzy czo kto powiedział/ ináczey wyłóży/ niż on rozumiał ktho rzekł. *GórnDworz* Q5v;

Helam/ iako niektorzj rozumieią ieft Perfia. *BudBib* I 401d marg; *CzechEp* 315; *WujNT* 622, 661, 685 marg, 692, 716.

rozumieć czemu [= objaśniane] (1): á temu to pocztu dni rozumiey, [...] iako dniowie rozdzieleny fą ku miefiączom w kalendarzech á w minucijach [tj. że chodzi o dzień w miesiącu kalendarzowym] *FalZioł* V 46.

Zwrot: »rozumieć, co znaczy...« (1): áby rozumieli Chrześcijanie co tu znaczy to łowo/ WINY *KuczbKat* 415.

α. Podaje objaśnienie wyrazu lub fragmentu [»rozumiej, masz rozumieć itp.« = znaczy] (358) :

rozumieć kogo, co [= objaśniane] (79):

~ Z podaniem znaczenia:

kogo, co – *kogo, też: (tego) który, co* (35): *SeklKat* M4v, Q [2 r.], X4; *LubPs* Q4 marg, Z3, Z4; *Pień* Tu rozumiey/ tę Perfonę od kthorey krewni poźli. *GroicPorz* ffv, ffv; *Theráphim*: Iedni bałwany rozumieią, a drudzi obrazi fktorich Laban Prakthikował *Leop Cv* marg; *BibRadz* I 136b marg; *SienLek* 26v; Ciepłego mař rozumieć/ ktory w gorącey miłości przy Pánu ťwoim ťtoi [...]. Zimnego záfię ták mař rozumieć/ kthory iuż ni o czym áni wie/ áni dba *RejAp* 42v-43, 49v, 50, 51, 78v, 102, 156v [2 r.], 166; *GórnDworz* L12v; *RejPos* 306; *BiałKat* 253v; A to iedno á czoż inřzego mamy rozumieć iedno ieden Bog/ gdyż tego piřmá mocnie pořwiadcziá/ y tákże ťyná prawdziwym Bogiem zowá iáko y oycá/ tákże y Duchá ťwiętego. *RejZwierc* 9v; A iefli duchowne odrodzenie rozumiećie miłość/ y dobre vcřzynki: [...] *WujJud* 115v, 204; Ołtarz rozumiey ogniřko náktorym palono ofiary. *BudBib* I 41d marg; Bo ták iednourodzone⁸⁰ rozumiemy/ ktory z Bogá ieden ťię urodził. *BiałKaz* G4v; *StryjKron* 31; Swinie Niemieckie z Polřkimi pomieřzáne nalepřze do chowánia: á Niemieckie rozumieć trzebá/ Zuławřkie/ Pomorřkie/ Weřwáľkie *GostGosp* 120; Cirię rozumie S.Hier. gryźienie ťumnienia. *LatHar* 160 marg; *WujNT* 108; *SarnStat* 1294; [Ták pánie pirwiazniki rořmiey Pirwřře żyto/ wino/ oley *KorcZrozm* S2v].

co – *jakie* (1): Thych lat nie mořzemy inřzych rozumieć/ iedno od w niebo wřtápienia Páńřkiego *RejAp* 165.

co – *miasto czego* (1): Wykládaia drudzy [...]: wložón do grobu/ grob miářto pieklá rozumieiąc *BiałKat* 93v.

co – *na kogo, na co* (2): bo to [tj. „hoc est corpus meum”] powiádał nie ná on chleb Kryřtus rozumiał co iadł/ iedno nářwe ciáło vkázował ktore miáło vcierpieć *BielKron* [206]v, 196.

co – *za co* (3): Czřworo zwirzát mořzemy rozumieć zá cřterzy řtany rozlicřnych ludzi ná ziemi. *RejAp* 49v; *GórnTroas* 62; *SkarKaz* Oooo2a.

kogo, co – *kim, czym* (9): *BibRadz* I 136a marg, II 135d marg; [...] roľkázuiąc wiátróm áby nie wiały áni ná ziemię áni ná morze áni ná drzewá. Ziemię iuż mořzemy řwiáthem rozumieć/ morze inřłami morřkimi [...] *RejAp* 65, 122; bo iefli rozumieią ťłowo Bogiem/ iáko Ian wykláda [...]. Tedyć [...] *GrzegRóżn* B2v; *RejPos* 186; *CzechRozm* 165v; *Skarřzyw* A2; *CzechEp* 374.

co – *cum inf* „być” (2): *CzechRozm* 138; Káľwinus to zřtápienie do pieklá nie rozumie być nic inřzego: iedno [...] pořtráchy wieczney řmierci. *ReszPrz* 84.

co – jak (26): *KuczKat* 320; To odpoczynienie troiákiem ípóobem rozumieć mamy/ Naprzod [...] *BibRadz* I 104a *marg*, I 263c *marg*; *SarnUzn* F7 *marg*; Gwiazdy niebieskie iáko rozumieć mamy *RejAp* Dd4, Ee2, Ffv, Ff2v, Ff3v, Ff4v [2 r.]; *RejPos* 28 *marg*, 82 *marg*, 88, 212v, 238v; *BialKat* 91, 253v; *KuczKat* 105; *RejZwierc* b3; *BudBib* I 266c *marg*; Vyrzyfz tu wtem Teftámenicie czytelniku niektore litery po kráioch przed przypilkámi: Ktore ták rozumiey. Eb. znáczy Ebreyfskie księgi. G. znáczy [...] Grecfskie księgi ták máią. *BudNT przedm* a6v, Hhv; *WujNT* 342; *SkarKaz* Oooob; *SkarKazSej* 674b. ~
rozumieć miasto czego [= objaśniane] *co* [= znaczenie] (1): iáko miásto Szátáńfskiego ítołu/ Ołtarz ná ktorým Ofiáry ym [szatanom] czyniono/ rozumieć mamy: ták też [...] *KuczKat* 190.

rozumieć przez kogo, przez co [= objaśniane] (220):

~ Z podaniem znaczenia:

przez kogo, przez co – kogo, co (212): *PatKaz* III 127; *WróbŻółt* M7v, V6v, cc2, ee2, ee5; Przes oycá/ matkę nieiedno rodzice náffe mamy rozumieć/ ale tez wízelkie przełozone náffe *SeklKat* H; *KromRozm I* C4, L4v; *MurzNT* 38v, 148 *marg*, 163v *marg*; *KromRozm II* o4v, p2; *KromRozm III* C7v, E8, E8v [2 r.], F6v, H4v, O2 [2 r.]; *LubPs* N; Tám náydziefz iáfnie/ íz przes opokę nie Piotrá/ áni Papieżá rozumieią/ iedno tylko lámego Páná Iezu Kryftá. *KrowObr* 14v, 125; ábowiem cí przyfzfsły [!] wody áz ku dufzy. (*marg*) Przes wody rozumie wízytki wielkie vtrápienia y íprzevíwieńftwá. (–) *BibRadz* Ps 68/1, I 113d *marg*, 278d *marg*, 306b *marg*, 308d *marg*, 311a *marg* [2 r.] (33); Przes ty litery [alfabetu hebrajskiego] też oni [tj. Żydzi] liczbę rozumieią. *BielKron* 45v, 48v; *GrzegRóżn* B4 [2 r.]; Nie rozumiałcí thu przez owoc Syn Boży zwirzchowne thy vczynki *SarnUzn* G8, D4, G8v; Pierwíza Monárchia (ktorá rozumiał Dániel święty przez głowę złotá y ośobę Lwiá) byłá Afíryijska *LeovPrzep* I3v, G2v [2 r.], G4v, I3v, I4; Gdyż przez gory á przez inífuły możemy rozumieć krole á kfiáżetá *RejAp* 139v, 63v, 110, 132, 143, 168, 181v; przez tego młodziensázká możemy rozumieć káżdego człowieká czyfte⁸⁰ żywotá *HistRzym* 72v, 3v [2 r.], 4 [2 r.], [39]v, 65, 75v (18); *RejPos* 240v *marg*; *BialKat* 141; Potým gdy mowi: W ręce thwe pokládám/ rozumieć mamy przez ręce/ moc y opáthrzność miłego Bogá *GrzegŚm* 44, 52; *KuczKat* 65, 105, 165, 405; *WujJud* 120, 236v; *WujJudConf* 235v; *RejPosWstaw* [110²]v; Od czáfu lepak odiećia vltáwicznéy (offiáry) [...] (będzie) dni tyśiác dwieście y dziewięćdziesiát. (*marg*) *co* tu przez dni rozumieć máfz. Czytay wprzypískoch ná końcu. (–) *BudBib* Dan 12/11, I 369a *marg*, 419a *marg*, 439b *marg*; przez to fłowo/ w ośiádłość wieczná/ czás długi rozumiał/ á nie wieczność iáká niefkończoną *CzechRozm* 86, 27v, 40v, 52, 83, 83v (25); *ModrzBaz* 133v; íz tu ná tym mieyfcu Moizéfz przez Bogá rozumie lámego oycá/ á nie ktorá inífzá ośobę *CzechEp* 276; przez náśienie niewieście nie *co* inífzego też iedno *co* íię rodzi z niewiáfty/ rozumieć muśiemy. *CzechEp* 293, 39, 40, 115, 161 [2 r.], 162 (42); *NiemObr* 32, 47 [2 r.], 77, 163, 174 [2 r.], 175; *ReszPrz* 12; Przes te málutkie/ nierozumieyże lámých nieukow/ y proftakow *WujNT* 47, 47, 76, 103, 115, 155 (26); *WysKaz* 18; tedy dawni Doktorowie SS. [...] przez fukniá rofkroioná/ rozumieią sekty kácerskie *PowodPr* 55, 8, 29, 38 [2 r.]; *SkarKaz* 484a.

przez co – cum inf „byc” (3): y widziáłá ná thym mieyfcu Libulá áno dwie oliwne drzewie wyrofsły [...] (przes ktchore rozumieią dziś byc s. Woyćiechá z świętým Wacławem) *BielKron* 319; *RejAp* [175]; *RejPos* 6v.

przez co – ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: to (1); iż] (5): PatKaz III 127; HistAl C6; Bo iuż tám przez gwiazdę rozumiemy/ iż vpadł ná ziemię on zły Bonifácius Papięz pirwły RejAp 109v, 168; CzechRozm 56v. ~

rozumieć czym [= objaśniane] kogo, co [= znaczenie] (9): Drzewiną iuż wiemy iż piłmo fwięte ludzie rozumie ná ziemi. RejAp 78v, 63v, 90, 105v, 127, 132v, 138v, 181v; Ciało zábijáią/ ále dużze zábic nie mogą/ duższą rozumiejąc duchownego człowieká GrzegŚm 54.

rozumieć pod czym [= objaśniane] (8):

~ Z podaniem znaczenia:

pod czym – co (7): SeklKat M4; Pod tą liczbą siedmi słupow według zwyczajú piłmá fwiętego rozumie liczbę niezliczoną BibRadz I 336b marg; RejAp 48, 132; Grzech nieczyłty przodkiem kładzie/ pod którym bez wątpienia rozumie cudzołóftwo RejPosWstaw [110³]; ModrzBaz 142v; pod imieniem Dyákonow rozumie y poddyákony. WujNT 725 marg.

pod czym – o kim [ze zdaniem nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym] (1): Zálóżył ie ná świádectwo w [!] Iozef (marg) To ielt/ thák poftánowił Pán miedzy wżem ludem swoim/ o kthorem thu rozumie pod tym imieniem Iozefowym/ iż on chował oyce ich w Egipcicie. (–) BibRadz Ps 80/6. ~

rozumieć na miejscu czego [= objaśniane] co [= znaczenie] (1): ná thym mieyfcu thego miáltá Pánu miłego nie możemy nic inżzego rozumieć iedno Kołcioł iego miły RejAp 170.

rozumieć o czym (2):

~ Z podaniem znaczenia:

o czym – kogo (1): Tákże też y o siedmi gwiazdach mamy rozumieć wżytki páłterze RejAp [13].

o czym – jak (1): á thák gdzie sie tu miánuie Phalanx rozumiey woylko/ tákże [tj. tak samo] y o drugich fłowiech rozumiey/ ktore nie mogą być powiedziane po Polłku włáfnie BielSpr 29v. ~

rozumieć w czym [= objaśniane; w tym: w tym słowie itp. (4)] kogo [= znaczenie] (6): LubPs T6v; Moáb będzie stárt (marg) W przypominániu Moábitow rozumie wżytki nieprzyacióły kościołá Bożego. (–) BibRadz Is 25/10; Wyrwiełzi Lewiátháná (marg) W thym słowie rozumieią niektorzy Wielorybá [...]. (–) BibRadz Job 40/20, I 351a marg, 478d marg, II 90c marg.

rozumieć gdzie [= objaśniane, tj. miejsce w tekście] (13):

~ Z podaniem znaczenia:

gdzie – kogo, co (6): A náży nieprzyjaciele nálmiewaią sie z nas. (koment) Tu rozumie żydy. WróbŻolt ccv, L6v; gdy mowiem gołębie lecą zarás tam rozumiemy i gołębicę MurzNT 41 marg; LubPs aa4; BibRadz I 408d marg; GrzegRóżn B3.

gdzie – o czym (6): korzenie Diptamowe ielt więcżłzey ważnołci y moci niżli łamo ziele/ á przeto w receptach póspolicie o korzeniu ma być rozumiano FalZioł I 41b, I 137b; áby nie opowiedáli fłowá Bożego w Azyey. (marg) Tu rozumie o Azyey mniejłzey [...]. (–) BibRadz Act 16/6, I 351a marg; NiemObr 30; WujNT 888.

gdzie – tak (1): Y rzekł Elohim/ to ielt/ (ták małz wżędy rozumieć) Oćiec/ fyn/ duch CzechRozm 15v. ~

Z przytoczeniem [= objaśniane] (7):

~ Z podaniem znaczenia:

kogo, co (5): Sądz miły panie [...] ty ktorzy mnie zażkadziają/ racz zwalczyć ty ktorzy na mię walczą. (*koment*) Słowa łą fyna Bożego z łtrony iego człowieczeńłta, ktorzy zażkadziają [*Ps* 34/1]) rozumie Licemierniki kxiążęta żydowskie. *WróbŻołt* L5v, P5v; *BiałKat* 91; *Abych przyzedł dąwac pokoy* [*Luc* 12/51].) Rozumiey on pokoy zły/ ktorzy iest miedzy świeckimi y niezbożnymi ludzmi *WujNT* 249, 440.

na co (1): Abowiem gdybyfmy ták/ Bierzcie y iedzcie/ ná rozmyłłanie rozumieli/ [...] y ná wierzeniu: [...] *BiałKat* 291.

Ze zdaniem dopełnieniowym [z zapowiednikiem: tak] (1): Miezka pan Bog miedzy zgodliwym malzeńłtwem/ [...] tak mamy rozumieć/ ábyfmy łię pana Boga baly [...]/ á chwaliligo/ wmiłłoci malzeńłkey zily *SeklKat* L. ~

Z przytoczeniem [= znaczenie przytoczenia] (5): Crałłus venter crałłum facit ingenium, może thak kto chce rozumieć krałny brzuch krałny czyni rozum *GlabGad* P5v; *RejPos* 214v; Y ściągnął Izraél práwicę łwoię/ y włóżył ná głowę Efraimowę/ [...] á lewicę łwoię ná głowę Manázelá/ vmyłłnie przemieniáiac (*marg*) Włáłnie/ rozumie łpráwuiać. (-) ręce łwe. *BudBib* *Gen* 48/14; *WujNT* 394 *marg*; zá was/ práwi/ y zá wiele ich krew łię tá wylewa. Toć mułłi rozumieć/ krew łię tá ofiáruie. *SkarKaz* 158a.

Zwroty: »dobrze rozumieć« (1): Przez tę záś drugą bełłtyą Richárdus/ Anfelmus y inni/ dobrze rozumieią przednieyłżego fałłzywego proroká ábo káznodzieię Antychriłłufowego *WujNT* 869.

»słusznie rozumieć« (2): W ktorym wyroku Páńłkim/ przez Lwa łełnego/ łłuzłnie rozumieć możemy moc Turecką *PowodPr* 8, 38.

»rozumieć sobie« [*szyk zmienny*] (4): *SeklKat* M4v, X4; Przez okráłłość piły tho łobie rozumiemy [*intelligimus*]/ iż okráłłość włzytkiego łwiátá pod náłze pánowanie má być poddána. *HistAl* C6; *BibRadz* I 306b *marg*.

»włáłnie rozumieć« (8): *LubPs* N, T6v; Czemuż ie tu píłmo łwięte bełłtyą zowie o łiedmi głowach? [...] iż to miáłto Rzymłkie [...] záłiáđło ná łiedmi gorach/ ktore włáłnie możemy rozumieć łiedmią głowámi *RejAp* 105v, 63v, 132; *BudBib* I 28d *marg*; *CzechEp* 276, 292.

»źle rozumieć« (1): Piekłó zá grob źle rozumieią heretycy *SkarKaz* Oooo2a.

Szeregi: »rozumieć i wykłádać« (3): *CzechRozm* 167; Przez ktorzy woz y źwierzętá włzytko Papięłtwo czterech Ewánielłtów z łobą zgodnych rozumie y wykłáda. *CzechEp* 306, 372.

»zwać i rozumieć« (1): píłze ták Rabi Sálomo: Iż łyn Dawidow nie miał przysć (łynem Dawidowym zowie y rozumie Mefyálzá) *CzechRozm* 165v.

β. *Z elipsą wyrazu lub fragmentu objałnianego, zwykłe w uwagach marginesowych do okrełłonego fragmentu w tekłcie głównym* (45) :

Z podaniem znaczenia: rozumieć kogo, co, jakie (25): Gdy naydziełż napifano w recełłtach to łlowo prółto kobyli łzczaw/ tedi małż rozumieć okráłły łzczaw *FalZioł* I 73a; Bogolławieni łą ktorim grzechy łą otpułłczony (*koment*) Grzechy [*Ps* 31/1]) rozumie pírworodne *WróbŻołt* K6, L7v; *KromRozm* III O3v; iż ya práwi włłythko s łobą nołłę. Rozumyał zacny człowiek náukę *GliczKsiąż* H4; kthore [*miejsce*] iest rzeczono po Zydowlku Armágedon. (*marg*) Niektorzy wykłádiają to słowo Gorę

owocow/ á rozumieią kołćioł Boży/ á drudzy zálie rozumieią mieyfce niektore gdzie przywiedzione będą niewierne kłiążętá [...]. (–) *BibRadz Apoc* 16/16, I 336b *marg*, 358c *marg*, 358d *marg*, 361a *marg*, 451b *marg*; *OrzQuin* D2v; *Prot* Av; *LeovPrzep* I3v; *GrzegŚm* 2 *marg*, 53; *WujJud* 161v; *BiałKaz* E3 *marg*; *CzechRozm* 156; Bo iáko powieda on *Orator, Philofoph* [...] (*marg*) Ciceroná rozumie we 2. księg. O powinnościách. (–) *ModrzBaz* 127; *ModrzBazBud* ¶6 *marg*; *SkarJedn* 222; *SkarŻyw* 583 *marg*; gdyłmy obaczyli árgumentá/ tego to obrońce Sákrámentow (Krolá Angellkiego Henryká rozumie) *ReszPrz* 58.

rozumieć na kogo, na co (2): Mowięc iż mu zginęło sześć złotych ná łznurze/ Ale to nam nágrodzi ten pan co ná gorze. Ten rozumiał ná Bogá *RejFig* Dd7; *PowodPr* 9.

rozumieć o kim, o czym (14): *FalZioł* I 142c; ácz tám biskupá lámego myeni/ ále w obyec o kápłanyech rozumye *KromRozm III* K2v; Tedy lię ich wiele zeydzie od włchodu y zachodu łłońca/ od pułnocy y od południá (*marg*) Rozumie o národźiech pogáńskich. (–) *BibRadz Luc* 13/29, II 54c *marg*, 90d *marg*; *RejPos* 139v, 231v; Chwalćie go niebiołá niebiefkie/ y wody/ ktore ná wierzchu niebios. (*marg*) Rozumie o obłokách wodnych [...]. (–) *BudBib Ps* 148/4, I 144c *marg*, 381d *marg*, 467d *marg*; *CzechRozm* 134v; *NiemObr* 33; *PowodPr* 10.

rozumieć jakoby rzekł ... (1): A to włyfłtko początek boleści. (*marg*) niektorzy rozumieią iakoby rzekł wżędzie (–) *MurzNT Matth* 24/8.

αα. *Wprowadza fragment korygujący lub uściślający* (4) : A tak mušifz rozumyeć [słowa Chrystusa: *Ja a ociec jestešmy jedno – s. q4v*] wedle ifłtnoći *KromRozm II* r3; z iednego łá włyfłcy (*marg*) Tho iefł/ z Adamá/ iáko niektorzy wykłádáią/ ale zálie drudzy rozumieią z Bogá. (–) *BibRadz Hebr* 2/11; Miał fwey náuki piłmo zá pazuchá przy łobie/ y przyłięgáł iłz tak trzyma iáko nápiłá: rozumieiąc/ tak iáko łam pod pachá v mnie łtoi *SkarŻyw* 389; *CzechEp* 113.

b. »rozumiej itp.« = *to jest; wprowadza w ciąg tekstu uzupełnienie uściślające, ułatwiające zrozumienie (często w uwadze marginesowej do tekstu głównego)* (88) :

α. *Wprowadza uściślenie* (62) : [...] Cottidijanę/ tho iefł zimniczę na každy dzień będącá, rozumiey z łlodkiew flegmy. *FalZioł* V 5; *GlabGad* M; *WróbŻołt* C4; bo tak łyn Boży racził powiedzieć/ ktorzy dobrze czynily (rozumiey pyrwey wierzac [lege: wierząc]) poydą do wiecznego ziwota. *SeklKat* M; Wzywánye šwyętych teź yeł zły zwyczaj/ Ancykryłtow/ ktory łye przeciwi przednyeyłfemu ártýkułowi (rozumiey wyáry) *KromRozm I* H4v, O3v; A tenći więc owoc przynoši (*marg*) Rozumiéimy w ktoręmbýkolwiek łtanie żył/ byłę [!] potciwęm [...] (–) *MurzNT Matth* 13/23; Co kolwyek yeł nápiłano (rozumiey w łtárym zakonye [...]) ku náłfey náuce nápiłano *KromRozm II* i4, b3, g, k2, lv; A to mowił o Iudałfu Iłkárioćye/ kthory był ze dwunałfey/ rozumiey Apołtołow *KromRozm III* D3v, A5, B8v, H2, O6; A pijałntwo teź tu rozumiey takie/ ktore by było tak wielkie/ iże by człowiekowi rozum á bácznoć odiyło. *GroicPorz* mm; *KrowObr* 236; *BielKron* 36v; nátlucz biedrzeńcu/ benediktu/ rzepiku zárowno/ á ciáłto [errata dodaje: á ono ciáłto/ nie iné ciá]łto rozumiey] przykłáday ná wrzody *SienLek* Aaaa3, S[ss]3; *BiałKat* 53v, 228v; *GrzegŚm* 21; Wierzy/ rozumiey oná wiárá/ ktora przez miłość dobrze czyni. *WujJud* 69; Widziłz że tu Sokrates o tym tylko powiáda że niemáłz prikazánia/ ktorých potraw pożywác nie máią/ okrom mięłá rozumiey. *WujJud* 196, 57, 90v, 98, 114, 206, 233v; Arámczycy záłtápiłi byli ziemię (*marg*) [...] wł. nápełnili

ziemię/ Rozumiey łobą. (–) *BudBib* 3.Reg 20/27, I 182a marg, 217a marg, 341d marg, 349b marg, 419a marg (9); Łátwiey przeminać niebu y źiemi/ niż krefce iedney z zakonu odpáść. Rozumiey/ ktoraby łie pierwey łpełnić nie miałá. *CzechRozm* 91v, 30v, 40, 169; *Mnie nie zázwdy mieć będziećie* [*Ioann* 12/8].) Rozumiey w widomym á śmiertelnym ćiele *WujNT* 358; Iełli łię będziey łpowiedáć grzechow náłzych: rozumiey/ iedni drugim *WujNT* 817, 41 marg, 88 marg, 175, 307, 349 (16).

β. *Precyzuje znaczenie zaimka (13)* : vprzedzi przed nim (marg) Rozumii panem Bogiem [...] (–) *MurzNT Luc* 1/17; Ktory (rozumiey pan Kryftus) [...] nye myał łobye zá łupyełtwo/ iż yełt rowyen bogu. *KromRozm II* q4v, l3, v2v; *KromRozm III* O5v; Wzgárdziłá ćię (marg) Rozumiey Afzurá krolá [...] (–) *BudBib* 4.Reg 19/21, I 341c marg; Tá (rozumiey Gaza) iełt pułta. *BudNT przedm* b6, *przedm* cv; áby łię tylko dotknęli kráiu łzáty iego: á ile łię go (marg) Rozumiey, ábo kráiu, ábo Páná: bo y Graeckie słowko tákże iest wátpliwe. (–) z nich dotknęło/ ozdrowieli. *WujNT Mar* 6/56, s. 180, 288, 696 marg.

γ. *Wprowadza podmiot, którego brak w zdaniu (6)* : *KromRozm I* C4v; Yam przyłfedł áby żywot myeli (rozumiey ludzie) *KromRozm II* b3, m4v, l; *KromRozm III* H4; Y do ktoregołz z Aniołow rzekł kiedy (rozumiey Bog [...]) śiádz po práwicy moiey? *CzechRozm* 36v.

δ. *Wskazuje podmiot i precyzuje znaczenie zaimka (1)* : przyłzedł áż do Stárádawnego/ [...] y dał mu (rozumiey on Stárádawny łynowi człowieczemu) zwierzchność *CzechRozm* 124.

ε. *Podaje okoliczności, szczegóły [co; w tym: „to” (4)] (7)* : *PatKaz III* 153; á tego potrołzce pułzczać na oczi [...], A to rozumiey gdy będą zámiony przez wrzod *FalZioł* IV 45b; á gdy łá łwieże [*jajca*] tedy y więłtżá częłć białku w krew łie obracza. A to małz rozumieć w łubtilnym przyrodzeniu/ bo kto ma grubá płeć [...], w takim richley iaie zgore niż łie w krew obroci *GlabGad* H5v, H7; Iż łłyłzał głos iáko wod wielkich á iáko gromow wielkich. [...] A ty głofy mamy rozumieć/ ták ná niebie duchow wielebných iáko y tu ielzce ná zyemi żywych wierných Páńłkich *RejAp* 118v; Niewiáłtę wedle płci rozumiey *BiałKat* 331 marg; *PaprUp* Lv.

4. *Znać się, posiadać odpowiednią wiedzę o czymś, posiadać umiejętność; intelligere PolAnt, Mącz; cognoscere HistAl; tenere Mącz; existimare Modrz (58)* : *FalZioł* II 2a; ktoby miał po temu Cieśle/ ábo łam rozumiał/ tedy łá dobre Bálzty łzczebłowané *Strum* G3v.

rozumieć co (17): *KrowObr* 242v; *RejWiz* 76v; *RejZwierz* 41v; Ani będą łiádadć ná łtolicách/ áni rozumieć połtępkow łádowych. *BibRadz Eccli* 38/36; [*wielu było*] ktorzy zázwdy chćiwi byli [...] záchowánia rozumieć połtronnych kráin/ y ludzi w nich miełzkaíających *BielKron* 455; *KochSat* A4; Ktore ty to wlyłtki rzeczy [*astronomię, geometrię*] iako iełt miła rzecz rozumieć: tákże też [...] *KwiatKsiąż* I4; *Mącz* 446b; Thu połožę Ricerłkie práwo/ ktore potrzebá/ żeby dworzánin rozumiał *GórnDworz* E2, D5v, Kk6v; *RejZwierz* Aaa; *PaprPan* Hv, L2, Bb; *GostGosp* 97; *SarnStat* 809.

rozumieć (o)koło czego (3): Spythály wnet iełli co około rycerłtwá rozumieią? Rzekłá bárzo dobrze/ y wnet kilkiem młodzieńczykom kazála záthoczyć końmi á z łuku łtrzelieł *BielKron* 320v; *Strum* M3; *PaprPan* Sv; [IEłlic nikt/ tim/ ktorzi około żełłárłtwá nierozumieią łtyru v okrętu nie porucza/ [...]] *LorichKosz* 89 (*Linde*).

rozumieć czemu (16): *RejZwierz* A6; ktory [*Adam*] [...] biełgom niebiełkim rozumiał *BielKron* 46, 81, 178v; *BielSpr* 47v, 59v, 71, 72v, 73, 75; *BudBib Prov* 14/15; *Strum* K; Ziemię pomierzył/ y

głębokie morze/ [...] Wiątróm rozumie/ praktykuie komu/ A łam niewidzi/ że ma kurwę w domu. *KochFr* 22; Kto grze rozumie/ może śmieie ładzić/ A kto nieświádom/ lepiej łie poradzić. *KochSz* A2v; Zołnierza nie mamy ani wodza, ktoryby sprawám woiennym rozumiał. *ActReg* 50. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

rozumieć z czym (3): *RejKup* d7v; Xerxes záfmucił łie/ bo wiedzyał iż Grekowie dobrze z wodą rozumiełi. *BielKron* 117; *RejZwierc* 216v.

rozumieć na czym (3): A obádwa ná gwiazdách wiele rozumiełi *RejWiz* 126v, 152; Zegárowi był rad/ y rozumiał ná nim dobrze *BielKron* 313v.

rozumieć o czym (3): iż [*Egipcjanie*] łny rozwodzą/ zńámioná vkazuią/ [...] y zńaią rzeczy przyłzłe/ ia też o tym włzytkim iáko prorok rozumieł *HistAl* A3; *ModrzBaz* 93v; áby młodzińcow vmyłły były do tego przywodzone/ żeby o práwóch dobrze rozumiełi *Phil* D3.

rozumieć w czym (5): *Mącz* 439a; nie tákbyś łie ty miał/ gdybyś czo rozumiał w tey náuce [*tj. w czarach*]. *GórńDworz* T4v, N4v; Lepiej w łprawách Rycerłkich niż łazon rozumie. *PaprpPan* X2v; *GostGospGroch kt*.

cum inf (2): Nie to iest mądry czo wiele łpraw vmie/ Lecż co złe z dobrym rozeznáć rozumie. *RejZwierc* [213]v; A iestłiby [*tj. jeślibyś*] tych Sádzáwek nie rozumiał zmówić z Robotniki/ ogulem: niechayże robią ná Pręty wñich *Strum* N4.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym (1): trzeba dobrze rozumieć prochowi/ iáko mocny álbo łłáby *BielSpr* 73.

Zwroty: »czyście rozumieć« (1): Iedno czo wylgáć s tym czyłcie rozumie. *RejZwierc* 216v.

»dobrze, lepsze rozumieć« = *melius existimare* *Modrz* [*szyk zmienny*] (12:2): zebrałzy łie znowu zá pomocą łánuenłow/ ktorzy wodney łprawie dobrze rozumiełi/ [...] *BielKron* 178v, 117, 313v; *BielSpr* 59v, 71, 72v, 73, 75; Bo náłz Woyłki choć widziłz zdać łie ták łpokoiny/ Aleć lepiej rozumie zwłáłzczá koło woyny *PaprpPan* Sv, X2v; *ModrzBaz* 93v; *Phil* D3; włtępowáć téż iednému z wielą ich w łzráńki/ co [...] leplzé niż ia rozumieią/ nie grzeczy *JanNKar* A4, D3.

»włáśnie rozumieć« (1): Co cnotá/ co pocżciwość/ rozeznáć vmieią/ A łwe łpráwy powinne włáśnie rozumieią. *RejWiz* 76v.

Szereg: »umieć i rozumieć« (1): [*O nowej ortografii polskiej*:] wđdy przynamniéy owym co lepiéy vmieią y leplzé rozumieią pobudkę dáć *JanNKar* D3.

Przen (2) :

rozumieć czemu (1): Ten Pan ktory pewne czáły zálóżył Miełiácowi/ Też y Słóńcu iż rozumie tu łwemu zachodowi *LubPs* X6.

rozumieć z kim (1): nie przeciw łie łwiátu [...] Ktoryć iedno też s tymi co go pilni vmie/ Ale s tymi co cnoty/ namniéy nie rozumie. *RejWiz* 193.

*** *W dosłownym przekładzie z łaciny lub hebrajskiego* (3) : Iestłi ná ięzyku mym złość/ á włta moje nie czuiąłi gorzkości. (*marg*) wł. podniebienie moje nierozumie(li) łtárčia? (–) *BudBib Iob* 6/30; Y będzie [*Antychryst*] w požądliwościách niewiast Przy tych łłowách/ piłze *Albertus* z łłow Hieronimowych/ iż to w texcie Hebreylłkim wátpliwie položono. Dla cze^{go} *Aquila* łłowo od łłowá wyrázáiáć ták przełóżył. Ná Bogá oycow łwych rozumieć nie będzie/ y ná požądliwość białych głow.

[...] Bo to co lię mowi/ rozumieć nie będzie/ może lię ściągąc do oboygá/ ábo też do iednego tylko. *CzechEp* 415.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (28)* : Animadverto, Baczę. Rozumiem. *Mącz* 10c; Calleo per Metaph. significat/ Rozumiem Wyem dobrze/ Vmiem *Mącz* 32a; Rem tenes, Rozumiełz. *Mącz* 446b, 14a, 19d [2 r.], 48c, 62b, 81c (24); Concipio – Poimuię, poczinąm, rozumiem. *Calep* 232b, 548a, 775b, 968a.

*** *Dubium (1)* : powiedział ze tak rozumiał iz Rpta rozumiała reformation^{em} *ActReg* 90.

Synonimy: 1., 3. brać, dzierżać, kłaść, liczyć, mieć, mnimać, poczytać, sądzić, szacować, trzymać, twierdzić, ważyć.

Formacje współrdzenne: rozumieć się, dorozumieć się, porozumieć, porozumieć się, sporozumieć się, urozumieć, wyrozumieć, zrozumieć, zrozumieć się; dorozumiewać się, porozumiewać, porozumiewać się, sporozumiewać się, wyrozumiewać, zrozumiewać.

Cf **ROZUMIAN, ROZUMIEJĄCY, ROZUMIENIE**

KW, (PP)